

**T.C.
GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

**MÜLK SÛRESİ BAĞLAMINDA NAHİV SARF VE BELAĞATIN
İŞLENİŞİ**

YÜKSEK LİSANS

Mursal SAADAT

**EYLÜL-2024
GÜMÜŞHANE**

**T.C.
GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

**MÜLK SÛRESİ BAĞLAMINDA NAHİV SARF VE BELAĞATIN
İŞLENİŞİ**

**PROCESSING GRAMMAR AND MORPHOLOGY IN THE CONTEXT
OF SURAH MULK**

YÜKSEK LİSANS

Mursal SAADAT

**EYLÜL-2024
GÜMÜŞHANE**

**T.C.
GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

**MÜLK SÛRESİ BAĞLAMINDA NAHİV SARF VE BELAĞATIN
İŞLENİŞİ**

**PROCESSING GRAMMAR AND MORPHOLOGY IN THE CONTEXT
OF SURAH MULK**

YÜKSEK LİSANS

Mursal SAADAT

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Fikri GÜNEY

**EYLÜL-2024
GÜMÜŞHANE**

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI

Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlamış olduğum “**Mülk Sûresi Bağlamında Nahiv Sarf ve Belağatın İşlenişi**” isimli bu tezimin, tamamen kendi çalışmam olduğunu, her alıntıya kaynak gösterdiğimi, alıntı yaptığım tüm çalışmaları kaynakçada belirttiğimi ve Gümüşhane Üniversitesi’nin lisanslı kullanıcısı olduğu intihal yazılım programı ile Lisansüstü Eğitim Enstitüsü’nün belirlediği kıstaslara uygun olarak raporladığımı taahhüt ederim. Tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Gümüşhane Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü arşivinde saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği’nin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

17/09/2024

.....
Mursal SAADAT

TEŞEKKÜR

Her yeni keşifler yapan insanın bir başarısı vardır. Her teşekkürün bir şiiri, her makamın bir sözü vardır. Her başarının da bir teşekkür ve takdiri vardır. Bu nedenle ilk teşekkürüm Yüce Allah’a, sonra doğumumdan bu ana kadar tüm emeklerini bana veren babam ve annemedir.

Allah’a çokça hamd olsun!

“İnsanlara teşekkür etmeyen, Allah'a şükretmez” hadis-i Şerifini düstur edinerek bu araştırmanın hazırlanmasında bana tavsiyelerde bulunan, yol gösteren, yönlendiren veya benimle birlikte katkıda bulunan herkese teşekkürlerimi sunar, özellikle de danışmanlığımı yapan ve tavsiye ve düzeltmelerle desteğini esirgemeyen, rehberliği ve konunun seçilmesindeki yardımları için Sayın Dr. Öğr. Üyesi Fikri GÜNEY’e, savunmamda eleştirilerini yapan sayın Sayın Doç. Dr. Mohamad ALAHMAD hocama teşekkürlerimi arz ederim.

Ayrıca Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi yönetimine ve bu tezin hazırlanmasında emeği geçen herkese teşekkür ediyorum. Cenab-ı Hakk'ın salat ve selamı efendimiz Muhammed'e, onun ailesine ve ashabına olsun.

Mursal SAADAT
GÜMÜŞHANE-2024

ÖZET

Bu araştırma, Mülk Sûresi'ni morfolojik, gramer ve retorik açıdan ele almaktadır. Morfolojik çalışmadan kastedilen, yapısız kelimelerin incelenmesidir, gramer çalışmasından kastedilen, yapı halindeki kelimelerin incelenmesidir. Retorik çalışma ile kastedilen, bir ifadenin belâğat gücünü bozan kusurlardan ne ölçüde arınmış olduğudur.

Bu çalışma biçimbilimsel, gramersel ve retoriksel bir çalışma olup, konunun doğası bakımından, benimsenen yaklaşımın betimsel bir yaklaşım olmasını gerektirmektedir.

Araştırmanın doğası gereği tümevarım, derleme, betimleme ve analize dayalı olması nedeniyle birinci, ikinci ve üçüncü bölümler betimsel ve analitik yaklaşıma göre yürütülmüştür.

Araştırmayı, metodolojik bir giriş ve ardından sonuç bölümünde genel bir çerçeve sunan üç bölüme ayırdım. Giriş bölümünde, araştırmanın amaçları, önemi ve içerdiği diğer konular hakkında kısa bir sunum yaptım. Araştırmanın birinci bölümünde Mülk Sûresi morfolojik açıdan ele alınmış, ikinci bölümde dilbilgisel açıdan Mülk Sûresi ele alınmış, üçüncü bölümde ise söz konusu Sûre retorik açıdan ele alınmıştır. Her bölümün kısımlara sahip olduğunu ve her konunun onu takip eden yönlendirmeleri olduğunu belirtmekte fayda var.

Son olarak bu bölümleri, çalışma ve inceleme sonrasında ulaştığım en önemli verileri sonuç bölümüyle destekledim ve daha sonra araştırmamda yararlandığım kaynak ve referansların bir listesine yer verdim.

Anahtar Kelimeler: Mülk Sûresi, Sarf, Nahiv, Belagat.

SUMMARY

This research examines the Surah Al-Mulk in terms of morphology, grammar and rhetoric. What is meant by morphological study is the examination of unstructured words, and what is meant by grammatical study is the examination of structured words. What is meant by rhetorical work is the extent to which an expression is free from flaws that impair its rhetorical power.

This study is a morphological, grammatical and rhetorical study, and due to the nature of the subject, the approach adopted requires a descriptive approach.

Since the nature of the research is based on induction, compilation, description and analysis, the first, second and third chapters were conducted according to a descriptive and analytical approach.

I divided the research into three parts, which provide a methodological introduction followed by a general framework in the conclusion. In the introduction section, I made a brief presentation about the aims, importance and other topics of the research. In the first part of the research, Surah Mulk was discussed from a morphological perspective, in the second part, Surah Mulk was discussed from a grammatical perspective, and in the third part, the Surah in question was discussed from a rhetorical perspective. It is worth noting that each chapter has sections and each topic has prompts that follow it.

Finally, I supported these sections with the most important data I obtained after the study and analysis in the conclusion section, and then included a list of the sources and references I used in my research.

Keywords: Surah Al-Mulk, Morphology, Syntax, Rhetoric

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	III
BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI.....	IV
TEŞEKKÜR.....	V
ÖZET	VI
SUMMARY	VII
TABLolar DİZİNİ	XII
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	XIII
1. GİRİŞ	1
II. Araştırma Metodolojisi.....	2
III. Araştırmanın Hedefleri.....	2
IV. Araştırmanın Sorunları	2
V. Araştırmanın Hedeflerine Vardırarak Sorular.....	3
VI. Araştırmanın Sınırları	3
2. MÜLK SÛRESİNİN TANITIMI	4
I. Mülk Sûresinin İsimlendirilmesi	5
II. Mülk Sûresinin Nüzul Sebebi.....	6
III. Mülk Sûresinin Konuları.....	6
IV. Mülk Sûresinin Kendinden Önceki Sûrelerle İlişkisi.....	6
V. Mülk Sûresinin Fazileti.....	7
BİRİNCİ BÖLÜM	9
1. SÛRENİN SARF KISMI	9
1. 1. Mülk Sûresinde Fiiller	9
1. 1. 1. Mazî (Geçmiş Zaman) Fiili, Sûrede Geçiş Şekli	9
1. 1. 2. Muzârî (Şimdiki/Geniş Zaman) Fiilleri ve Çeşitleri	15
1. 1. 3. Mülk Sûresinde Emir (Talep/İstek) Fiilleri	20
1. 2. Mülk Sûresinde İsimler	21
1. 2. 1. Türemiş(müştak) İsimler	21
1. 2. 1. 1. İsm-i Fâil	22
1. 2. 1. 2. İsm-i Mef ‘ûl	23

1. 2. 1. 3. Mübâlağa Kipi.....	23
1. 2. 1. 4. Sıfat-ı Müşebbehe	25
1. 2. 1. 5. İsm-i Tafdil.....	26
1. 2. 1. 6. İsm-i Mekân	27
1. 2. 1. 7. Mülk Sûresinde İsm-i Âlet.....	27
1. 2. 2. Câmîd İsimler.....	27
İKİNCİ BÖLÜM.....	29
2. SÛRENİN NAHİV KISMI	29
2. 1. Mülk Sûresinde Fiillerin Cümledeki Yeri ve İ'râb Durumları	29
2. 1. 1. Mülk Sûresi'nde Mâzî Fiillerin Alâmetleri ve İ'râb Durumları	29
2. 1. 2. Muzârî Fiilelerin Cümledeki Yerleri ve İ'râb Durumları	39
2. 1. 3. Muzârî Fiillerin İ'râb Hükümleri	46
2. 1. 4. Merfû' Muzârî Fiiller	47
2. 1. 5. Mansup Muzârî Fiiller	48
2. 1. 6. Meczûm Muzârî Fiiller	49
2. 2. Emir Fiillerinin Geçtiği Âyetler, Alâmetleri ve İ'râb Durumları	49
2. 3. Mülk Sûresinde İsimlerin İ'râb Durumları ve Yapıları	51
2. 3. 1. Mu'rab (değişken) İsimler.....	51
2. 3. 2. Mebni (değişmeyen) İsimler	60
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	67
3. SÛRENİN BELAĞAT KISMI.....	67
3. 1. Belağatın Tanımı.....	67
3. 2. Beyân İlmi ve Sûredeki Göstergeleri	68
3. 2. 1. Beyân İlminin Çeşitleri	69
3. 2. 1. 1. Tasvir.....	69
3. 2. 1. 1. 1 Kinâye	70
3. 2. 1. 1. 2. İstiâre.....	70
3. 2. 1. 1. 3. Mecâz	72
3. 3. Bedî' İlmi ve Çeşitleri	73
3. 3. 1. Bedî' İlminin Tanımı	74
3. 4. Muhassinât-ı Bedî 'iyyenin Çeşitleri	74
3. 4. 1. Muhassinat-ı Ma'neviyye	74

3. 4. 1. 1. Muhassinât-ı Ma'neviyyenin Çeşitleri.....	75
3. 4. 1. 1. 1. Tıbak	75
3. 4. 1. 1. 2. Tıbakın Kısımları	75
3. 4. 1. 1. 2. 1. Hakiki Tıbak.....	75
3. 4. 1. 1. 2. 2. Mecâzî Tıbak.....	76
3. 4. 1. 1. 3. Tıbakın Çeşitleri.....	76
3. 4. 1. 1. 3. 1. Tıbak-ı îcâb/	76
3. 4. 1. 1. 3. 2. Tıbak-ı Selbî.....	76
3. 4. 1. 1. 4. Tıbak'ın Sûrede Geçtiği Yerler ve Açıklamaları	76
3. 4. 2. Muhassinât-ı Lafziyye.....	77
3. 4. 2. 1. Cinâs.....	78
3. 4. 2. 1. 1. Tam Cinâs.....	78
3. 4. 2. 1. 2. Nâkıs Cinâs	78
3. 4. 2. 1. 3. Musahhaf Cinâs.....	79
3. 4. 2. 1. 4. Lahik Cinâs	79
3. 4. 2. 1. 5. Kalb Cinâs.....	79
3. 4. 2. 2. Mukâbele.....	80
3. 4. 2. 3. Secî'	81
3. 4. 2. 3. 1. Mutarref Secî'	82
3. 4. 2. 3. 2. Murassa'a Secî'	82
3. 4. 2. 3. 3. Mütevâzî Secî'	82
3. 4. 2. 4. Fas/Fevâsıl/ Fâsıla.....	84
3. 4. 2. 4. 1. Kur'ân-ı Kerim Fâsılası	85
3. 5. Ma'ânî Üslûpları	85
3. 5. 1. Haber ve İnşâ Üslûpları.....	85
3. 5. 1. 1. Haber Üslûbu	85
3. 5. 1. 1. 1. Haberin Kısımları.....	86
3. 5. 1. 1. 2. Takdim ve Te'hir	88
3. 5. 2. Haber Cümleleri.....	89
3. 5. 2. 1. Üslûbu'l-İstifhâm/Soru Üslûbu.....	89
3. 5. 2. 2. İnşâî Cümle Çeşitlerinden Emir Üslûbu	90
4. SONUÇ	92

KAYNAKÇA	94
ÖZGEÇMİŞ	100

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1. Mazî fiilin geçtiği âyet ve fiillerin çeşitleri.....	10
Tablo 2. Muzârî fiilin geçtiği âyetler, çeşitleri ve yapıları	15
Tablo 3. Emir fiillerinin geçtiği âyetler, çeşitleri ve yapıları	20
Tablo 4. Mâzî fiillerinin alâmetleri ve i'râb durumları	29
Tablo 5. Mazî fiillerin yapısal durumu.....	38
Tablo 6. Muzârî fiillerin geçtiği âyetler ve i'râb durumları	39
Tablo 7. Mu'rab muzârî fiiller.....	47
Tablo 8. Muzârî fiillerin merfû' durumu	48
Tablo 9. Mansup Muzârî Fiillerin Durumu	48
Tablo 10. Meczum muzârî fiiller.....	49
Tablo 11. Emir fiillerinin geçtiği âyetler ve i'râb durumları.....	50

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

a.g.e.:	Adı Geçen Eser
a.s.:	Aleyhisselam
Bsk.:	Baskı
c.:	Cilt
DİA:	Diyanet İslam Ansiklopedisi
hz.:	Hazreti
mad.:	Madde
s.:	Sayfa
sav:	Sallallahu Aleyhi Vesellem
thk.:	Tahkik
tsz.:	Tarihsiz

1. GİRİŞ

İnsanı yoktan var eden ve bilmediğini ona öğreten Allah’a hamd olsun. Salat ve Selam Arap ve Acemin efendisi Muhammed (a.s.)’a, ailesine ve ashabına olsun...

Mülk Sûresi, Kur’ân-ı Kerim’in altmış yedinci, Tahrîm Sûresi ile kalem Sûresi arasında yer almaktadır. İniş sırasına göre ise Kur’ân-ı Kerim’in yetmiş yedinci Sûresidir. Tûr Sûresinden sonra Hakka Sûresinden önce Mekke-i Mükerrreme’de nâzil olmuştur. Otuz âyetten ibarettir. Adını ilk âyette geçen “mülk” (hükümlerlik) kelimesinden alır. Mülk adıyla isimlendirilmesi âyetlerinin mutlak mülk sahibinin sadece Allah olduğunu bize iyice öğretmek içindir. Sahibini kabir azabından kurtardığı için “münciye”, kabirde sahibi adına tartıştığı için İbn Abbas da buna “mücadele” adını vermiştir. Bunlar gibi birçok isimle anılmıştır.¹

Fâsılası ن, م, ر harfleridir. “Sözünüzü ister gizli ister âşikâre söyleyin, O kalplerdeki duygu ve düşünceleri hakkıyla bilendir” meâlindeki 13. Âyetinin, müşriklerin Hz. Peygamber’in aleyhinde konuşmaları ve birbirlerine, “Muhammed’in tanrısının duymaması için gizli konuşun” demeleri üzerine nazil olduğu kaynaklarda belirtilmektedir.²

I. Araştırmanın Önemi

Bu çalışma Kur’ân-ı Kerimim Sûrelerinden biri olan Mülk Sûresinin sarf, nahiv ve Belağat açısından ayrıntılı olarak ele almaktadır.

Araştırmanın önemi, Sûrenin önemiyle bağlantılıdır. Öyle ki bazı alimler bu Sûrenin kıyamet günü cennete girene kadar sahibi adına bir delil olarak hizmet edeceğine inanmaktadırlar. Bütün bunlar sebebiyle Hz. Allah katındaki büyük faziletlerinden dolayı Hz. Peygamberin onu okumaya ve Müslümanlara hatırlatmaya özen göstermiştir; zira Ebu Hureyre -Allah ondan razı olsun- Peygamber Efendimiz (sav)’den rivayet ettiğine göre. Kur’ân’da, bağışlanıncaya kadar kişiye şefa’at eden otuz âyet vardır, Mülk elinde olan (Allah) ne yücedir.

¹ Tirmizî, “Fedailu’l-Kurân”, 9; Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, “Mülk Sûresi” mad. M. Kâmil Yaşaroğlu, c.31, s. 542, İstanbul 2006.

² Vâhidî, “Esbâbu’n-Nuzûl”, Beyrut 1410/1990, s.370.

Ayrıca araştırmının önemi, Kur'ân-ı Kerim'in bir Sûresi olan Mülk Sûresi'ndeki bazı belâğat yöntemlerini incelemesinden kaynaklanmaktadır.

II. Araştırma Metodolojisi

Konunun doğası gereği bu çalışmada benimsenen yöntemin betimsel ve analitik yöntem olması gerekmektedir. Çünkü bu çalışmaya en yakın olanıdır.

Bu çalışmayı seçmemizin birçok sebebi vardır, bunlardan bazıları şunlardır:

1. Sûrenin sarf yönünü tanımak,
2. Sûrenin içeriğini anlamamıza yardımcı olacak terkipleri bilmek,
3. Mülk Sûresinde geçen bazı belâğî sırları ortaya koymak,
4. Arap dilini Allah'ın Kitabı ile ilişkilendirerek araştırmacıların Arapça kütüphanelere gidip faydalanmalarına katkıda bulunmak.
5. Bu sûrede âyetleri mana ve belâğat açısından ilişkilendirmek.

III. Araştırmanın Hedefleri

Bu konuyu seçmemizde şunları hedefledik:

- Ulaşmak istediğimiz en önemli sonuç, Sûrenin morfolojik yönleridir.
- Sûreyi ve Sûrenin nahiv yönünü tanımak,
- Sûrenin Belağat yönünü tanımak,
- Mülk Sûresi'ndeki belâğat sanatı ve yöntemlerinin ve bunlardan neler elde edilebileceğini ortaya çıkarma,
- Sûrenin kalpleri etkileyen ve ruhları ikna eden retorik sırlarını açıklamak.

IV. Araştırmanın Sorunları

Bu araştırma bazı problemleri çözmektedir. Bunların bazıları şunlardır:

- Sarf bakımından Sûreyi nasıl tahlil edeceğiz?
- Mülk Sûresi'ndeki betimleme üslûbu ve buna bağlı diğer üslûplar nelerdir?
- Kipine, i'râbına ve manasına bakarak betimleme ve buna bağlı üslûpları nasıl karşılaştırabiliriz?
- Mülk Sûresinin içerdiği retorik üslûplar nelerdir? Ve bu üslûpların ifade ettiği manalar nelerdir?

V. Araştırmanın Hedeflerine Vardırarak Sorular

1. Mülk Sûresinin tanımı nedir?
 2. Mekkî midir? Medenî mi?
 3. Bu Sûredeki sarf ile ilgili konular nelerdir?
 4. Bu Sûredeki Nahiv ile ilgili konular nelerdir?
 5. Bu Sûredeki retorik (belağat) üslûbu ile ilgili konular nelerdir?
- Ve buna benzer birçok sorular sorulabilir...

VI. Araştırmanın Sınırları

Araştırmanın sınırlarına gelince, bu araştırmada yer alan maddelerin toplanması ve incelenmesi yoluyla belirlenen amaç ile sınırlıdır.

Mülk sûresi hakkında yapılan çalışmalardan bazıları şunlardır:

Ya'kûb b. Osman el-Gaznevî, *Tefsîrû'l-Fâtîha ve sûreti'l-Mülk* (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 404; Esad Efendi, nr. 88; Fâtih, nr. 299); Abdülmecîd b. Nasûh Amâsî, *Tefsîr-i Sûretü'l-Mülk* (İÜ Ktp., TY, nr. 558); Mustafa b. Muhammed Ankaravî, *Sûretü'l-Mülk Tefsiri* (Süleymaniye Ktp., Hafîd Efendi, nr. 479; İÜ Ktp., TY, nr. 7); Hatiboğlu, *Letâyifnâme* (Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 3326; son iki eser Kazasker Muslihuddin Muhammed'in Arapça eserinin tercümesidir); Kemalpaşazâde, *Tefsîru sûreti'l-Mülk* (İstanbul 1316; nşr. Hasan Ziyâeddin İtr, Beyrut 1407/1986); Edirne müftüsü Fevzi Efendi, *Tesvîrû'l-fülk fî tefsîri Sûreti'l-Mülk* (İstanbul 1307); Muhammed İbrâhim Abdülazîz Sa'dî, *Devrû'l-belâga fî ta'diyeti'l-agrâzi'd-dîniyye ma'a tatbîk 'alâ sûreti'l-Mülk* (Kahire 1991); Abdürrâzık Muhammed Mahmûd Fazl, *Ma'a'l-Şur'âni'l-Kerîm fî sûreti'l-Mülk* (Kahire 1990).

Görüldüğü gibi yukarıda zikredilen çalışmaların birçoğunun mülk Sûresinin tefsiri ile ilgilidir. Bir çalışma Sûrenin belağî yönüyle alakalıdır. Ancak kadim tefsir çalışmalarının birçoğu sarf, nahiv ve belağat ile ilgili görüş ve tartışmalar tefsirler içerisinde giydirilerek izaha çalışılmıştır. Bu görüş ve değerlendirmeler kimi tefsirlerde sık sık dile getirildiği gibi bir kısım tefsirler de de çok az sayıda değerlendirmelerde bulunmuş olduğu görülmektedir. Sık sık sarf, nahiv ve belağat konularına değinen tefsirlere örnek Ebû Hayyân el-Endelüsînin “Bahru'l-Muhît” adlı tefsirini ve Zemahşerî'nin “el-Keşşâf” adlı tefsirini verebiliriz. Diğer tefsirler ise az sayıda sarf, nahiv ve belağat konularına değinildiği kaynaklarca bilinmektedir.

Bu nedenle de:

- Sûre hakkında yeteri kadar bilgi aktarmak,
- Sonra da sarf, nahiv ve belâğat açısından çalışmak istiyoruz.

Araştırmanın Planı:

Bu çalışmamızı bir giriş, hazırlık aşaması üç bölüme ayırdık. Giriş kısmında Sûrenin tanıtımını ele aldık, birinci bölümde Sûrenin sarf yönünü ele aldık ki bu bölümü de iki kısma ayırdık, birinci kısımda Mülk Sûresinde isimler, ikinci kısımda da fiiller ele alınmıştır.

İkinci bölümde ise Sûrenin nahiv yönünü ele aldık. Bu bölüm de iki kısımdan oluşmaktadır; Mülk Sûresinde isimler yapısı, i'râbı ve durumları, ikinci kısımda ise Mülk Sûresinde fiillerin yapısı, i'râbı ve durumları incelenmiştir.

Üçüncü bölüme gelince bu bölümde Mülk Sûresinin belâğî yönü ele aşınmıştır. Bu bölüm de birkaç kısma ayrılmaktadır. Birinci kısımda Sûrenin beyân şeklini, ikinci kısımda ma 'ânî yönünü, üçüncü kısımda ise Sûrenin bedî'î yönünü ele aldık.

Her bir kısım da konuyu işlerken gerektiği kadar kendi içinde bir takım alt başlıklara ayrılmaktadır.

Nihayet araştırmayı yaparken elde ettiğim neticeleri gözden geçirerek sonuç kısmında dikkatinize sundum.

Araştırmamın tam olduğunu iddia etmiyorum ve nasıl olduğunu da? Allah insanı yarattı, onunla hata ve unutkanlığı da yarattı, benim gözden kaçırdığım şeyleri umarım benden sonraki araştırmacılar idrak eder ve yazar. Teşekkürlerimi, şükranlarımı ve danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Fikri GÜNEY'e en içten minnettarlığımı ifade etmeden geçemeyeceğim. Çünkü çalışmamda bana yardımlarını hiç esirgememiştir. Ayrıca çalışmamda bana desteklerini esirgemeyen ve çalışmamı olgunlaştırmamda bana yardımcı olan diğer hocalarıma da minnettarlığı ifade etmek isterim.

2. MÜLK SÛRESİNİN TANITIMI

Mülk Sûresi Mekkî Sûrelerden olup 30 âyetten ibarettir. Mushaftaki sırası 67, yirmi dokuzuncu cüzün de ilk Sûresidir. Tebâreke ve Mün-ciye adları ile isimlendirilir. Tûr Sûresinden sonra nâzil olmuştur.³

³ Yaşaroğlu, M. Kamil, DİA, mad. "Mülk Suresi", c.31, s.540-541.

Mülk Sûresi'nin odak noktası: Âyetlerindeki hadislerin odak noktası ise, Cenab-ı Hakk'ın birliğinin ve kudretinin delilleri etrafında dönmektedir. Allah'ın kullarına olan lütuf ve merhametinin tecellileridir. Allah'ın evreni yaratmadaki yaratıcılığı, Kâfirlerin ve müminlerin kıyamet günündeki durumları. Gökleri ve yeri düşünüp tefekkür etmenin vâcip (lâzım) olduğudur. Tefekküre deliller vardır bunlardan biri de “de ki” ifadesiyle başlayan şu âyet-i kerimelerdir: “O, Rahmandır; biz O’na iman etmiş ve O’na güvenip dayanmışızdır. Kimin düpedüz sapkınlık içinde olduğunu yakında anlayacaksınız!”⁴ “Bir de şunu sor: “Suyunuz çekiliverirse size yerden kaynayan suyu kim getirebilir?”⁵

I. Mülk Sûresinin İsimlendirilmesi

Mülk Sûresinin birçok isminin var olduğu bunlardan alimler arasında en meşhur olanları ve sebeplerini şöyle sıralayabiliriz.⁶

1. Tebâreke Sûresi: Sûre bu kelimeyle başladığı için bu ad verilmiştir.
2. Mülk Sûresi; Sûrenin ilk âyetinde mülk kelimesi geçmesi sebebiyle bu ad verilmiştir.
3. el-Münciye Sûresi: Bu sûreyi okuyanı azaptan kurtaracağı nedeniyle bu ad verilmiştir.⁷
4. el-Mâni‘a Sûresi: Bu sûreyi okuyanı kabir azabından koruyacağı düşüncesiyle bu ad verilmiştir.
5. ed-Dâfi‘a Sûresi: Okuyucusunun üzerinden dünya ve ahiret belalarını defeder(giderir).
6. eş-Şâfi‘a Sûresi: Bu sûreyi okuyana kıyamet günü şefaet edeceği için bu ad verilmiştir.
7. el-Mücâdele Sûresi: Okuyucusuna zarar vermemek için Münker ve Nekir ile tartışır.⁸

⁴ Mülk Sûresi âyet, 29, Me‘âla: Diyanet,

⁵ Mülk Sûresi âyet, 30, Me‘âla: Diyanet,

⁶ Şerifu’d-Din, Ca’fer, “el-Mevsû‘atu’l-Kur’âniyye ve Hasâisu’s-Suver”, Dâru’t-Tekrîb Beyne’l-Mezâhibi’l-İslamiyye, Beyrut 1999, c.10, s.77.

⁷ Feyruzâbâdî, Mecdüddin Muhammed b. Ya’kub, “Besâiru zevi’t-Temyîz fî letâifi’l-Kitâbi’l-‘Azîz”, thk. Muhammed Ali en-Neccâr, Kahire 1996, c.1, s.474.

⁸ Şerifu’d-Din, Ca’fer, a.g.e., s.79.

Kurtarıcı adıyla da anılmaktadır, bu ismin verilmesinin sebebi; Cehennem zebanileriyle hasımlaşarak okuyucusunun onların eline geçmesine engel olması sebebiyle verilmiştir.

II. Mülk Sûresinin Nüzul Sebebi

Abdullah b. Abbas (r.a) nüzul sebebi hakkında şöyle der: “Mülk Sûres, Resûlullah (s.a.v.)'a düşman olan müşrikler hakkında nazil olmuştur. Bu nedenle de Cibrîl (a.s.) O'na ne dediklerini haber verdi. Müşriklerin birbirlerine şöyle derler⁹: “ (أَسِرُّوا قَوْلُكُمْ لَنَا (يَسْمَعُ إِلَهَ مُحَمَّدٍ) (Sözlerinizi gizleyin ki Muhammed duymasın), bu sözlerinin hemen akabinde şu âyet nâzil oldu: “Sözünüzü ister gizleyin isterse açığa vurun; unutmayın ki O, kalplerin içindekini bilmektedir.”¹⁰

III. Mülk Sûresinin Konuları¹¹

Mülk Sûresi de diğer sûreler gibi akaidin temellerine önem verir. Konuları da bunun etrafında döner. Ayrıca başka konuları da içermektedir. Bu konulardan bazıları şunlardır¹²:

- Allah (c.c.)'ın varlığının isbatı,
- Allah (c.c.)'ın birliğinin isbatı,
- Allah (c.c.)'ın ilmini ve kudretinin göstergelerini beyân etme,
- Kıyametin durumu hakkında insanları uyarma,
- Allah (c.c.)'ın onlara verdiği nimetlerini hatırlatma,
- Allah (c.c.)'a tevekkül etmeyi ve rızkı çalışıp sebeplere tutunarak elde etmeye bağlama,¹³

IV. Mülk Sûresinin Kendinden Önceki Sûrelerle İlişkisi

Mülk sûresi bir önceki sûre olan Tahrim sûresi ile birkaç yönden ilişkilidir. Onlardan bazıları¹⁴: Sûrenin, Allah (c.c.)'ın gücünü ve O'nun Elçisi Muhammed (s.a.v.)'e

⁹ Ali el-Vâhidî, “Esbâbu'n-Nüzûl”, s. 442.

¹⁰ Mülk Sûresi, âyet: 13,

¹¹ Ali el-Vâhidî, “Esbâbu'n-Nüzûl”, s. 442.

¹² Vehbe ez-Zuhayli, “et-Tefsîru'l-Münîr”, tsz, s.7.

¹³ Vehbe ez-Zuhayli, “et-Tefsîru'l-Münîr”, s.7

¹⁴ Vehbe ez-Zuhayli, “et-Tefsîru'l-Münîr”, s.5-6.

olan desteğini ve önceki sûrenin içeriğini açıklama bakımından ilişkisini pekiştirir. Cenab-ı Hakk'ın her şeyi bildiğine delil getirmede önceki sûreyle ilişkilendirir. Nitekim Tahrim sûresinde Nuh ve Lut (a.s.)'ların eşlerinin, Firavunun eşinin ve dul Meryemin hakkında bilgiler verilmektedir. Mülk sûresinde Allah (c.c.)'ın ilmi hakkında bilgi verir ve Allah (c.c.)'ın, çocuk dünyaya getirme gibi yarattıklarının sıfatlarından beri olduğunu bildirir. Aynı zamanda Hristiyanların iddia ettikleri gibi İsa (a.s.)'ın Allah (c.c.)'ın oğlu olmadığını açıklar. Bu da önceki sûreyle ilişkili olduğunun bir göstergesidir¹⁵.

V. Mülk Sûresinin Fazileti

Kur'ân-ı Kerimde Mekkî sûreler genelde Allah (c.c.)'a inanma konusundaki akaid konularını içerir. Vahiy, Ahiret günü ve öldükten sonra dirilme, varlığın başlangıcı, tek ilah olan yaratıcı varlıkla ilgili, insanları şeytanın tuzaklarından kaçınmayı v.b. konuları içerir. Sûre gafil olan insanların yaşadığı hayatın gerçekliğini iyice düşünmelerine sevkeder. Ölüm ve hayatın birbiriyle uyumlu iki olgu olduğunu ve Allah (c.c.)'ın ölüm ve hayat ve arkalarındakinin ne olduğunu iyice düşünmelerini hatırlatır. Bu sebeple sûre, kalpleri ve dikkatleri göklere ve yere yönlendirir ve Allah'ın tüm yaratılışı ve mucizeleri üzerinde düşündürür¹⁶.

Sûre Allah (c.c.)'ın azametini delil olacak “تبارك” (tenzih) lafzıyla başlamaktadır. Allah (c.c.)'ın herşeyin elinde olduğu ve inanılmaya en layık olduğuna ve vahdaniyetine (bir olduğuna) davet ile uyumludur. Sûrenin başlangıcında gücün kimde olduğuna örnek vermiş. Çünkü değişmezliğe delalet eden masdar sigasıyla gelmiştir ki insanları gelen âyetleri dinlemeye sevketmiştir. Duygusal delil ise kelimemin ses tonundan apaçık anlaşılmaktadır. Burada ses uyumunu ustalığına örnek vermiştir.

Ebû Hureyre (r.a.)'dan rivayet edildiğine göre “Kur'ân-ı Kerimde 30 âyet vardır ki, affedilinceye kadar kişiye şefaet eder (o da mülk elinde olan münezzehdir âyetidir).¹⁷”

Allah (c.c.)'ın azametini haber veren sûredir. İnsanların Allah (c.c.)'a nasıl övgüde bulunacaklarını öğretir. Sûre Kur'ân'ın da azametini temsil eder. “Denildi ki, Rasulullah (s.a.v.) onu her gece yatağa girerken okurdu.¹⁸”

¹⁵ Vehbe ez-Zuhayli, “et-Tefsîru'l-Münîr”, s.5-6.

¹⁶ Seyyid Kutup, “Fî Zilali'l-Kur'ân”, Dâru's-Şark, 1. Baskı 2003, s. 3629.

¹⁷ Tirmizi, Hadis no: 2891,

Mülk Sûresini fazileti hakkında birçok hadis vardır. Ancak birçoğu içindekiler hakkında bilgi verir. Bazı ilim ehli bu hadisleri amellerin fazileti açısından “Hasen”¹⁹ derecesinde görmüşlerdir. Bu tür hadislerden biri de Kur’ân’ın fazileti hakkında şöyle bilgi verir: “Okuyana şefa’at eder.” Bu hadis Hz. Peygamberin şöyle dediğine işaret eder: “Kur’ân’da otuz âyet vardır, af edilinceye kadar okuyana şefa’at eder. “Mülk elinde olan Allah yücedir”²⁰” Rasulullah (s.a.v.) o âyetleri okumaya devam ediyordu. Bu hadis “Nebiy (s.a.v)’in “Elif Lâ’ Mîm İndirilen” ve “Mülk sûresini” okuyuncaya kadar uyumadığına delalet etmektedir.”

¹⁸ Atiyye, Muhammed Abdulhalık, “el-Muharriru’l-Vecîz” thk.: es-Seyyid Abdu’l-‘âl, 1.baskı, 1991, 1412, Katar, s.5.

¹⁹ İbn Kesîr, Hafız Ebu’l-Fidâ İsmail b., “Muhtasar Tefsîr-i İbn Kesir”, Dersaadet, tsz. c.3. s, 526.

²⁰ Tirmîzî, “Fezâilu’l-Kur’ân”, 9; Şevkânî, c.5, s.296.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. SÛRENİN SARF KISMI

1. 1. Mülk Sûresinde Fiiller

Bu bölümde zaman bakımından fiillerin kısımları tek tek ele alınacak, mahiyetleri, yapıları ve çeşitleri hakkında bilgi verilecektir. Bu fiiller mazî (geçmiş zaman), muzârî (şimdiki veya gelecek zaman) ve emir (talep ve istek) fiilleri alt başlıkları ile üçe ayrılarak ayrı ayrı tablo halinde âyet numarası, âyetle birlikte âyette geçen fiil ve fiilin çeşidi verilecektir.

1. 1. 1. Mazî (Geçmiş Zaman) Fiili, Sûrede Geçiş Şekli

Mazî fiil, geçmiş zaman ya da konuşma anına bağlı olarak bir eylemin gerçekleştiği fiildir. Bu nedenle de mazî fiil kendisine bitişen sakin(harekesiz) müenneslik (dişilik) tâ'sı, zamir tâ'sı veya fâil (eylemi gerçekleştiren) Tâ'sı ile bilinir (tanınır).

Aslen mazî fiilin hükmü fetha üzere mebni olmasıdır. Bazen damme üzere de mebni de olabilir. Bu da çoğulluk vavı bitişirse olur. “ قاموا، قعدوا ” örneklerinde olduğu gibi. Bazen de sükûn üzere mebni olur. Bu şekilde gelmesi de harekeli merfû' zamiri bitiştiğinde olur. “ قُمْتُ، قَعُدْتُ، قُمْنَا، قَعُدْنَا، ” ve nisve (dişilik) nunu bitiştiğinde de “ قُمْنِ، قَعُدْنِ ” örneklerinde olduğu gibi. Özet olarak mazî fiilin üç hüküm durumu vardır. Fetha üzere mebni, zamme üzere mebni ve sükûn üzere mebni. Mülk sûresini baştan sona kadar okuyan bir araştırmacı mazî fiillerin çokça geçtiğini görür. Hatta 44 adet olduğuna ulaşır. Tabloda mazî fiileri bir araya getirdik. Fiillerin geçtiği âyet, alâmetleri ve yapısının durumları(şekilleri) zikrettik. Nitekim tabloda fiillerin sarf ve i'râb yönünden tahlili(çözümü) verilmiştir. Tablomuz şu şekildedir.

Tablo 1. Mazî fiilin geçtiği âyet ve fiillerin çeşitleri

الآية	رقم	الفعل الماضي	نوع الفعل
1		تَبَارَكَ الَّذِي بِيَدِهِ الْمُلْكُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ²¹ تَبَارَكَ، أي (تعاطم وتعالى) ²² (تبارك – يتبارك)	فعل خماسي لازم صحيح سالم. Humasi (Kökü beş harfli) olan ve içerisinde illet harfi olmayan mazî لازم (faili ile yetinen) bir fiildir.
2		الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا وَهُوَ الْعَزِيزُ الْغَفُورُ (٢) خلق، أي: أبداع، وأوجد ²³ ، (خلق – يخلق)	فعل ثلاثي متعد صحيح سالم. Sülasi (Kökü üç harfli), müteaddi (faili ile yetinmeyip mef ‘ül alan) bir fiildir.
3		الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ طِبَاقًا مَا تَرَى فِي خَلْقِ الرَّحْمَنِ مِنْ تَفَاوُتٍ فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرَى مِنْ فُطُورٍ (٣)	فعل ثلاثي متعد صحيح سالم. Sülasi ve sahih salim (illetsiz) mazî müteaddi (faili ile yetinmeyip mef ‘ül alan) bir fiildir.
5		وَلَقَدْ زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحَ وَجَعَلْنَاهَا رُجُومًا لِلشَّيَاطِينِ وَأَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابَ السَّعِيرِ (٥) زينا (زين – يزِين) جعلنا (جعل – يجعل) أعدنا، أي: أَعَدَدْنَا ²⁴ . (أَعَدَّ – يُعَدِّدُ)	فعل رباعي متعد صحيح سالم. Rubai (Kökü dört harfli) ve sahih ve salim müteaddi mazî fiildir. فعل ثلاثي متعد صحيح سالم. Sülasi sahih (illetsiz) müteaddi mazî bir fiildir.
6		وَلِلَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ وَيُسْأَلُونَ الْمَصِيرُ (٦) كفروا (كفر – يَكْفُرُ)	فعل ثلاثي متعد صحيح سالم. Kökü üç harfli sahih ve müteaddi bir fiildir.

²¹ Ebû Ca’fer, Muhammed b. Cerîr et-Taberî (ö.310), “Câmi ‘u’l-Beyân ‘an Te’vîli Âyi’l-Kur’ân”, c.23, s.517

²² İbn Kesîr, Ebu’l-Fidâ İsmail b. Ömer elüKureşî el_basrî ed-Dımeşkî (ö.774), Tefsîru’l-Kur’ân’i’l-Azîm”, thk. Muhammed Hüseyin Şemseddin, Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, Beyrut 1419, c.4, s.196-197.

²³ İbn Manzûr, “Lisânu’l-Arab”, mad. “خ ل ق”, Dâru İhyâ-i’t-Turâsî’l-Arabiyye, Beyrut 1988, c.4, s.192-193; Ahmed el-âbid, Ahmed Muhtar Ömer vd., “El-Mu’cemu’l-Esâsî” s. 419, Tunus 1988

²⁴ Muhyi’s-Sünne, Ebû Muhammed el-Hüseyin b. Mes’ûd el-Begavî (ö.510), “Me ‘âlimu’t-Tenzîl fî Tefsîri’l-Kur’ân-tefsîri Begavî”, thk. Muhammed Abdullah Münîr-Süleyman Müslim el-Huraş vd. Dâru Tayyibeti li’n-Neşri ve’t-Tevzî’, 4.baskı, c.8, s.177.

Tablo 1.(Devamı)

7	إِذَا أُلْفُوا فِيهَا سَمِعُوا لَهَا شَهِيْقًا وَهِيَ تَفُورُ (٧) أَلْفُوا(أَلْفَى - يُلْفَى) سمعوا(سَمِعَ - يَسْمَعُ)	فعل رباعي لازم ناقص مهموز. والواو واو الجماعة.
	Kökü dört harfli olup lazım ve nakıs (sonu illetli) ve mehmuz (başında hemze olan) mazî fiildir ve faili çoğulluk vavidir. فعل ثلاثي متعد صحيح سالم.	
	Kökü üç harfli sahih ve müteaddi mazî bir fiildir.	
8	تَكَادُ تَمَيِّزُ مِنَ الْغَيْظِ كُلَّمَا أُلْقِيَ فِيهَا فَوْجٌ سَأَلَهُمْ خَزَنَتُهَا أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَذِيرٌ (٨) سألوا(سَأَلَ - يَسْأَلُ)	فعل ثلاثي متعد صحيح مهموز.
	Kökü üç harfli, sahih ve içerisinde hemze bulunan müteaddi ve mazî bir fiildir.	
9	قَالُوا بَلَىٰ قَدْ جَاءَنَا نَذِيرٌ فَكَذَّبْنَا وَقُلْنَا مَا نَزَّلَ اللَّهُ مِنْ شَيْءٍ إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا فِي ضَلَالٍ كَبِيرٍ (٩) قالوا(قَالَ - يَقُولُ)	فعل ثلاثي متعدي أجوف.
	Kökü üç harfli müteaddi ve ecvef (ortası illetli) mazî bir fiildir.	
9	جاء(جَاءَ - يَجِيءُ)	فعل ثلاثي متعد أجوف مهموز.
	Kökü üç harfli müteaddi ecvef (ortası illetli) ve içerisinde hemze (mehmuz) olan mazî bir fiildir.	
9	كَذَّبَ(كَذَبَ - يُكَذِّبُ)	فعل رباعي لازم صحيح مضعف.
	Kökü dört harfli lazım, sahih ve muzaaf(kök harflerinde aynı harften iki tane olan) mazî bir fiildir.	
9	قلنا(قَالَ - يَقُولُ)	فعل ثلاثي متعد أجوف.
	Sülasi müteaddi ve ecvef bir fiildir.	
9	نَزَّلَنَا(نَزَلَ - يُنَزِّلُ)	فعل رباعي متعد صحيح سالم.
	Rubai müteaddi sahih ve salı mazî bir fiildir.	
10	وَقَالُوا لَوْ كُنَّا نَسْمَعُ أَوْ نَعْقِلُ مَا كُنَّا فِي أَصْحَابِ السَّعِيرِ (١٠) قالوا(قَالَ - يَقُولُ)	فعل ثلاثي متعد أجوف.
	Sülasi, müteaddi, ecvef ve mazî bir fiildir.	
10	كُنَّا(كَانَ يَكُونُ)	فعل ثلاثي متعد أجوف.
	Sülasi, müteaddi, ecvef ve mazî bir fiildir.	

Tablo 1.(Devamı)

11	فَاعْتَرَفُوا بِذَنبِهِمْ فَسُحْقًا لِأَصْحَابِ السَّعِيرِ (١١) اعترفوا(اعترف – يعترف)	فعل خماسي لازم صحيح سالم. Humasi, لازم, sahih ve salim ve mazî bir fiildir.
14	أَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ (١٤) خلق(خلق – يخلق)	فعل ثلاثي متعد صحيح سالم. Sülasi, müteaddi, sahih, salim ve mazî bir fiildir.
15	هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ ذُلُولًا فَامْشُوا فِي مَنَاكِبِهَا وَكُلُوا مِنْ رِزْقِهِ وَإِلَيْهِ النُّشُورُ (١٥) جعل(جعل – يجعل)	فعل ثلاثي متعد صحيح سالم. Sülasi, müteaddi, sahih, salim ve mazî bir fiildir.
16	أَأَمِنْتُمْ مَنْ فِي السَّمَاءِ أَنْ يَخْسِفَ بِكُمُ الْأَرْضَ فَإِذَا هِيَ تَمُورُ (١٦) أَمِنْتُمْ(أمن – يأمن)	فعل ثلاثي متعد صحيح مهموز. Sülasi, müteaddi, sahih ve mehmuz, mazî bir fiildir.
17	أَمْ أَمِنْتُمْ مَنْ فِي السَّمَاءِ أَنْ يُرْسِلَ عَلَيْكُمْ حَاصِبًا فَسَتَعْلَمُونَ كَيْفَ نَذِيرِ (١٧) أَمِنْتُمْ(أمن – يأمن)	فعل ثلاثي متعد صحيح مهموز. Sülasi, müteaddi, sahih ve mehmuz, mazî bir fiildir.
18	وَلَقَدْ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ (١٨) كَذَّبَ(كَذَّب – يُكَذَّب) كان(كان – يكون)	فعل رباعي لازم صحيح مضعف. Rubai, لازم, sahih ve muzaaf, mazî bir fiildir. فعل ثلاثي متعدي أجوف. Sülasi, müteaddi, ecvef ve mazî bir fiildir.
21	أَمِنْ هَذَا الَّذِي يَرْزُقُكُمْ إِنْ أَمْسَكَ رِزْقَهُ بَلْ لَجُوا فِي عُتُوٍّ وَنُفُورٍ (٢١) أَمْسَكَ(أَمْسَكَ – يُمْسِكُ)	فعل رباعي لازم صحيح مهموز. Rubai, لازم, sahih, mehmuz ve mazî bir fiildir.
21	لَجُوا: اسْتَمَرُّوا، وَتَمَادَوْا ²⁵ . (لَجَّ – يَلَجُّ)	فعل ثلاثي لازم صحيح مضعف. Sülasi, لازم, sahih, muzaaf ve mazî bir fiildir.

²⁵ El-Begavî, a.g.e., s.178-179.

Tablo 1.(Devamı)

23	فُلْ هُوَ الَّذِي أَنْشَأَكُمْ وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ (٢٣) أنشأكم26(أنشأ – يُنشئُ)	فعل رباعي متعد صحيح مهموز Rubai, müteaddi, sahih, mehmuz ve mazî bir fiildir.
23	جعل(جعل – يَجْعَلُ)	فعل ثلاثي متعد صحيح سالم. Sülasi, müteaddi, sahih, salim ve mazî bir fiildir.
24	فُلْ هُوَ الَّذِي دَرَأَكُمْ فِي الْأَرْضِ وَالِيهِ تُخْشَرُونَ (٢٤) دَرَأَكُمْ، أَي: خَلَقَكُمْ، وَتَشْرِكُمْ فِي الْأَرْضِ27. (دَرَأَ – يَذْرَأُ)	فعل ثلاثي متعد صحيح مهموز. Sülasi, müteaddi, sahih, mehmuz ve mazî bir fiildir.
25	وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْوَعْدُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ (٢٥) كنتم(كان – يكون)	فعل ثلاثي لازمي أجوف. Sülasi, لازم, ecvef ve mazî bir fiildir.
27	فَلَمَّا رَأَوْهُ زُلْفَةً سَيِّئَتْ وُجُوهُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَقِيلَ هَذَا الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ تَدَّعُونَ (٢٧) رأوه(رَأَى – يَرَى)	فعل ثلاثي متعد ناقص يائي مهموز . Sülasi, müteaddi, nakıs-ı yaî, mehmuz ve mazî bir fiildir.
27	سَيِّئَتْ(سيء – يُسَاءُ)	فعل ثلاثي متعد أجوف مهموز مبني للمجهول. Sülasi, müteaddi, ecvef, mehmuz, meçhul(belirsiz) ve mazî bir fiildir.
27	قيل(قِيلَ – يُقَالُ)	فعل ثلاثي متعد أجوف مبني للمجهول. Sülasi, müteaddi, ecvef, meçhul ve mazî bir fiildir.
27	كنتم(كان – يكون)	فعل ثلاثي متعد أجوف. Sülasi, müteaddi, ecvef ve mazî bir fiildir.

²⁶ İbn Kesir, a.g.e., s.197.²⁷ Taberî, a.g.e., s.518.

Tablo 1.(Devamı)

28	قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَهْلَكْنِي اللَّهُ وَمَنْ مَعِيَ أَوْ رَحِمْنَا فَمَنْ يُجِيرُ الْكَافِرِينَ مِنْ عَذَابِ الْعَلِيمِ (٢٨) أَرَأَيْتُمْ (رَأَى – يَرَى)	فعل ثلاثي متعد ناقص يائي مهموز . Sülasi, müteaddi, nakıs-ı yaî, mehmuz ve mazî bir fiildir.
28	أَهْلَكْنِي (أَهْلَكَ – يُهْلِكُ)	فعل رباعي متعد صحيح مهموز. Rubai, müteaddi, sahih, mehmuz ve mazî bir fiildir.
28	رَحِمْنَا (رَحِمَ – يَرْحَمُ)	فعل ثلاثي صحيح. Sülasi, sahih ve mazî bir fiildir.
29	أَمَنَّا (أَمَنَ – يُؤْمِنُ)	فعل ثلاثي لازم صحيح مهموز. Sülasi, لازم, sahih ve mehmuz, mazî bir fiildir.
29	تَوَكَّلْنَا (تَوَكَّلَ – يَتَوَكَّلُ 28)	فعل خماسي لازم صحيح مضعف. Humasi, لازم, sahih, muzaaf ve mazî bir fiildir.
30	قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَصْبَحَ مَاؤُكُمْ غَوْرًا فَمَنْ يَأْتِيكُمْ بِمَاءٍ مَعِينٍ (٣٠) أَرَأَيْتُمْ (رَأَى – يَرَى)	فعل ثلاثي متعد ناقص يائي مهموز . Sülasi, müteaddi, nakıs-ı yaî, mehmuz ve mazî bir fiildir.
//	أَصْبَحَ (أَصْبَحَ – يُصْبِحُ) 29	فعل رباعي متعد صحيح مهموز. Rubai, müteaddi, sahih, mehmuz ve mazî bir fiildir.

Mülk sûrendeki mazî fiileri çıkardığımda, sûrenin birçok âyetinde mazî fiillerin var olduğunu, sadece “4, 12, 13, 19, 20, 22, 26” âyetlerde mazî fiillerin olmadığını gördüm.

²⁸ Josef İlyas Corcis ve Nâsîf, 1998, “el-Vecîz fi’n-Nahv ve’s-Sarf”, 1. Baskı.

²⁹ “Bernâmeucu Kutrub Li Tasrîfi’l-Ef ‘âli’l-Arabiyye, Fi’l-Ezmeti ve Yüsneduha ila Damâir”, Kutrub Bernâmeuc, Meftûhu’l-Masdar, Yuveffiru Li müstahdem isti’mâlen meccâniyyen fi Şekli mevkı ‘i Web, tahadz.com (2021).

1. 1. 2. Muzârî (Şimdiki/Geniş Zaman) Fiilleri ve Çeşitleri

Muzârî fiil, şimdiki veya gelecek zamanda bir eylemin gerçekleşmesi eylemini temsil eden fiildir. Mutlaka muzaraat (gelecek zaman belirten) harfleriyle başlamalıdır. Bu harfler de “أَئِنَّ” terkininde oluşun; Hemze, nûn, yâ, ve tâ harfleridir.

Mülk sûresini baştan sona okuduğumda muzârî fiillerin çok olduğunu gördüm. Sayı bakımından 30 adet muzârî fiil bulunmaktadır. Tabloda bu fiilleri bir araya getirerek fiillerin geçtiği âyeti, âyetteki fiili ve çeşidini ayrıca da yapısını belirtmeye çalıştım. Tabloda âyetler aşağıdaki gibi ayrıntılı bir şekilde sarf ve i'râb yönünden verilmeye çalışılmıştır.

Tablo 2. Muzârî fiilin geçtiği âyetler, çeşitleri ve yapıları

رقم الآية	الفعل المضارع	نوع الفعل
2	لَيَبْلُوكُمْ، أَي: لَيُخَنِّبَنَّكُمْ ³⁰ . (بَلَا – يَبْلُو)	فعل ثلاثي متعد ناقص واوي. Sûlasi, müteaddi, nakıs-ı vavi, muzârî bir fiildir.
3	تَرَى (رَأَى – يَرَى)	فعل ثلاثي متعد ناقص يائي مهموز . Sûlasi, müteaddi, nakıs-ı yaî, mehmuz ve muzârî bir fiildir.
4	يَنْقَلِبْ، أَي: يَرْجِعْ ³¹ . (انْقَلَبَ – يَنْقَلِبُ)	فعل خماسي لازم صحيح سالم. Humasi, لازم, sahih, salim ve muzârî bir fiildir.
7	تَفُورُ، أَي: تَغْلِي غَلِيَانًا شَدِيدًا ³² . (فَارَ – يَفُورُ)	فعل ثلاثي متعد أجوف. Sûlasi, müteaddi, ecvef ve muzârî bir fiildir.
8	تَكَادُ (كَادَ – يَكَادُ)	فعل ثلاثي متعد أجوف. Sûlasi, müteaddi, ecvef ve muzârî bir fiildir.
8	تَمَيِّزُ، أَي: تَتَمَرَّقُ مِنْ شِدَّةِ غَضَبِهَا عَلَى الْكُفَّارِ ³³ . (تَمَيَّزَ – يَتَمَيَّزُ)	فعل خماسي لازم صحيح مضعف. Humasi, لازم, sahih, muzaaf ve muzârîdir.
8	يَأْتِكُمْ (أَتَى – يَأْتِي)	فعل ثلاثي متعد ناقص يائي مهموز. Sûlasi, müteaddi, nakıs-ı yaî, mehmuz ve muzârîdir.

³⁰El-Beğavî, a.g.e., s.178-179.

³¹El-Beğavî, a.g.e., s.178-179.

³²El-Beğavî, a.g.e., s.178-179.

³³Taberî, a.g.e., s.518.

Tablo 2.(Devamı)

10	نَسْمَعُ (سَمِعَ – يَسْمَعُ)	فعل ثلاثي متعد صحيح سالم.	Sülasi, müteaddi, sahih, salim ve muzârîdir.
10	نَعُولُ (عَقَلَ – يَعُولُ)	فعل ثلاثي متعد صحيح سالم.	Sülasi, müteaddi, sahih, salim ve muzârîdir.
12	يَخْشَوْنَ (خَشِيَ – يَخْشَى)	فعل ثلاثي متعد صحيح سالم.	Sülasi, müteaddi, sahih, salim ve muzârîdir.
14	يَعْلَمُ (عَلِمَ – يَعْلَمُ)	فعل ثلاثي متعد صحيح سالم.	Sülasi, müteaddi, sahih, salim ve muzârîdir.
16	يَخْشِفُ (خَسَفَ – يَخْشِفُ)	فعل ثلاثي متعد صحيح سالم.	Sülasi, müteaddi, sahih, salim ve muzârîdir.
16	تَمُورُ، أَي: تَضْطَرُّ بِكُمْ حَتَّى تَهْلِكُوا ³⁴ . (مَارَ – يَمُورُ)	فعل ثلاثي متعدي أجوف.	Sülasi, müteaddi, sahih, ecvef ve muzârîdir.
17	يُرْسِلُ (أَرْسَلَ – يُرْسِلُ)	فعل رباعي متعد صحيح مهموز .	Rubai, müteaddi, sahih, mehmuz ve muzârîdir.
17	فَسَتَعْلَمُونَ (عَلِمَ – يَعْلَمُ)	فعل ثلاثي متعد صحيح سالم.	Sülasi, müteaddi, sahih, salim ve muzârîdir.
19	يَرَوُا (رَأَى – يَرَى)	فعل ثلاثي متعد ناقص يائي مهموز .	Sülasi, müteaddi, sahih, mehmuz ve muzârîdir.
19	يُمْسِكُنَّ (أَمْسَكَ – يُمْسِكُ)	فعل رباعي لازم صحيح مهموز.	Rubai, lazim, sahih, mehmuz ve muzârîdir.
20	يَنْصُرُكُمْ (نَصَرَ – يَنْصُرُ)	فعل ثلاثي متعد صحيح سالم.	Sülasi, müteaddi, sahih, salim ve muzârîdir.
21	يَرْزُقُكُمْ (رَزَقَ – يَرْزُقُ)	فعل ثلاثي متعد صحيح سالم.	Sülasi, müteaddi, sahih, salim ve muzârîdir.

³⁴ Es-Sa'dî, Abdurrahman b. Nâsir b. Abdullah, "Teysîru'l-Kerîmi'r-Rahmân fî Tefsîri'l-Mennân, thk. Abdurrahman b. Mu 'allâ el-Lüveyhik, Müessesetu'r-risâle, 2000, s.877.

Tablo 2.(Devamı)

22	يَمْشِي (مَشَى - يَمْشِي)	فعل ثلاثي لازم ناقص يائي.	Sülasi, لازم, nakıs-ı yaî ve muzârîdir.
23	تَشْكُرُونَ (شَكَرَ - يَشْكُرُ)	فعل ثلاثي متعد صحيح سالم.	Sülasi, müteaddi, sahih, salim ve muzârîdir.
24	تُحْشَرُونَ (حُشِرَ - يُحْشَرُ)	فعل ثلاثي متعد صحيح سالم.	Sülasi, müteaddi, sahih, salim ve muzârîdir.
25	يَقُولُونَ (قال - يقول)	فعل ثلاثي متعد أجوف.	Sülasi, müteaddi, ecvef ve muzârîdir.
27	تَدْعُونَ، أي: تَطْلُبُونَ أَنْ يُعْجَلَ لَكُمْ مِنَ الْعَذَابِ اسْتِهْزَاءً ³⁵ . (ادَّعَى - يَدَّعِي)	فعل خماسي لازم ناقص مضعف.	Humasi, لازم, nakıs, muzaaf ve muzârîdir.
28	يُحْيِرُ، أي: يَحْمِي ³⁶ . (أَجَارَ - يُجِيرُ)	فعل رباعي متعد أجوف مهموز.	Rubai, müteaddi, ecvef, mehmuz ve muzârîdir.
29	فَسَتَعْلَمُونَ (عَلِمَ - يَعْلَمُ)	فعل ثلاثي متعد صحيح سالم.	Sülasi, müteaddi, sahih, salim ve muzârîdir.
30	يَأْتِيَكُمْ (أَتَى - يَأْتِي)	فعل ثلاثي متعد ناقص يائي مهموز.	Sülasi, müteaddi, nakıs-I yaî, mehmuz ve muzârîdir.

Mülk sûresindeki muzârî fiileri çıkardığımda, sûrenin birçok âyetinde muzârî fiillerin var olduğunu, sadece “1, 5, 6, 9, 11, 13, 15, 18, 26” âyetlerde muzârî fiillerin olmadığını gördüm.

Sülâsi/üçlü ve Rubâ’î/dörtlü Fiillerin işaret ettiği anlamlar

Arap dili mantık ve evrensel kanunlarla yönetilen bir dildir ve bu açıdan bakıldığında Arapçanın özelliğini taşımıştır ve Arap dilinin en önemli kurallarından biri de (yapısı farklıysa anlamı da farklıdır) düzeyindedir. Cümlelerin veya kelimelerin kendisinin yapısındaki herhangi bir artış, artışa göre anlam artışıdır, örneğin: كتب Yazdı, يكتب yazıyor, أكتب yaz, مكتب ofis, كاتب yazar, كتية askeri tabur, مكتوب mektup., örneğin:

³⁵ İbn Kesir, a.g.e., s.197-198.

³⁶ Taberî, a.g.e., s.518-519.

كتب yazdı, بكت kesmek ve بكت azarlamak gibi kelimelerin seslerinin bileşimindeki herhangi bir öne geçme veya sonra gelme durumları anlamını etkiler. Her üçlü kelimenin kompozisyonunda altı olasılığı vardır. Bazılarının sesleri, kullanımları ve anlamları var ve fiziksel dil kavramının varlığına rağmen kullanılmayan ve kültürel anlamı olmayan bir şeyler var:

Örneğin: كتب، كبت، تكب، تبك، بكت، بتك.

Bu kimyasal bir denklem gibidir, elementlerinin oranındaki herhangi bir değişiklik sonucu etkiler³⁷.

Ayrıca matematik gibi 5 x 6'nın da 5 x 7'den farklı olduğunu belirterek, Arap dilinin matematiğin kendisinden daha kesin olduğunu belirtiyor. Toplama ve çarpma işlemlerinde sayıların sırasını değiştirsek bile cevap değişmiyor. Şu şekilde: 5 x 8 = 8 x 5 ve toplama da öyle, Arapça dilinde ise bu hiç mümkün değildir, çünkü: sesler aynı olmasına rağmen k + t + b (kitaplar) b + k + t'ye eşit değildir (satın alındı)).

Kur'an, evrensel ve mantıksal kanunlarıyla açık ve net olarak Arapça dili ile indirilmiştir.

Sülâsi/üçlü fiil: (ضرب) ve şimdiki/gelecek zamanı (yā') ile mansup olup (يضرب) şeklinde gelir ve geçişli fiil hali içinde olur, özneyi aşan ve vurmak fiilinin ortaya çıkabilmesi için bir nesneye ihtiyaç duyan geçişli fiillerden biridir ve Bu durum, bir nesneye ihtiyaç duymayan gerekli fiillerden biri olan (نام) fiili tam tersidir. Çünkü öznenin kendisinden kaynaklanır ve onun için gerekli olan anlamdır. Konuşmanın alıcısına ulaşır.

Dört harfli fiil: (أضرب) ve şimdiki/gelecek zamanı yā ile mansup ve son harften önceki harf (يُضْرَبُ) şeklinde kesra ile gelir. Edilgen fiilin aksine, sondan bir önceki harf fetha ile (يُضْرَبُ) şeklinde gelir ve her iki şeklin arasında anlam farklılığı görünür.

Rubâ'î/Dört harfli fiildeki bu hemze, fiilin yönünü değiştirir veya ona üç harfli fiilden daha fazla anlam katar. Bu nedenle (إزالة) kaldırma veya (تغيير) değiştirme hemzesi olarak anılır ve birçok şekli vardır:

- Üçlü bir fiilin başına hemze eklenmesi halinde, onu dörtlü geçişli fiile dönüştürür. Örneğin : Onardı (صلح) → Onardı/düzeltilti (أصلح)

³⁷ Bkz. Samir İslambulî, “Bâhis ve'l-Muhâdir fi'l-Fikri'l-İslâmî” internet sayfası.

Üçlü fiil (صلح) geçişsizdir ve harf-i cer ve mecruruna bağlıdır: (رَبَّنَا وَأَدْخِلْهُمْ جَنَّاتٍ)

"Rabbimiz, onları (عَدْنِ الَّتِي وَعَدْتَهُمْ وَمَنْ صَلَحَ مِنْ آبَائِهِمْ وَأَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ve babalarından, eşlerinden ve torunlarından salih olanları vaad ettiğin Adn cennetlerine koy.³⁸" Ayetinde geçen (صَلَحَ) fiili de aynı şartları taşımaktadır.

Rubâ'î /dörtlü olarak gelen (أصلح) fiili müteaddî yani geçişli bir fiildir. (وَالَّذِينَ آمَنُوا)

"İman³⁹ (وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَآمَنُوا بِمَا نُزِّلَ عَلَى مُحَمَّدٍ وَهُوَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ كَفَّرَ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَأَصْلَحَ بَالَهُمْ edip din ve dünyaya yararlı işler yapanların, rablerinden gelmiş bir gerçek olarak Muhammed'e indirilene inananların ise günahlarını affetmiş ve durumlarını düzeltmiştir. "

"فعل" fiilinin bir çok anlamı vardır. Galibiyet yani başkasına karşı üstün ve galip gelme anlamında (فَعَّلُهُ - أَفْعَلُهُ) şeklinde bina edilir yani sîgası/kipi elde edilir. Örneğin: (كارمني فكرمته أكرمته) "Bana ikram etti ben de ona daha fazla ikramda bulundum" demektir. Ancak (وعد) kökünden gelen (رَمِيتُ، بَعْتُ، وَعَدْتُ) gibi fiiller kesra ile yapılır ve (أَفْعَلُهُ) kalıbında getirilir. Yani (أَوْعَدُهُ، أَرَمِيهِ) şeklinde getirilir ve çokluk yani fazlalık anlamı taşır.

"فعل" kalıbı ise onda çokluk yani artırma illeti vardır. (سَقِيمٌ، مَرِيضٌ، حَزَنٌ، فَرَحٌ) gibi fiiller de aynı şekilde artırma ifade eder ve çokluk bildirir. Renkler ve ayıpları ifade eden fiiller de aynı şekilde bu kalıp üzere gelir. (أُدْمٌ، سُمْرٌ، عَجْفٌ، حُمْقٌ، خَرَقٌ، عَجْمٌ، رُعْنٌ) fiilleri de kesra ve damme ile gelebilir.

Huy ve karakter bildiren (فعل) kalıbında gelen fiiller de vardır. Örneğin; (حُسْنٌ، قُبْحٌ،) (رُحْبٌ) gibi fiillerdir. O halde bu tür fiiller de lazım fiillerdir. Şâz olarak ise (رُحْبٌ) fiili gelir. (رُحْبُكَ الدَّارُ - أَي رُحْبُكَ بَكَ) cümlesinde hem lazım hem de müteaddî gelir.

أفعل kalıbı çoğunlukla müteaddî yani geçişli fiildir. Ör: (أَجْلَسْتُهُ oturttum), öneri ya da sunma, gösterme, arz etme anlamlarında ise; (أَبْعَدْتُهُ uzaklaştırdım), dönüşüm değişim anlamında da aynı kalıp kullanılır⁴⁰. Ör. (أَعَدَّ البعيرُ) (أحصَدَ الزرعُ) Ekini hasat

³⁸ Gâfir Sûresi 8.

³⁹ Muhammed 2.

⁴⁰ Hamîlâvî, Ahmed, "Şeza'l-'urf fî Fenni's-Sarf", thk.İrfan Mitracî, Müessesetu'l-Kutubi's-Sekâfe, tsz. s.24.

edin), kendisinde bulunanı ifade etmek için (أَحْمَدْتُهُ onu çokça övdüm), (أَبْخَلْتُهُ çok cimri olduğunu söyledim), olumsuz anlamda ise; (أَشْكَيْتُهُ onu çokça şikâyet ettim) şeklinde ifade edilir. (فَعَلَ) sülasi fiilinin asli anlamında da kullanılabilir. Ör: (أَقْلَنْتُهُ onu azalttım), (أَقْلَنْتُهُ Onu çok azalttım) şeklinde kullanılır.

(عَلَّقْتُ) kalıbı lazım fiil olup genellikle çokluk anlamında kullanılır. Ör: (عَلَّقْتُ çok/şiddetle-hızlıca kapattım), (قَطَعْتُهُ), müteaddi olarak ise (فَرَّحْتُهُ onu sevindirdim) şeklinde yapılır. Olumsuz/selbi olarak ise (جَلَدْتُ الْبَعِيرَ devenin derisini yüzdüm) şeklinde (فَعَلَ) kalıbında gelir.

1. 1. 3. Mülk Sûresinde Emir (Talep/İstek) Fiilleri

Mülk sûresinde emir kipini oluşturan fiilleri bir araya getirdiğimde toplam dört âyette olduğunu, geri kalan diğer âyetlerde ise emir kipi fiillerin olmadığını gördüm. Bu dört âyeti de tabloda “3, 4, 13, 15”. Âyetlerde olduğunu yer, çeşit ve i'râbıyla birlikte vermeye çalıştım.

Tablo 3. Emir fiillerinin geçtiği âyetler, çeşitleri ve yapıları

رقم الآية	فعل الأمر	نوع الفعل
3	الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ طِبَاقًا مَا تَرَى فِي خَلْقِ الرَّحْمَنِ مِنْ تَفَافُوتٍ فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرَى مِنْ فُطُورٍ (۳) فَارْجِعْ(رَجَعَ) - (يَرْجِعُ)	فعل ثلاثي متعد صحيح سالم. Sülasi, müteaddi, sahih ve salim bir emir fiilidir.
4	ثُمَّ ارْجِعِ الْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ يَنْقَلِبْ إِلَيْكَ الْبَصَرُ خَاسِئًا وَهُوَ حَسِيرٌ (۴) ثُمَّ ارْجِعْ، أَي: أَعِدِ النَّظَرَ مَرَّةً بَعْدَ مَرَّةٍ 41. (رَجَعَ - يَرْجِعُ)	فعل ثلاثي متعد صحيح سالم. Sülasi, müteaddi, sahih ve salim bir emir fiilidir.
13	وَأَسِرُّوا قَوْلَكُمْ أَوِ اجْهَرُوا بِهِ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ (۱۳) وَأَسِرُّوا(أَسَرَ - يُسِرُّ)	فعل رباعي لازم صحيح مضعف مهموز. Rubaî, لازم, sahih, muzaaf ve mehmuz bir emir fiilidir.

⁴¹ El-Begavî, a.g.e., s.178-179.

Tablo 3.(Devamı)

13	أَوْجْهَرُوا (جَهَرَ – يَجْهَرُ)	فعل ثلاثي متعد صحيح سالم.	Sûlasi, müteaddi, sahih ve salim bir emir fiilidir.
15	هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ ذُلُولًا فَامْشُوا فِي مَنَاكِبِهَا وَكُلُوا مِنْ رِزْقِهِ وَإِلَيْهِ النُّشُورُ (١٥) فَامْشُوا (مشى – يمشى) أمره امش، وللجمع: امشوا.	فعل ثلاثي لازم ناقص يائي.	Sûlasi, lazım ve nakıs-ı yaî bir emir fiilidir.
15	وَكُلُوا أَكَل – يَأْكُلُ	فعل ثلاثي متعد صحيح مهموز.	Sûlasi, müteaddi, sahih ve mehmuz bir emir fiilidir.

1. 2. Mülk Sûresinde İsimler

Mülk Sûresinde İsimler. Bu kısımda Mülk sûresinde geçen türemiş isimler ve câmid isimler ele alınacaktır.

1. 2. 1. Türemiş(müştak) İsimler

Arapçada isimler Câmid ve müştak olmak üzere iki kısma ayrılır. Câmid isim asıldır ve başka bir kelimeden türemez. Câmid isimler de kendi içerisinde ikiye ayrılır. Câmid zât ki bu tür isimler dokunma, duygu ve hisle anlaşılan eşya isimleridir. Bunlara “بَيْت، طَوَلَة، دَفْتَر” gibi örnekler verilebilir. Bunlardan başka bir şey türemez. Diğer câmid/türememiş isimler ise “anlamsal türememiş isimler” denir ki bu tür isimler akıl ile idrak edilir. Bu tür isimler de manevi cins isimlerin tamamıdır. Ayrıca bütün fiillerin elde edildiği mastar kelimelerdir. Bunlar çok olup “استخدام، انتشار، تقدم” gibi kelimelerdir.

Arapçadaki diğer ikinci çeşit isim ise müştak/türemiş olan isimlerdir. Bu tür isimler mastarlardan elde edilir. Bu isim, taşıdığı anlama bağlı olarak çeşitli biçimlerde ve türetilmiş şekillerde gelir⁴².

Türetilmiş isimler başka kelimelerden elde edilen isimlerdir. “دَارِس، مَدْرُوس” gibi kelimeler “الدَّرْس” kelimesinden elde edilmiştir. Müştak/Türetilmiş isimleri şöyle

⁴² Hatim Salih ed-Dâmin, “es-Sarf”, Külliyyetü'd-Dirâsâti'l-İslâmiyye ve'l-Arabiyye, Dubai tsz. s.153.

sıralayabiliriz; İsm-i Fâil, İsm-i Mef ‘ûl, Sîğatu’l-Mübâlağa, Sıfatu’l-Müşebbehe, İsm-i Tafdil, İsm-i Alet, İsm-i Zaman, İsm-i Mekân⁴³. Bu müştak isimleri Mülk Sûresi bağlamında sırasıyla ele alacağız.

1. 2. 1. 1. İsm-i Fâil

Bir eylemi gerçekleştirmeye delalet eden türetilmiş isimdir⁴⁴. İsm-i Fâili içeren âyetleri şöylece sıralayabiliriz:

- قوله تعالى: (ثُمَّ ارْجِعِ الْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ يَنْقَلِبْ إِلَيْكَ الْبَصَرُ خَاسِئًا وَهُوَ حَسِيرٌ) 4.
- وقوله تعالى: (أَمْ أَمِنْتُمْ مَّن فِي السَّمَاءِ أَنْ يُرْسِلَ عَلَيْكُمْ حَاصِبًا فَسَتَعْلَمُونَ كَيْفَ نَذِيرٌ) 17
- وقوله تعالى: (أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَى الطَّيْرِ فَوْقَهُمْ صَافَاتٍ وَيَقْبِضْنَ مَا يُمَسِّكُهُنَّ إِلَّا الرَّحْمَنُ إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ بَصِيرٌ) 19
- وقوله تعالى: (أَمَّنْ هَٰذَا الَّذِي هُوَ جُنْدٌ لَّكُمْ يَنْصُرُكُم مِّن دُونِ الرَّحْمَنِ إِنِ الْكَافِرُونَ إِلَّا فِي غُرُورٍ) 20.
- وقوله تعالى: (أَفَمَن يَمْشِي مُكِبًّا عَلَىٰ وَجْهِهِ أَهْدَىٰ أَمَّن يَمْشِي سَوِيًّا عَلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ) 22 .
- وقوله تعالى: (قُلْ إِنَّمَا الْعِلْمُ عِنْدَ اللَّهِ وَإِنَّمَا أَنَا نَذِيرٌ مُّبِينٌ) 26
- وقوله تعالى: (قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَهْلَكْنِي اللَّهُ وَمَن مَّعِيَ أَوْ رَحِمَنَا فَمَن يُجِيرُ الْكَافِرِينَ مِنْ عَذَابِ أَلِيمٍ) 28
- وقوله تعالى: (قُلْ هُوَ الرَّحْمَنُ أَمَّنَّا بِهِ وَعَلَيْهِ تَوَكَّلْنَا فَسَتَعْلَمُونَ مَن هُوَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ) 29

Mülk Sûresinin 4. Âyetinde geçen “خاسأ” kelimesi “خسى” fiilinin mastarı olup ism-i fâildir. Mülk Sûresinin 17. Âyetinde geçen “حاصبا” kelimesi ise “حصب” fiilinin mastarı olup ism-i fâildir. Mülk Sûresi 19. Âyette geçen “صافات” kelimesi çoğul olup tekili “صافة” dır. “صف” fiilinin mastarı olarak ism-i Fâil kipinde gelmiştir. Mülk Sûresi 20. Âyette geçen “الكافرون” kelimesi çoğul kipinde gelmiş olup “كفر” fiilinin mastarı olarak ism-i fâildir. Mülk Sûresinin 22.âyetinde geçen “مكبأ” kelimesi “كعب” fiilinin mastarı olup ism-i fâildir. Aynı âyette geçen “مستقيم” kelimesi de “استقم” fiilinin mastarı olup ism-i fâildir. Mülk Sûresinin 26. Âyetinde geçen “مبين” kelimesi “بين” fiilinin mastarı olarak ism-i fâil kipinde gelmiştir. Mülk Sûresinin 28. Âyetindeki “الكافرين” kelimesi “كفر” fiilinin mastarı olarak ism-i fâil kipinde gelmiştir. Mülk Sûresi 29.âyette geçen “مبين” kelimesi “بين” fiilinin mastarı olarak ism-i fâil kipinde gelmiştir.

⁴³ Ebûbekir Bâcenîd, “es-Sarfu’l-Müeyyesser”, Dâru’l-İlm, Kahire 2021, 2.baskı, s.39.

⁴⁴ Eymen Emîn Abdulgani, “es-Sarfu’l-Kâfi”, Dâru’t-Tevfîkiyye li’t-Türâs, Kahire 2010, s.175.

İbn Hişam el-Ensârî ism-i fâilin “الحادث olay, الحوث oluşum ve فاعله failini” belirtmek için geldiği görüşündedir⁴⁵. (الحادث) kelimesinden maksat masdar anlamıdır, (الحادث) kelimesi de (الجلوس) kelimesi de (جالس) filinin (جلس) filinin oturmanın oluşunu ifade eder. (الحادث) kelimesinden maksat ise yenilik ve devamlılık ifade eder.

1. 2. 1. 2. İsm-i Mef ‘ûl

İsm-i Mef ‘ûl, meçhul (belirsiz) fiilden türemiş isimdir. Fiilin(eylemin) kendisinde gerçekleştiği isme delalet eder⁴⁶. el-Hâşimiye göre “Fiili/eylemi gerçekleştiren kişiye işaret etmek için fiilin edilgen/meçhul çatısından oluşturulan isimdir”⁴⁷ olayın yapılışına ve devamlılığına işaret eder. İsm-i Mef ‘ûl içeren âyet şudur: **قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَصْبَحَ مَاؤُكُمْ غَوْرًا فَمَنْ يَأْتِيكُمْ بِمَاءٍ مَّعِينٍ**⁴⁸.

1. 2. 1. 3. Mübâlağa Kipi

Mübâlağa kipi, bir eylemi(olayı), kimin gerçekleştirdiğini veya kimin tarafından nitelendiğini gösteren şekildir. Abartılı şekli, etken sıfat-fiilden ayıran şey olup abartma ve çoğalmaya delalet eder⁴⁹. Süleyman Feyyâz mübâlağa kipini “ism-i fâil kipinde olup sıfatın/niteliğin nitelenende/mevsufta fazlalığına/artışına işaret eder. İsm-i Faillerde çokluk ifade eder.” şeklinde tarif etmektedir⁵⁰.

Mülk Sûresinde mübâlağa (abartı) kipini içeren âyetler şunlardır:

- قوله تعالى: (تَبَارَكَ الَّذِي بِيَدِهِ الْمُلْكُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ) 1
- وقوله تعالى: (الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا وَهُوَ الْعَزِيزُ الْغَفُورُ) 2
- وقوله تعالى: (الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ طِبَاقًا مَا تَرَى فِي خَلْقِ الرَّحْمَنِ مِنْ تَفَافُوتٍ فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرَى مِنْ فُطُورٍ) 3

⁴⁵ El-Ensârî, İbn Hişâm Ebû Muhammed Abdullah Cemalu'd-Dîn b. Yûsuf b. Ahmed b. Abdullah, “Evdahu'l-Mesâlik ila Elfiyeti ibn Mâlik”, thk, Muhammed Muhyeddîn Abdulhamîd, el-Mektebetu'l-Asriyye, Saydâ, Beyrut, c.2, s.216.

⁴⁶ Muhsin Ali Atiyye, “el-Vâdih fî Kavâ'idî'n-Nahviyye ve'l-Ebniyeti's-Sarfiyye”, 1.baskı, Ürdün-Amman 2007, s.255.

⁴⁷ Kudûs Bessâm, “el-Muhtasar fî'n-Nahv ve'l-İmlâi ve't-Terkîm”, Müessesetu Hamâdetu lil Hademâti ve'd-Dirâsâti'l-Cami'ati”, İrbid, Ürdün 2000, 1.baskı, s.75.

⁴⁸ Mülk Sûresi, âyet: 30.

⁴⁹ Eymen Abdulğaliy, a.g.e., s.189.

⁵⁰ Feyyâz Süleyman, “en-Nahvu'l-Asrî-Delîlun Mubassat li Kavâ'idî'l-Luğati'l-Arabiyyeti”, Merkezu'l-Ehrâm li't-Tercemeti ve'n-Neşri, Kahire 1416, 7.baskı, s.56.

- وقوله تعالى: (تَكَادُ تَمَيِّزُ مِنَ الْغَيْظِ كُلَّمَا أَلْفِيَ فِيهَا فَوْجٌ سَأَلَهُمْ خَزَنَتُهَا أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَذِيرٌ) 8.
 - وقوله تعالى: (قَالُوا بَلَىٰ قَدْ جَاءَنَا نَذِيرٌ فَكَذَّبْنَا وَقُلْنَا مَا نَزَّلَ اللَّهُ مِنْ شَيْءٍ إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا فِي ضَلَالٍ كَبِيرٍ) 9.
 - وقوله تعالى: (وَأَسِرُّوا قَوْلَكُمْ أَوِ اجْهَرُوا بِهِ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ) 13
 - وقوله تعالى: (أَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ) 14
 - وقوله تعالى: (هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ ذُلُولًا فَامْشُوا فِي مَنَاكِبِهَا وَكُلُوا مِنْ رِزْقِهِ وَإِلَيْهِ النُّشُورُ) 15
 - وقوله تعالى: (أَمْ أَمِنْتُمْ مَنِ فِي السَّمَاءِ أَنْ يُرْسِلَ عَلَيْكُمْ حَاصِبًا فَسَتَعْلَمُونَ كَيْفَ نَذِيرٌ) 17
 - وقوله تعالى: (أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَى الطَّيْرِ فَوْقَهُمْ صَفَائِتٍ وَيَقْبِضُنَّ مَا يُمِسُّهُمْ إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ
- بَصِيرٌ) 19**
- وقوله تعالى: (أَمْ مَنْ هَذَا الَّذِي هُوَ جُنْدٌ لَكُمْ يَنْصَرُّكُمْ مِّنْ دُونِ الرَّحْمَنِ إِنَّ الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي غُرُورٍ) 20
 - وقوله تعالى: (قُلْ إِنَّمَا الْعِلْمُ عِنْدَ اللَّهِ وَإِنَّمَا أَنَا نَذِيرٌ مُّبِينٌ) 26
 - وقوله تعالى: (قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَهْلَكْنِي اللَّهُ وَمَنْ مَعِيَ أَوْ رَحِمَنَا فَمَنْ يُجِيرُ الْكَافِرِينَ مِنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ) 28.
 - وقوله تعالى: (قُلْ هُوَ الرَّحْمَنُ أَمَنَّا بِهِ وَعَلَيْهِ تَوَكَّلْنَا فَسَتَعْلَمُونَ مَنْ هُوَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ) 29

Mübâlağ (abartı) kipini çokça kalıbı vardır. Biz burada kalıpların hepsini saymaktan ziyade âyette geçen kelimelerin hangi kalıptan geldiğini zikretmekle yetineceğiz.

- Mülk Sûresi 1. âyette geçen “قدير” kelimesi abartılı olarak herşeye gücü yeten anlamında “فعليل” kalıbında gelmiştir.
- Mülk Sûresinin ikinci âyetinde geçen “العزیز” kelimesi abartılı olarak “çok güçlü” anlamında “فعليل” kalıbında gelmiştir. Aynı âyette geçen “الغفور” kelimesi de abartılı olarak “çokça bağışlayan” anlamında “فعول” kalıbında gelmiştir.
- Mülk Sûresi üçüncü âyette geçen “الرحمن” kelimesi de abartılı bir şekilde “çokça esirgeyen” anlamında “فعلان” kalıbında gelmiştir. Aynı zamanda Allah (c.c.)’ın isimlerindendir.
- Mülk Sûresinin sekizinci âyetinde geçen “نذیر” kelimesi abartılı olarak “çokça uyarıcı” anlamında ve “فعليل” kalıbında gelmiştir.
- Mülk Sûresi dokuzuncu âyette geçen “نذیر” kelimesi “çokça uyarıcı” ve “کبیر” kelimesi de “çok büyük” anlamında abartı kalıplarından “فعليل” kipinde gelmişlerdir.
- Mülk Sûresinin on üçüncü âyetinde geçen “علیم” kelimesi “çokça bilen” anlamında “فعليل” kalıbında gelmiştir.
- Mülk Sûresi on dördüncü âyetdeki “الخبیر” kelimesi de “herşeyden haberdar” olma anlamında olup “فعليل” kalıbında gelmiştir.

- Mülk Sûresi on beşinci âyetinde geçen “نلولا” kelimesi “فعلول” kalıbında olup “çokça/fazlaca boyun eğdirmek (Kullanışlı hale getirmek)” anlamında gelmiştir.
- Mülk Sûresinin on yedinci âyetinde geçen “نذير” kelimesi “فعليل” kalıbında gelmiş olup “çokça uyaran” anlamındadır.
- Mülk Sûresinin on dokuz ve yirminci âyetlerinde geçen “الرحمن” kelimeleri “فعلان” kalıbında olup “çokça esirgeyen” anlamında Allah (c.c.)’n ismi şerifi olarak gelmiştir.
- Mülk Sûresinin yirminci âyetindeki “غرور” kelimesi ise “فعلول” kalıbında olup “dern bir gaflet içerisinde olmak” anlamında gelmiştir.
- Mülk Sûresi yirmi altıncı âyetinde gelen “نذير” kelimesi “فعليل” kalıbında “çokça uyaran” anlamındadır.
- Mülk Sûresinin yirmi sekizinci âyetindeki “أليم” kelimesi “فعليل” kalıbında olup “çokça acı verip yakıcı” anlamında gelmiştir.
- Mülk Sûresinde geçen “الرحمن” kelimesi “فعلان” kalıbında “çokça esirgeyen” anlamında Allah (c.c.)’ın ismidir.

1. 2. 1. 4. Sıfat-ı Müşebbehe

Sıfat-ı müşebbehe, belli bir olay ve failini belirtmesi, zamir alması, tekil, ikil, çoğul olabilmesi, müzekker, müennes gelebilmesi ve amel etmesi yönlerinden ism-i faile benzediği için çoğu dilbilimci tarafından ism-i faile benzeyen sıfat – الصفة المشبهة – باسم الفاعل olarak nitelendirilmiştir⁵¹.

Lazım fiilden türemiş fiilini belirten özellik bildiren ve az ya da çok devamlılık bildiren isim cinsinden sıfatlardır. Sıfat-ı müşebbehe, ism-i faile benzer; ancak arada bazı farklar vardır. Sıfat-ı müşebbehenin en büyük özelliği; güzellik, renk, şekil ve kusur bildirmesidir⁵².

⁵¹ Sibeveyh, Ebî Bişr Amr b. Osman b. Kanber, “el-Kitab (Kitâbu Sibeveyh)”, thk. Abdusselam Muhammed Harun, Mektebetü’l-Hancı, Kahire 1988 c.2, s.28, 2.baskı.; el-Müberra, Ebu’l-Abbas Muhammed b.Yezid, thk.Muhammed Abdulhalık Adîme, Kahire 1994, “el-Muktadab”, c.4, s.159-162 ; İbn Yaiş, Ali b. Ya’iş İbn Ebî es-Serâyâ Muhammed b. Ali, Ebu’l-Bekâ, “Şerhu’l-Mufassal li Zemahşerî”, Daru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut 2001, s.81;

⁵² Mustafa Ğalâyînî, “Câmi ‘u’d-Durusi’l-Arabiyye”, Mektebetü’l-Asriyye, Beyrut 1994, c.1, s.185.

Sıfat-1 Müşebbehe devamlılık ifade eder. yani “Mutlak manada koyulmuş olup olayın oluşu ya da devamlılığı değildir. Eğer olayın oluşu kastedilirse o zaman da ism-i fâil sîgasına/kipine dönüştürülür.”⁵³

Mülk Sûresinde sıfat-1 müşebbehe kalıbında gelen kelimeler âyetlerle birlikte şunlardır:

- قوله تعالى: (تُمْ أَرْجِعَ الْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ يَنْقَلِبْ إِلَيْكَ الْبَصَرُ خَاسِئًا وَهُوَ حَسِيرٌ) 4
- وقوله تعالى: (قَالُوا بَلَىٰ قَدْ جَاءَنَا نَذِيرٌ فَكَذَّبْنَا وَقُلْنَا مَا نَزَّلَ اللَّهُ مِن شَيْءٍ إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا فِي ضَلَالٍ كَبِيرٍ) 9
- قوله تعالى: (إِنَّ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُم بِالْغَيْبِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ) 13
- وقوله تعالى: (أَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ) 14
- وقوله تعالى: (قُلْ هُوَ الَّذِي أَنْشَأَكُمْ وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ) 23.
- وقوله تعالى: (فَلَمَّا رَأَوْهُ زُلْفَةً سَيِّئَتْ وُجُوهُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَقِيلَ هَذَا الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ تَدْعُونَ) 27
- وقوله تعالى: (قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَصْبَحَ مَاؤُكُمْ غَوْرًا فَمَن يَأْتِيكُم بِمَاءٍ مَّعِينٍ) 30

- Mülk Sûresinin dördüncü âyetinde geçen “كبير” kelimesi, “Aciz ve bitkin” anlamında “فعليل” kalıbında gelmiştir.
- Mülk Sûresi dokuzuncu ve on üçüncü âyetlerindeki “كبير” kelimesi “Büyük” anlamında ve “فعليل” kalıbında gelmiş sıfattır.
- Mülk Sûresinin on dördüncü âyetindeki “اللطيف” kelimesi “فعليل” kalıbında ve “her şeyi görüp bilmek” anlamında sıfat-1 müşebbehe olarak gelmiştir.
- Mülk Sûresi yirmi üçüncü âyette “قليلًا” kelimesi sıfat-1 müşebbehenin “فعليل” kalıbında “çok az” anlamında gelmiştir.
- Mülk Sûresi yirmi yedinci âyetteki “زُلْفَةً” kelimesi “فعل” kalıbında sıfat olup “gece karanlığı” anlamında gelmiştir.
- Mülk Sûresi otuzuncu âyetteki “غورًا” kelimesi “suyun çekilip kaybolması” anlamında “فعل” kalıbında sıfat olarak gelmiştir.

1. 2. 1. 5. İsm-i Tafdil

Türemiş bir isim olan İsm-i Tafdil, bir/aynı nitelikte/sıfatta iki şeyin ortak olduğu ve biri diğerinden daha fazla bu sıfatla nitelendiği isimdir⁵⁴. Bazen de farklı sıfatta iki şeyden birinin diğerinden daha fazla olduğunu belirten isimdir⁵⁵.

⁵³ Er-Rıdâ, “Şerhu’r-Rıdâ li Kâfiyeti ibn Hâcib”, thk. Yahyâ Beşîr el-Mısri, 1996/1417 İkinci Kısım, c.1, s.722.

Mülk Sûresinde İsm-i Tafdil kalıbında gelen kelimelerin geçtiği âyetler şunlardır:

- قوله تعالى: (الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا وَهُوَ الْعَزِيزُ الْغَفُورُ) 2.
- وقوله تعالى: (وَلَقَدْ زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحَ وَجَعَلْنَاهَا رُجُومًا لِلشَّيَاطِينِ وَأَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابَ السَّعِيرِ) 5
- وقوله تعالى: (أَفَمَنْ يَمْشِي مُكِبًّا عَلَى وَجْهِهِ أَهْدَى أَمَّنْ يَمْشِي سَوِيًّا عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ) 22

- Mülk Sûresinin birinci âyetinde geçen “أحسن” kelimesi “أفعل” kalıbında “en iyi” anlamında ism-i tafdildir. Aynı âyetteki “عملا” kelimesi ise “أحسن” kelimesinin temyizi olup “amel bakımından iyi” olduğunu ifade etmek için gelmiştir.

- Mülk Sûresinin beşinci âyetinde geçen “الدنيا” kelimesi de “فعلی” kalıbında dişil olarak “en aşağı/en alt/en yakın” anlamlarında kullanılmıştır.

- Mülk Sûresinin yirmi ikinci âyetinde geçen “أهدى” kelimesi “أفعل” kalıbında gelmiş olup “hedefe doğru yol bulmak” anlamında kullanılmıştır.

1. 2. 1. 6. İsm-i Mekân

Mülk Sûresinde ism-i mekân’ın geçtiği âyet şudur; (وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ)

Bu âyetteki “المصير” kelimesi “varılacak yer” anlamında kullanılmıştır.

1. 2. 1. 7. Mülk Sûresinde İsm-i Âlet

Mülk Sûresinde ism-i âletin geçtiği âyet şudur: (وَلَقَدْ زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحَ وَجَعَلْنَاهَا رُجُومًا لِلشَّيَاطِينِ وَأَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابَ السَّعِيرِ)

Bu âyette geçen “مصابيح” kelimesi “aydınlatma lambaları” anlamında kullanılmıştır.

1. 2. 2. Câmid İsimler

Mülk Sûresinde Türemeyen ve Câmid diye adlandırılan isimler vardır.

Câmid bir isim; durum, zaman veya sayıyla birlikte geldiğinde çekimini değiştirmeyen bir isimdir. Bunun bir örneği “ماء” “su” kelimesidir. Çoğul hali “مياه” “sular” ise temel şekli değişmez.

⁵⁴ Ebukeir Bâcenîd, a.g.e., s.47.

⁵⁵ Mustafa Gâlâyînî, a.g.e., c.1, s.193.

Mülk Sûresinin otuzuncu âyetinde şöyle gelir: **قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَصْبَحَ مَاؤُكُمْ غَوْرًا فَمَنْ يَأْتِيكُمْ بِمَاءٍ مَّعِينٍ**

Burada “ماء” kelimesi câmid/türememiş bir isim olup “su” anlamında gelmiş, kendisine bitişen “harf-i cer” ise zâid olup hem amel etmiş hem de anlam katmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. SÛRENİN NAHİV KISMI

Bu bölüm iki başlıktan oluşmaktadır. Birinci olarak Mülk Sûresinde fiillerin durumu, i'râbı ve yapısı, ikincisi ise Mülk sûresinde isimlerin durumu, i'râbı ve yapısı ele alınmıştır.

2. 1. Mülk Sûresinde Fiillerin Cümledeki Yeri ve İ'râb Durumları

Bu başlık altında ele aldığımız sonuçlar sırasıyla şöyledir.

1. Mazî fiillerin yerleri, alâmeti, durumu ve yapısı,
2. Muzârî fiillerin alâmeti, durumu ve yapısı,
3. Emir fiillerinin alâmeti, durumu ve yapısı,

2. 1. 1. Mülk Sûresi'nde Mâzî Fiillerin Alâmetleri ve İ'râb Durumları

Mazî fiilin i'râb hükmü aslında fetha üzere mebni olmasıdır. Bazen çoğulluk vavı bitiştiğinde zamme üzere mebni olur. “قاموا، قعدوا،” örneklerinde olduğu gibi. Harekeli fâil zamiri bitiştiğinde sükûn üzere mebni olur. “قَمْتُ، قَعَدْتُ، قَمْنَا، قَعَدْنَا” örneklerinde olduğu gibi. Ayrıca dişilik nûnu bitiştiğinde de yine sükûn üzere mebni olur. “قَمْنٌ، قَعْدُنْ” örneklerinde olduğu gibi. Özet olarak; fetha, zamme ve sükûn üzere mebni olarak gelir. Mülk sûresini baştan sona kadar okuduğumuzda mazî (geçmiş zaman kipi) fiilinin çok olduğunu ve kırk dört adede ulaştığını görürüz. Mülk sûresindeki Mazî fiilleri (geçmiş zaman kiplerini) yerlerini, işaretlerini ve yapısal durumunu bir tabloda topladık. Tablo ayrıntılı, i'râb yönlerini çözümleyici bir şekilde ele almıştır.

Tablo 4. Mâzî fiillerinin alâmetleri ve i'râb durumları

رقم الآية	الفعل الماضي	نوع الفعل
1	تَبَارَكَ الَّذِي بِيَدِهِ الْمُلْكُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ (١) تَبَارَكَ	فعل ماض مبني على الفتح.
		Mazî (geçmiş zaman kipi) bir fiil, (sonu) fetha üzere mebnidir.

Tablo 4.(Devamı)

2	الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا وَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ (٢) <u>خَلَقَ</u>	فعل ماض مبني على الفتح. Mazî (geçmiş zaman kipi) bir fiil, (sonu) fetha üzere mebnidir.
3	الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ طِبَاقًا مَا تَرَى فِي خَلْقِ الرَّحْمَنِ مِنْ تَفَافُوتٍ فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرَى مِنْ فُطُورٍ (٣) <u>خَلَقَ</u>	فعل ماض مبني على الفتح. Mazî (geçmiş zaman kipi) bir fiil, (sonu) fetha üzere mebnidir.
5	وَلَقَدْ رَئَيْنَا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحٍ وَجَعَلْنَاهَا رُجُومًا لِلشَّيَاطِينِ وَأَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابَ السَّعِيرِ (٥) <u>زِينًا وَجَعَلْنَاهَا</u> <u>أَعْتَدْنَا</u>	فعل ماض مبني على السكون لاتصاله بضمير رفع متحرك، و "نا" ضمير بارز متصل مبني على الفتح في محل رفع فاعله. Mazî fiil, harekeli ref' (fail) zamiri bitiştigi için) sükun üzere mebni, (Biz) zamiri açık, bitişik, ref' (fail) yerinde fetha üzere mebnidir. الواو: حرف عطف، "جَعَلْنَاهَا" فعل ماض مبني على السكون لاتصاله بضمير رفع متحرك، و "نا" ضمير بارز متصل مبني على السكون في محل رفع فاعله، "هَا" ضمير بارز متصل مبني على السكون في محل نصب مفعول به. "vav" atıf harfidi, mazî fiil, harekeli ref' zamiri bitiştigi için sükun üzere mebnidir. Bitişik zamirdir, ref' (fail) makamında sükun üzere mebnidir. "Ha" zamiri fiile bitişen nasb (mef 'ûl) zamiridir. الواو: حرف عطف "أَعْتَدْنَا" فعل ماض مبني على السكون لاتصاله بضمير رفع متحرك، و "نا" ضمير بارز متصل مبني على السكون في محل رفع فاعله. "vav" atıf harfidir, mazî fiildir, harekeli ref' zamiri bitiştigi için sükun üzere mebnidir. "na" zamiri fail makamında bitişik zamirdir.

Tablo 4.(Devamı)

6	وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ وَبُئْسَ الْمَصِيرُ (٦) <u>كفروا</u>	فعل ماض مبني على الضم لاتصاله بواو الجماعة، والواو: ضمير بارز متصل مبني على الفتح في محل رفع فاعله، والألف: فارقة بين الواو الجمع والواو العطف .
	Çoğulluk vavının bitişmesi nedeniyle zamme (ötre) üzere mebnidir. “vav” bitişik bariz (açık) zamirdir, fail makamında zükun üzere mebnidir.	
7	إِذَا أَلْقَا فِيهَا سَمِعُوا لَهَا شَهِيقًا وَهِيَ تَفُورُ (٧) <u>ألقوا</u> <u>سمِعوا</u>	فعل ماض مبني على الضم لاتصاله بواو الجماعة، والواو: ضمير بارز متصل مبني على السكون في محل رفع فاعله، والألف: فارقة بين الواو الجمع والواو العطف.
	Mazî bir fiildir, çoğulluk vavının bitişmesiyle zamme üzere mebnidir, “vav”, fail makamında bitişik zamir dir sükun üzere mebnidir. فعل ماض مبني على الضم لاتصاله بواو الجماعة، والواو: ضمير بارز متصل مبني على السكون في محل رفع فاعله، والألف: فارقة بين الواو الجمع والواو العطف.	
	Mazî bir fiildir, çoğulluk vavının bitişmesiyle zamme üzere mebnidir, “vav”, bitişik fail zamiridir, sükun üzere mebnidir.	
8	تَكَادُ تَمَيَّزُ مِنَ الْغَيْظِ كُلَّمَا أَلْفِي فِيهَا فَوْجٌ سَأَلْتُهُمْ حَزَنُهَا أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَذِيرٌ (٨) <u>سألهم</u>	فعل ماض مبني على الفتح، و “هُم” ضمير بارز متصل مبني على السكون في محل نصب مفعول به.
	Mazî fiildir, fetha üzere mebnidir, “hüm” bitişik zamirdir, mef ‘ûl makamında nasb mahallindedir.	

Tablo 4.(Devamı)

9	قَالُوا بَلَىٰ قَدْ جَاءَنَا نَذِيرٌ فَكَذَّبْنَا وَقُلْنَا مَا نَزَّلَ اللَّهُ مِن شَيْءٍ إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا فِي ضَلَالٍ كَبِيرٍ (٩)	فعل ماض مبني على الضم لاتصاله بواو الجماعة، والواو: ضمير بارز متصل مبني على السكون في محل رفع فاعله، والألف: فارقة بين الواو الجمع والواو العطف.
	قالوا (قَالَ – يَقُولُ)	
	Mazî fiildir, çoğulluk vavının itişmesiyle zamme üzere mebnidir. “vav”, bitişik fail zamiridir. Sükun üzere mebnidir.	
9	جَاءَنَا	فعل ماض مبني على الفتح، و “نا” ضمير بارز متصل مبني على الفتح في محل نصب مفعول به .
		Mazî fiildir, fetha üzere mebnidir, “na” bitişik mef ‘ül zamiridir. Sükun üzere mebnidir.
9	فَكَذَّبْنَا	الفاء: حرف عطف، “كَذَّبْنَا” فعل ماض مبني على السكون لاتصاله بضمير رفع متحرك، و “نا” ضمير بارز متصل مبني على الفتح في محل رفع فاعله.
		“Fa”, atıf harfidir, Mazî fiildir, harekeli ref zamiri bitiştiği için sükun üzere mebnidir. “na” bitişik fail zamiridir.
9	قُلْنَا	الواو: حرف عطف، “قُلْنَا” فعل ماض مبني على السكون لاتصاله بضمير رفع متحرك، و “نا” ضمير بارز متصل مبني على الفتح في محل رفع فاعله.
		“vav” Atıf harfidir, mazî fiildir, ref zamiri bitiştiği için sükun üzere mebnidir, “na”, bitişik fail zamiridir, sükun üzere mebnidir.
9	نَزَّلَ اللَّهُ	فعل ماض مبني على الفتح.
		Mazî fiildir, fetha üzere mebnidir.

Tablo 4.(Devamı)

10	وَقَالُوا لَوْ كُنَّا نَسْمَعُ أَوْ نَعْقِلُ مَا كُنَّا فِي أَصْحَابِ السَّعِيرِ (١٠) <u>قالوا</u>	فعل ماض مبني على الضم لاتصاله بواو الجماعة، والواو: ضمير بارز متصل مبني على السكون في محل رفع فاعله، والألف: فارقة بين الواو الجمع والواو العطف.
10	<u>كُنَّا</u>	فعل ماض ناقص ترفع الاسم وتنصب الخبر، وهو مبني على السكون لاتصاله بضمير رفع متحرك، و "نَا" اسم كان، وخبر كان محذوف أو مقدر.
11	فَاعْتَرَفُوا بِذَنبِهِمْ فَسُحْقًا لِأَصْحَابِ السَّعِيرِ (١١) <u>اعترفوا</u>	Mazî fiildir, çoğulluk vavı bitiştiği için zamme üzere mebnidir. "vav" fail makamında "merfudur" sükun üzere mebnidir.
14	أَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ (١٤) <u>خَلَقَ</u>	Mazî fiildir, çoğulluk vavı bitiştiği için zamme üzere mebnidir, "na", "kane" fiilinin ismidir, haberi ise gizli mukadderdir.
15	هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ ذُلُولًا فَأَمْسُوا فِي مَنَازِلِهَا وَكُلُوا مِنْ رِزْقِهِ وَإِلَيْهِ النُّشُورُ (١٥) <u>جَعَلَ</u>	فعل ماض مبني على الفتح.
		Mazî fiildir, fetha üzere mebnidir.
		Mazî fiildir, fetha üzere mebnidir.

Tablo 4.(Devamı)

16	أَمِنْتُمْ مَنْ فِي السَّمَاءِ أَنْ يَخْسِفَ بِكُمْ الْأَرْضَ فَإِذَا هِيَ تَمُورُ (١٦) ءَأَمِنْتُمْ	الهززة: حرف استفهام، "أَمِنْتُمْ" فعل ماض مبني على السكون لاتصاله بضمير رفع متحرك، و "التاء" ضمير بارز متصل مبني على الضم في محل رفع فاعله، والميم: علامة جمع مذكر السالم.
17	أَمْ أَمِنْتُمْ مَنْ فِي السَّمَاءِ أَنْ يُرْسِلَ عَلَيْكُمْ حَاصِبًا فَسَتَعْلَمُونَ كَيْفَ نَذِيرِ (١٧) ءَأَمِنْتُمْ	"Hemze" soru ismidir, Mazî fiildir, fail zamirinin bitişmesiyle sükun üzere mebnidir, "ta", bitişik fail zamiridir, "mim" çoğulluk alametidir.
18	وَلَقَدْ كَذَبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ (١٨) كَذَّبَ كَانَ	فعل ماض مبني على الفتححة الظاهرة. فعل ثلاثي متعدي أجوف. Mazî fiildir ve fetha üzere mebnidir. Sülası, ecvef ve müteaddidir. فعل ماض ناقص ترفع الإسم وتنصب الخبر، وهو مبني على الفتححة الظاهرة، واسم كَانَ هي نكير وخبر كَانَ هي فَكَيْفَ. Mazî fiildir, ismini ref haberini nasb eder, fetha üzere mebnidir, ismi "nekir" kelimesi, haberi "keyfe"dir.
21	أَمْ هَذَا الَّذِي يَرْزُقُكُمْ إِنْ أَمْسَكَ رِزْقَهُ بَلْ لَجُّوا فِي عُتُوٍّ وَنُفُورٍ (٢١) أَمْسَكَ	إن: حرف شرط جازم، "أَمْسَكَ" فعل ماض مبني على الفتححة الظاهرة.
		"İnne" şart ve cezm edatıdır, "Emseke" mazî fiildir, fetha üzere mebnidir.

Tablo 4.(Devamı)

21	<u>لَجُوا</u>	فعل ماض مبني على الضم لاتصاله بواو الجماعة، والواو: ضمير بارز متصل مبني على السكون في محل رفع فاعله، والألف: فارقة بين الواو الجمع والواو العطف.
		Mazî fiildir, çoğulluk vavı bitiştigi için zamme üzere mebnidir, "vav" çoğulluk vavidir, sükun üzere mebnidir, fail makamındadır.
23	قُلْ هُوَ الَّذِي أَنْشَأَكُمْ وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ قَلِيلًا مَا تَشْكُرُونَ (٢٣)	فعل ماض مبني على الفتحة الظاهرة، وفاعله ضمير مستتر جوازا تقديره هُو، و"كُم" ضمير بارز متصل مبني على الضم في محل رفع فاعله، والميم: علامة جمع مذكر السالم.
		Mazî fiildir, fetha üzere mebnidir, faili gizli zamir "hüve"dir, "küm" bitişik mef 'ül zamiridir, "mim" çoğulluk alametidir.
23	<u>جَعَلَ</u>	الواو: حرف عطف، فعل ماض مبني على الفتحة الظاهرة، وفاعله ضمير مستتر جوازا تقديره هُو.
		"vav", atıf harfidir, mazî fiildir, fetha üzere mebnidir, faili gizli "hüve"dir.
24	قُلْ هُوَ الَّذِي ذَرَأَكُمْ فِي الْأَرْضِ وَإِلَيْهِ تُحْشَرُونَ (٢٤) <u>ذَرَأَكُمْ</u>	فعل ماض مبني على الفتحة الظاهرة، وفاعله ضمير مستتر جوازا تقديره هُو، و"ك" ضمير بارز متصل مبني على الضم في محل رفع فاعله، والميم: علامة جمع مذكر السالم.
		Mazî fiil olup fetha üzere mebnidir, faili gizli "hüve"dir, "ke" bitişik fail makamında zamme üzere mebnidir, "mim", çoğulluk alametidir.
25	وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْوَعْدُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ (٢٥) <u>كُنْتُمْ</u>	فعل ماض ناقص ترفع الاسم وتنصب الخبر، وهو مبني على السكون لاتصاله بضمير رفع متحرك، و"التاء" اسم گان، وخبر گان هي صَادِقِينَ، والميم: علامة جمع مذكر السالم.

Tablo 4.(Devamı)

27	فَلَمَّا رَأَوْهُ زُلْفَةً سَيِّئَتْ وُجُوهُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَقِيلَ هَذَا الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ تَدَّعُونَ (٢٧) رَأَوْهُ	فعل ماض مبني على الضمة المقدرة لاتصاله الجماعة، والواو: ضمير بارز متصل مبني على السكون في محل رفع فاعله، والهاء: ضمير بارز متصل مبني على الضم في محل نصب مفعول به.
Mazî fiil olup çoğulluk vavının bitişmesiyle mukadder zamme üzere mebnidir, “vav” çoğulluk vavı fail makamında olup sükun üzere mebnidir, “ha” mef ‘ûl makamında zamme üzere mebnidir.		
27	سَيِّئَتْ	فعل ماض مبني على الفتحة الظاهرة، والتاء علامة التانيث.
Mazî fiildir fetha üzere mebnidir, “ta” müenneslik (dişilik) alametidir.		
27	فِيلٍ	فعل ماض مبني على الفتحة الظاهرة، وفاعله ضمير مستتر جوازا تقديره هُوَ.
Mazî fiildir fetha üzere mebnidir, faili gizli “hüve” zamiridir.		
27	كُنْتُمْ	فعل ماض ناقص ترفع الاسم وتنصب الخبر، وهو مبني على السكون لاتصاله بضمير رفع متحرك، و "التاء" اسم كَانَ وخبر كَانَ محذوف أو مقدر، والميم: علامة جمع مذكر السالم.
Mazî fiil olup fail zamiri bitiştiği için sükun üzere mebnidir, “ta”, “kane”nin ismidir, haberi, gizlidir, “mim” çoğulluk alametidir.		

Tablo 4.(Devamı)

28	قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَهْلَكْنِي اللَّهُ وَمَنْ مَعِيَ أَوْ رَحِمْنَا فَمَنْ يُجِيرُ الْكَافِرِينَ مِنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ (٢٨) أَرَأَيْتُمْ	الهمزة: حرف استفهام، "رَأَيْتُمْ" فعل ماض مبني على السكون لاتصاله بضمير رفع متحرك، و "التاء" ضمير بارز متصل مبني على الضم في محل رفع فاعله، والميم: علامة جمع مذكر السالم .
28	أَهْلَكْنِي	“Hemze” soru harfîdir, Mazî fiil olup fail zamirinin bitişmesiyle sükun üzere mebnidir, “ta”, faildir ref makamında sükun üzere mebnidir. فعل ماض مبني على الفتحة الظاهرة، والنون: نون الوقاية، والياء: مفعول به، وفاعله هي الله . Mazî fiildir, fetha üzere mebnidir, “nun”, vikaye içindir (fail ile mef ‘ûlü birbirinden ayırır), “ya”, mef ‘ûldür, sükun üzere mebnidir, faili “Allah” lafza-I celaldir.
28	رَحِمْنَا	فعل ماض مبني على الفتحة الظاهرة، وفاعله ضمير مستتر جوازا تقديره هُوَ، و "نَا" ضمير بارز متصل مبني على الفتح في محل نصب مفعول به. Mazî fiildir fetha üzere mebnidir, Faili gizli zamir “hüve”dir, “na” bitişik mef ‘ûl olup nasb makamındadır.
29	أَمِنَّا	فعل ماض مبني على السكون لاتصاله بضمير رفع متحرك، و "نَا" ضمير بارز متصل مبني على الفتح في محل رفع فاعله. Mazî fiildir, fail zamirinin bitişmesi ile sükun üzere mebnidir, “na” bitişik fail zamiridir, sükun üzere mebnidir.

Tablo 4.(Devamı)

29	تَوَكَّلْنَا	فعل ماض مبني على السكون لاتصاله بضمير
		رفع متحرك، و "نا" ضمير بارز متصل مبني على الفتح في محل رفع فاعله ⁵⁶ .
		Mazî fiildir, fail zamirinin bitişmesi ile sükun üzere mebnidir, "na" bitişik ref (fail) zamiridir, sükun üzere mebnidir.
30	قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَصْبَحَ مَاؤُكُمْ غَوْرًا فَمَنْ يَأْتِيكُمْ بِمَاءٍ مَعِينٍ (٣٠) أَرَأَيْتُمْ	الهمزة: حرف استفهام، "رَأَيْتُمْ" فعل ماض مبني على السكون لاتصاله بضمير رفع متحرك، و "التاء" ضمير بارز متصل مبني على الضم في محل رفع فاعله، والميم: علامة جمع مذكر السالم.
		"hemze" soru harfidir, "raaytum", mazî fiildir, fail zamirinin bitişmesi ile sükun üzere mebnidir. "ta", fail zamiri olup mahallen merfudur, sükun üzere mebnidir. "mim" çoğulluk alametidir.
30	أَصْبَحَ	فعل ماض ناقص ترفع الإسم وتنصب الخبر، وهو مبني على الفتحة الظاهرة، واسم أصبح هي ماؤكم وخبر أصبح هي غورا.
		Mazî nakıs fiildir, ismini ref haberini nasb eder, fetha üzere mebnidir, ismi "maukum"dur, haberi "ğavran" kelimesidir.

Tablo 5. Mazî fiillerin yapısal durumu

المجموع	الفعل الماضي المبني	الفعل الماضي المبني	الفعل الماضي المبني	الفعل الماضي المبني
Toplam	على الضم.	على السكون.	على الفتح.	
	Zamme üzere mebni mazî fiil	Sükun üzere mebni mazî fiil	Fetha üzere mebni mazî fiil	
44	9	15	20	

⁵⁶ Josef İlyas Corcis ve Nâsıf, 1998, "el-Vecîz fi'n-Nahv ve's-Sarf", 1. Baskı.

2. 1. 2. Muzârî Fiillerin Cümledeki Yerleri ve İ'râb Durumları

Muzârî fiillerin sonunun durumuna göre i'râb hükmü bazen sükûn üzere mebni olur, bazen fetha üzere mebni olur bazen de mu'rab olur (değişken olur). Muzârî Fiilin sonu itibariyle -mazî fiil ve emir kipinde olduğu gibi- üç durum söz konusudur. Ali el-Cârim “en-Nahvu'l Vâdih” adlı eserinde şöyle der: “Muzârî fiili, te'kid nûnu bitişirse fetha üzere mebni olur. Nisve(dişilik) nûnu bitiştiğinde sükûn üzere mebni olur. Bunun dışındaki hallerde mu'rab olur⁵⁷.” Muzârî fiilin mu'rab olması sonuna dişilik nûnu veya te'kid nûnu bitişmediği hallerdedir. Muzârî fiilin mu'rab olması: Başına nasb ve cezm edatlarından bitişmediği hallerde merfu', mansup ve meczum şeklinde üç kısımdadır.

Mülk sûresini baştan sona okuduğumda muzârî fiillerin sayısını otuz kadar çok olduğunu gördüm. Muzârî fiilleri sûredeki yerleri, işaretleri, i'râb hükümleri ve yapısal durumu itibariyle bir tabloda topladım.

Tablo 6. Muzârî fiillerin geçtiği âyetler ve i'râb durumları

رقم الآية	الفعل المضارع	نوع الفعل
2	الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا وَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ (٢)	فعل مضارع منصوب وعلامة نصبه فتحة ظاهرة على آخره لأنه فعل مضارع صحيح الآخر ولم يتصل في آخره شيء، وفاعله ضمير مستتر جوازا تقديره هو "ك" ضمير بارز متصل مبني على الضم في محل نصب مفعول به، والميم: علامة.
3	الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ طِبَاقًا مَا تَرَى فِي خَلْقِ الرَّحْمَنِ مِنْ تَفَافُوتٍ فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرَى مِنْ فُطُورٍ (٣)	فعل مضارع مرفوع لتجرده عن النواصب والجوازم، وعلامة رفعه ضمة مقدرة على الياء في آخره لأنه فعل مضارع معتل الآخر ولم يتصل في آخره شيء، وفاعله ضمير مستتر فيه وجوبا تقديره أنت.
		Sonu illetli, başına herhangi bir nasb veya cezm edatı bitişmediği için merfu' muzârî bir fiildir, ref' alameti yâ üzerine mukadder zammedir, faili gizli zamir “Ente” dir.

⁵⁷ İbn Hişâm, “Evdahu'l-Mesâlik ilâ Elfiye İbn Mâlik”, Dâru'l-Fikr, Beyrut, tsz. c.1 s.36-37.; Ali el-Cârim ve Mustafa Emîn, Dâru'l-Mısriyye es-Suûdiyye, Kahire 2009-2010, “en-Nahvu'l-vâdih”, s.34-35.

Tablo 6. (Devamı)

4	ثُمَّ ارْجِعِ الْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ يَنْقَلِبُ إِلَيْكَ الْبَصَرُ خَاسِئًا وَهُوَ حَسِيرٌ (٤) يَنْقَلِبُ للطلب.	فعل مضارع مجزوم وعلامة جزمه السكون الظاهرة على آخره لأنه فعل مضارع صحيح الآخر ووقع جوابًا
Meczum muzârî fiildir, cezm alameti, sonundaki sükundur, Sonu sahih bir fiildir, talep (emir) kipinde gelmiştir.		
7	إِذَا أَلْقَا فِيهَا سَمْعُوا لَهَا شَهِيْقًا وَهِيَ تَفُورُ (٧) تَفُورُ	فعل مضارع مرفوع لتجرده عن النواصب والجواز، وعلامة رفعه ضمة ظاهرة على آخره لأنه فعل مضارع صحيح الآخر ولم يتصل في آخره شيء، وفاعله ضمير مستتر فيه جواز تقديره هي، والجملة في محل رفع خبر المبتدأ.
Sonu sahih olan, başına nasb veya cezm edatlarından her hangi biri gelmeyen, merfu muzârî fiildir, ref' alameti sonundaki zammedir. Faili gizli zamir "hiye"dir, Cümle olarak da haber olup mahallen merfû'dur.		
8	تَكَادُ تَمَيِّزُ مِنَ الْغَيْظِ كُلَّمَا أُلْقِيَ فِيهَا فَوْجٌ سَأَلَهُمْ خَزَنَتُهَا أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَذِيرٌ (٨) تَكَادُ	فعل مضارع من كاد ترفع الاسم وتنصب الخبر، هو مرفوع لتجرده عن النواصب والجواز، وعلامة رفعه ضمة ظاهرة على آخره ، واسم كاد ضمير مستتر فيه جواز تقديره هي، وخبر كاد هي جملة فعل وفاعله في تَمَيِّزُ.
Muzârî fiildir, ismini ref', haberini nasb eder, başına nasb veya cezm edatlarından biri gelmediği için merfû'dur, ref' alameti, sonundaki açık zammedir. İsmi, gizli zamir "hiye"dir, haberi; fiil ve faili ile birlikte fiil cümlesidir.		
8	تَمَيِّزُ	فعل مضارع مرفوع لتجرده عن النواصب والجواز، وعلامة رفعه ضمة ظاهرة على آخره لأنه فعل مضارع صحيح الآخر ولم يتصل في آخره شيء، وفاعله ضمير مستتر فيه جواز تقديره هي، والجملة في محل نصب خبر كاد.
Sonu sahih olan ve başına herhangi bir nasb veya cezm edatlarından biri gelmeyen merfû' muzârî bir fiildir. Faili gizli "hiye"dir, cümle "kade" fiilinin haberidir.		

Tablo 6. (Devamı)

8	<u>يَاتِكُمْ</u>	فعل مضارع مجزوم وعلامة جزمه حذف حرف العلة نيابة عن السكون لأنه فعل مضارع معتل الآخر، و "ك" ضمير بارز متصل مبني على الضم في محل نصب مفعول به، والميم: علامة الجمع
		"lem" cezm edatıdır, "Ye'ti" sonundaki illet harfinin düşmesiyle meczum muzârî fiildir, "Ke" bitişik mef'ûl zamiri olup zamme üzere mebnî mensup makamındadır. "mim" çoğulluk alametidir.
10	وَقَالُوا لَوْ كُنَّا نَسْمَعُ أَوْ نَعْقِلُ مَا كُنَّا فِي أَصْحَابِ السَّعِيرِ (١٠) <u>نَسْمَعُ</u>	فعل مضارع مرفوع لتجرده عن النواصب والجوازم، وعلامة رفعه ضمة ظاهرة على آخره لأنه فعل مضارع صحيح الآخر ولم يتصل في آخره شيء، وفاعله ضمير مستتر فيه وجوبا تقديره نحن، والجملة في محل نصب خبر كان.
		Başına cezm veya nasb edatlarından herhangi biri gelmeyen, sonu sahih bir muzârî fiildir, Faili gizli "nahnu" zamiridir. Cümle "Kane"nin haberi mahallen mansuptur.
10	<u>نَعْقِلُ</u>	فعل مضارع مرفوع لتجرده عن النواصب والجوازم، وعلامة رفعه ضمة ظاهرة على آخره لأنه فعل مضارع صحيح الآخر ولم يتصل في آخره شيء، وفاعله ضمير مستتر فيه وجوبا تقديره نحن.
		Cezm veya nasp edatlarından arınmış sonundaki zamme ile merfû' sonu illetli muzârî bir fiildir. Faili gizli "nahnu" zamiridir.
12	إِنَّ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَيْبِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ (١٢) <u>يَخْشَوْنَ</u>	فعل مضارع مرفوع لتجرده عن النواصب والجوازم، وعلامة رفعه ثبوت النون نيابة عن الضمة لأنه من الأفعال الخمسة و واو الجماعة فاعله.
		Cezm ve nasp edatlarından arınmış nunun varlığı ile merfû' dur. Çünkü beş fiilden (ef'âl-i hamse)dir. Faili çoğulluk vavidir.

Tablo 6. (Devamı)

14	أَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ (١٤) يَعْلَمُ	فعل مضارع مرفوع لتجرده عن النواصب والجوازم، وعلامة رفعه ضمة ظاهرة على آخره لأنه فعل مضارع صحيح الآخر ولم يتصل في آخره شيء، وفاعله ضمير مستتر فيه جوازا تقديره هو.
Nasb ve cezm edatlarından arınmış açık zamme ile merfû'dur. Sonu sahih bir muzârî fiildir. Faili gizli "hüve" zamiridir.		
16	أَمِنْتُمْ مَنْ فِي السَّمَاءِ أَنْ يَخْسِفَ بِكُمْ الْأَرْضَ فَإِذَا هِيَ تَمُورُ (١٦) يَخْسِفُ	فعل مضارع منصوب وعلامة نصبه فتحة ظاهرة على آخره لأنه فعل مضارع صحيح الآخر ولم يتصل في آخره شيء، وفاعله ضمير مستتر فيه جوازا تقديره هو.
Başına "en" nasb edatının bitişmesiyle mansup muzârî fiildir, sonu sahihtir, Faili gizli zamidir "hüve"dir.		
16	تَمُورُ	فعل مضارع مرفوع لتجرده عن النواصب والجوازم، وعلامة رفعه ضمة ظاهرة على آخره لأنه فعل مضارع صحيح الآخر ولم يتصل في آخره شيء، وفاعله ضمير مستتر فيه جوازا تقديره هي.
Sonu sahih, cezm ve nasb edatlarından arınmış merfu muzârî bir fiildir, Faili gizli "hiye" zamiridir.		
17	أَمْ أَمِنْتُمْ مَنْ فِي السَّمَاءِ أَنْ يُرْسِلَ عَلَيْكُمْ حَاصِبًا فَسَتَعْلَمُونَ كَيْفَ نَذِيرِ (١٧) يُرْسِلُ	فعل مضارع منصوب وعلامة نصبه فتحة ظاهرة على آخره لأنه فعل مضارع صحيح الآخر ولم يتصل في آخره شيء، وفاعله ضمير مستتر فيه جوازا تقديره هو.
"En" Nas edatıdır, fiili muzârînin başına gelir ve mansup yapar. "yursil" mansup muzârî bir fiil olup sonu illetli olmayan sahih bir fiildir. Faili gizli "hüve" zamiridir.		
17	فَسَتَعْلَمُونَ	فعل مضارع مرفوع لتجرده عن النواصب والجوازم، وعلامة رفعه ثبوت النون نيابة عن الضمة لأنه من الأفعال الخمسة وواو الجماعة فاعله.
Başına cezm veya nasb edatı olmayan merfû' muzârî bir fiildir, ref' almet sonundaki nunun varlığıdır. Çünkü beş fiilden biridir. Faili çoğulluk vavidir.		

Tablo 6. (Devamı)

19	أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَى الطَّيْرِ فَوْقَهُمْ صَافَّاتٍ وَيَقْبِضْنَ مَا يُمَسِّكُهُنَّ إِلَّا الرِّحْمُ إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ بَصِيرٌ (١٩) <u>يَرَوْا</u>	فعل مضارع مجزوم وعلامة جزمه حذف النون لأنه من الأفعال الخمسة، و واو الجماعة فاعله. Muzârî ve meczum bir fiildir. Çünkü başına “lem” cezm edatı gelmiştir. Cezm alameti sonundaki nunun düşmesidir. Çünkü beş fiilden biridir. Faili sonundaki çoğulluk vavidir.
19	<u>يُمَسِّكُهُنَّ</u>	فعل مضارع مرفوع لتجرده عن النواصب والجوازم، وعلامة رفعه ضمة ظاهرة على آخره لأنه فعل مضارع صحيح الآخر، والهاء: ضمير بارز متصل مبني على الضم في محل نصب مفعول به، والنون: نون النسوة علامة جمع الإناث. Cezm ve nasb edatlarından arınmış merfû’ muzârî fiildir, Ref’ alameti açık zammedir. “Ha” Açık bitişik mef ‘ûl (nasp mahallinde) zamiridir, zamme üzere mebnidir. Sondaki “nun” dişilik nunu olup çoğulluk ifade eder.
20	أَمَّنْ هَذَا الَّذِي هُوَ جُنْدٌ لَكُمْ يَنْصَرُّكُمْ مِنْ دُونِ الرَّحْمَنِ إِنِ الْكَافِرُونَ إِلَّا فِي غُرُورٍ (٢٠) <u>يَنْصَرُّكُمْ</u>	فعل مضارع مرفوع لتجرده عن النواصب والجوازم، وعلامة رفعه ضمة ظاهرة على آخره لأنه فعل مضارع صحيح الآخر، و"ك" ضمير بارز متصل مبني على الضم في محل نصب مفعول به، والميم: علامة جمع مذكر السالم، وفاعله ضمير مستتر فيه جوازا تقديره هو. Nasp ve cezm edatlarından arınmış, merfû’ ve sonun sahih muzârî bir fiildir. Ref’ alameti sonundaki açık zammedir. “Ke” Açık ve bitişik mef ‘ûl (nasp mahallinde) zamme üzere mebni bir zamirdir. “mim”, Çoğulluk alametidir. Faili gizli “hüve” zamiridir.

Tablo 6. (Devamı)

21	أَمَّنْ هَذَا الَّذِي يَرْزُقُكُمْ إِنْ أَمْسَلَكَ رِزْقُهُ بَلْ لَجُّوا فِي عُتُوٍّ وَنُفُورٍ (٢١) <u>يَرْزُقُكُمْ</u>	فعل مضارع مرفوع لتجرده عن النواصب والجوازم، وعلامه رفعه ضمة ظاهرة على آخره لأنه فعل مضارع صحيح الآخر، و "ك" ضمير بارز متصل مبني على الضم في محل نصب مفعول به، والميم: علامة جمع الذكور، وفاعله ضمير مستتر فيه جوازا تقديره هو.
22	أَفَمَنْ يَمْشِي مُكِبًّا عَلَى وَجْهِهِ أَهْدَى أَمَّنْ يَمْشِي سَوِيًّا عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ (٢٢) <u>يَمْشِي</u>	فعل مضارع مرفوع لتجرده عن النواصب والجوازم، وعلامه رفعه ضمة مقدرة على الياء في آخره لأنه فعل مضارع معتل الآخر ولم يتصل في آخره شيء، وفاعله ضمير مستتر فيه جوازا تقديره هو.
22	يَمْشِي	Cezm ve nasp edatlarından arınmış merfû' muzârî ve sahih bir fiildir. Ref' alameti sonunda görünen zammedir. Faili gizli "hüve" zamiridir.
23	قُلْ هُوَ الَّذِي أَنْشَأَكُمْ وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ (٢٣) <u>تَشْكُرُونَ</u>	فعل مضارع مرفوع لتجرده عن النواصب والجوازم، وعلامه رفعه ثبوت النون نيابة عن الضمة لأنه من الأفعال الخمسة و واو الجماعة فاعله
24	قُلْ هُوَ الَّذِي ذَرَأَكُمْ فِي الْأَرْضِ تُحْشَرُونَ (٢٤) <u>تُحْشَرُونَ</u>	فعل مضارع مرفوع لتجرده عن النواصب والجوازم، وعلامه رفعه ثبوت النون نيابة عن الضمة لأنه من الأفعال الخمسة و واو الجماعة نائب فاعله.
		Nasp ve cezm edatlarından arınmış, nununu varlığı ile merfû' muzârî bir fiildir. Çünkü beş fiilden biridir. Faili sonundaki çoğulluk vavidir.

Tablo 6. (Devamı)

25	وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْوَعْدُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ (٢٥) <u>يَقُولُونَ</u>	فعل مضارع مرفوع لتجرده عن النواصب والجوازم، وعلامه رفعه ثبوت النون نيابة عن الضمة لأنه من الأفعال الخمسة و واو الجماعة فاعله.
Nasp ve cezm edatlarından arınmış, nununu varlığı ile merfû' muzârî bir fiildir. Çünkü beş fiilden biridir. Faili sonundaki çoğulluk vavidir.		
27	فَلَمَّا رَأَوْهُ زُلْفَةً سِيئَتْ وُجُوهُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَقِيلَ هَذَا الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ تَدْعُونَ (٢٧) <u>تَدْعُونَ</u>	فعل مضارع مرفوع لتجرده عن النواصب والجوازم، وعلامه رفعه ثبوت النون نيابة عن الضمة لأنه من الأفعال الخمسة، و واو الجماعة فاعله، والجملة في محل نصب خبر كَانَ محذوف أو مقدر.
Nasp ve cezm edatlarından arınmış, nununu varlığı ile merfû' muzârî bir fiildir. Çünkü beş fiilden biridir. Faili sonundaki çoğulluk vavidir. Cümle nasp mahallinde "kane"nin haberidir.		
28	قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَهْلَكْنِي اللَّهُ وَمَنْ مَعِيَ أَوْ رَجَمَنَا فَمَنْ يُجِيرُ الْكَافِرِينَ مِنْ عَذَابِ الْإِيمِ (٢٨) <u>يُجِيرُ</u>	فعل مضارع مرفوع لتجرده عن النواصب والجوازم، وعلامه رفعه ضمة ظاهرة على آخره لأنه فعل مضارع صحيح الآخر ولم يتصل في آخره شيء، وفاعله ضمير مستتر فيه جوازا تقديره هو، والجملة في محل رفع خبر المبتدأ.
Nasp ve cezm edatlarından arınmış, merfû' muzârî bir fiildir. Ref' alameti açık zamme ile. Sahh bir fiildir, Faili gizli "hüve" zamidir, cümle ref' mahallinde "men" müptedasının haberidir.		
29	قُلْ هُوَ الرَّحْمَنُ أَمَّنَّا بِهِ وَعَلَيْهِ تَوَكَّلْنَا فَسْتَغْلَمُونَ مَنْ هُوَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ (٢٩) <u>فَسْتَغْلَمُونَ</u>	"س" السين استقبال، "تَعْلَمُونَ" فعل مضارع مرفوع لتجرده عن النواصب والجوازم، وعلامه رفعه ثبوت النون نيابة عن الضمة لأنه من الأفعال الخمسة و واو الجماعة فاعله، و "من" مفعول به.
"sin" gelecek ifade eder, "ta'lemu" nasp ve cezm edatlarından arınmış merfû' muzârî fiildir, ref' alameti sonundaki nunun varlığıdır. Çünkü beş fiilden biridir, Faili sonundaki çoğulluk zamiridir.		

Tablo 6. (Devamı)

فَعْلٌ مُضَارِعٌ مَرْفُوعٌ لَتَجْرِدَهُ عَنِ النَّوَاصِبِ وَالْجَوَازِمِ،	قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَصْبَحَ مَاؤُكُمْ	30
وعلامة رفعه ضمة مقدرة على الياء في آخره لأنه فعل	غَوْرًا فَمَنْ يَأْتِيكُمْ بِمَاءٍ	
مضارع معتل الآخر ولم يتصل في آخره شيء، و "ك" ضمير	مَعِينٍ (٣٠)	
بارز متصل مبني على الضم في محل نصب مفعول به،	يَأْتِيكُمْ	
والميم: علامة جمع مذكر السالم، وفاعله ضمير مستتر فيه		
جوازا تقديره هُوَ.		

Nasp ve cezm edatlarından arınmış, sonu illetli, yâ üzerine mukadder bir zamme ile merfû'dur. "Ke" bitişik nasp mahallinde mef'ûl zamiridir. "mim", çoğulluk alametidir. Faili gizli "hüve" zamiridir.

2. 1. 3. Muzârî Fiillerin İ'râb Hükümleri

Görüldüğü gibi Mülk sûresindeki muzârî fiillerin sayısı çoktur. Tablo bize nahiv açısından tahlilillerini (çözümlerini) göstermektedir. Mebnî muzârî fiil bir adet, mu'rab fiili muzârî ise yirmi dokuz adet olarak belirlenmiştir. Bunların içerisinde Merfû' fiili muzârî yirmi üç adet, mansup fiili muzârî üç adet olarak tespit edilmiştir. Üç adet Meczum fiili muzârî tespit edilmiş toplam olarak yirmi dokuz adet mu'rab fiili muzârî tespit edilmiş oldu.

Diyebiliriz ki muzârî fiil belirli bir zamana ait değildir. Çünkü bir karine ile geçmiş zamanı ifade edebileceği gibi başka bir karine ile de gelecek zamana işaret edebilir. Şimdiki zamanı ifade etmek için de bu karinelere soyutlanmış olması gerekir. Bu nedenle de bu fiilin "Ref", nasp ve cezm" gibi üç i'rap hali vardır.

Muzârî fiil nasp ve cezm'den soyutlanarak merfû' olur. (يَقُومُ) fiilinde olduğu gibi. Nahivciler muzârî fiilin nasp ve cezmden soyutlandığında merfû' olacağı görüşünde birleşirler. Ancak ref" halini belirlemede ihtilaf ederler. el-Ferrâ ve arkadaşlarına göre nasp ve cezmden soyutlandığında merfu olur. El-Kisâî ise "Muzâraat harflerinin başta olması nedeniyle merfû' olur" görüşündedir. Sa'leb ise, "ismin başına geldiğinde merfû' olur" görüşündedir. Basralılara göre ise ismin yerini alır ve merfû' olur. Bu

nedenle de muzârî fiilin başına (أَنْ، لَنْ، لَمْ، لَمَّا) gibi isimler gelirse merfû' olmaz. Çünkü bu edatlardan sonra isim gelmez. O zaman da ismin yerine geçmiş olmaz⁵⁸.

Aşağıdaki tabloda gösterildiği gibi:

Tablo 7. Mu'rab muzârî fiiller

المجموع	المضارع	الفعل	الفعل المضارع المنصوب	الفعل المضارع المرفوع
Toplam		المجزوم	Mansup muzârî fiil	Merfû' muzârî fiil
	Meczum	muzârî		
	fiil			
29	3		3	23

2. 1. 4. Merfû' Muzârî Fiiller

Yirmi üç adet olan Merfû' muzârî fiillerden; on bir adedi zahir(açık/görünen) zamme ile merfû', beş adet fiili muzârînin Mukadder (herhangi bir illet sebebiyle görünmeyen) zamme ile merfû', yedi adet fiili muzârînin sonundaki nûn harfinin varlığı ile merfû', olduğunu tespit ettik. Toplamda merfû' muzârî fiillerin sayısı yirmi üç adet olduğunu gördük.

Muzârî fiil nasb ve cezm'den soyutlanarak merfû' olur. (يَقُومُ) fiilinde olduğu gibi. Nahivciler muzârî fiilin nasb ve cezmden soyutlandığında merfû' olacağı görüşünde birleşirler. Ancak ref' halini belirlemede ihtilaf ederler. el-Ferrâ ve arkadaşlarına göre nasb ve cezmden soyutlandığında merfu olur. El-Kisâi ise "Muzâraat harflerinin başta olması nedeniyle merfû' olur" görüşündedir. Sa'leb ise, "ismin başına geldiğinde merfû' olur" görüşündedir. Basralılara göre ise ismin yerini alır ve merfû' olur. Bu nedenle de muzârî fiilin başına (أَنْ، لَنْ، لَمْ، لَمَّا) gibi isimler gelirse merfû' olmaz. Çünkü bu edatlardan sonra isim gelmez. O zaman da ismin yerine geçmiş olmaz⁵⁹.

Aşağıdaki tabloda verildiği gibi:

⁵⁸ Nâdiye Ali el-Beşîr, "el-Fi'lu'l-Mudâri' ve Siyâkâtuhu'd-Delâliyye", Mecelletu ed-Dirâsâti'l-Luğaviyye, c.20, s.260.

⁵⁹ Nâdiye Ali el-Beşîr, "el-Fi'lu'l-Mudâri' ve Siyâkâtuhu'd-Delâliyye", Mecelletu ed-Dirâsâti'l-Luğaviyye, c.20, s.261.

Tablo 8. Muzârî fiillerin merfû' durumu

المجموع	بثبوت النون	بالضمة المقدرة	بالضمة الظاهرة
Toplam	Nunun varlığı ile	Mukadder zammeli	Açık zammeli
merfû'			
23	7	5	11

2. 1. 5. Mansup Muzârî Fiiller

Mansup Muzârî fiillerin sayısının üç adet olduğunu, bu fiillerin açık (zahir) fetha ile mansup, mukadder (herhangi bir illet sebebiyle görünmeyen) fetha ile mansup olduğunu tespit ettik. Ayrıca bu fiillerde nûn bulunmamaktadır. Nun bulunan fiilere “ef ‘âl-i Hamse denir” ki bu fiillerin İ'râb hükümleri diğer muzârî fiillerden farklıdır. Mansup muzârî fiilleri gösteren tablo aşağıdaki gibidir:

Tablo 9. Mansup Muzârî Fiillerin Durumu

المجموع	بحذف النون	بالفتحة المقدرة	بالفتحة	منصوب الظاهرة
Toplam	Nunun hazfi ile	Mukadder fetha ile	Açık fetha ile	
	mansup	mansup	mansup	
3	-	-	3	

Muzârî Fiilin nasb haline gelince ancak harf ile olur. Bu da (أن ، لن ، كي ، اذن)

harfleridir. Bu harfler muzârî fiili üç şekilde nasb ederler:

1. Görünen ama gizlenmeyen harftir. (إذا ، كي ، لن) harfleridir.
2. Gizlenen ama açıktan gelmeyen harftir.
3. Bir yerde gizlenir başka bir yerde açıktan görünür.

Açıktan gelen harf ile mansup olan fiil gizlenemez ve (لن) ile mansup da yapılamaz. (لن) fiili gelecek zaman kipinde nefy eder/olumsuz kılar. (لن يقوم زيد) Zeyd ayağa kalkmayacak) gibi⁶⁰. Bunun dışındakiler (أن) ile gizlenebilerek mansup olurlar. Bunu şöyle de açıklayabiliriz; (لن) harftir ve ittifakla gelecekte olumsuzluk ifade eder. Ancak

⁶⁰ Nâdiye Ali el-Beşîr, “el-Fi’lu’l-l-Mudâri’ ve Siyâkâtuhu’d-Delâliyye”, Mecelletu ed-Dirâsâti’l-Luğaviyye, c.20, s.261.

Zemahşerî “Enmûzec” adlı eserinde bunun aksini söyler. El-Keşşâf adlı kitabında da bunun bir göstergesi yoktur. (لن أقوم) ifadesiyle asla ayağa kalkmayacağını söylemiş olursun. Ama sen gelecekte bazen ayağa kalkabilirsin. Bu ise (لا أقوم) ifadesine uygundur. Çünkü bu ifadeyle sadece gelecekte bazen kalkmayacağını ya da şimdiki zamanda kalkmayacağını ifade etmiş olursun. Burada te’kid/pekiştirme ifadesi yoktur⁶¹.

(لن) harfî dua anlamında gelmez ve (أن) ve (لا) harflerinden de mürekkep değildir.

Şu bilinmelidir ki nahiv ekollerinin hepsinde de nasb harfleri dört harfi geçmez. Onlar da şunlardır: (أن، لن، كي، إذن)

2. 1. 6. Meczûm Muzârî Fiiller

Meczûm muzârî fiilere gelince sayıları üç adettir. Meczum fiili muzârîlerden biri sükûn ile meczumdur. İllet harfinin düşmesi(gizlenmesi) ile bir muzârî fiil, Nun harfinin hazfi (gizlenmesi) ile bir adet muzârî fiil olduğu görülmüştür. Aşağıdaki tabloda verildiği gibi:

Tablo 10. Meczum muzârî fiiller

المجموع	بحذف النون	بحذف حرف العلة	بالسكون
Toplam	Nunun hazfi ile meczum	İllet harfinin hazfi ile meczum	Sükun ile meczum
3	1	1	1

2. 2. Emir Fiillerinin Geçtiği Âyetler, Alâmetleri ve İ’râb Durumları

Bir işin gelecekte (konuşma anından sonra) yapılmasını istemeye delalet (işaret) eden fiile “emir fiili” denir. Aslen emir fiilinin i’râb hükmü, sükûn üzere mebni olmasıdır. “اكتب، اشرب” örneklerinde olduğu gibi. Emir fiili sonu sahih (illetsiz) ve sonuna başka bir şey bitişmemiş veya dişil(nisve) nunu bitişmemiş ise sükun üzere mebni olur. “اشكرن” emir kipinde olduğu gibi. Eğer sonuna te’kid nunu bitişirse fetha üzere mebni olur. “اشكرن” emir kipinde olduğu gibi. Eğer emir kipinin sonundan nun hazf edilirse (düşürülürse), nun harfinin hazfi(düşmesi) ile mebni olur, ikillik elifi veya

⁶¹ Refide, İbrâhîm Abdullah, “Kitâbu’n-Nahvi”, ed-Dâru’l-Cemâhîriyye li’n-Neşri ve’t-Tevzî’, Libya 1990, s.45.

çoğulluk vavı ya da muhataba yası bitişir. “اشكروا، اشكروا، اشكروا” örneklerinde olduğu gibi. Sonu illetli emir kipinden illet harfinin hazfı (düşürülmesi) ile mebni olur. “ارض” (من رضى)، ارم(رمى) örneklerinde olduğu gibi.

Mülk Sûresini baştan sona okuduğumda emir kipine ait fiillerin çok az olduğunu ve sayısının altı adet olduğunu gördüm. Tabloda da emir fiillerini yerlerini i'râb alametlerini ve yapısal durumunu belirtmeye çalıştım. Tablo nahiv bakımından tahlili(çözümü) ve ayrıntılı olarak aşağıdaki gibidir:

Tablo 11. Emir fiillerinin geçtiği âyetler ve i'râb durumları

رقم الآية	فعل الأمر	إعرابه وعلاماته
3	الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ طِبَاقًا مَا تَرَى فِي خَلْقِ الرَّحْمَنِ مِنْ تَفَافُوتٍ فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرَى مِنْ فُطُورٍ (٣)	"ارجع" فعل أمر مبني على السكون لأنه فعل الأمر صحيح الآخر ولم يتصل بآخره شيء وفاعله ضمير مستتر فيه وجوبا تقديره أنت.
	<u>فارجع</u>	“Fa” bir cümleinin ardından hemen takip etmeyi ifade eder. “İrci” sonu sahih bir emir/talep fiilidir, sükun üzere mebnidir, Faili gizli “ente” zamiridir.
4	ثُمَّ ارْجِعِ الْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ يَنْقَلِبْ إِلَيْكَ الْبَصَرُ خَاسِئًا وَهُوَ حَسِيرٌ (٤)	Nasp ve cezm edatlarından arınmış, nununu varlığı ile merfû’ muzârî bir fiildir. Çünkü beş fiilden biridir. Faili sonundaki çoğulluk vavidir.
	<u>ثُمَّ ارْجِعْ</u>	
13	وَأَسِرُّوا قَوْلَكُمْ أَوِ اجْهَرُوا بِهِ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ (١٣)	فعل أمر مبني على حذف النون لأنه من الأفعال الخمسة، و واو الجماعة فاعله.
	<u>وَأَسِرُّوا</u>	Emir fiili/kipi olup nunun hazfi üzere mebnidir. Çünkü beş fiilendir, Faili sonundaki çoğulluk vavidir.
13	<u>اجْهَرُوا</u>	فعل أمر مبني على حذف النون لأنه من الأفعال الخمسة، و واو الجماعة فاعل .
		Nunun hazfi ile mebni olan emir kipidir, Çünkü beş fiilendir, faili sonundaki çoğulluk vavidir.
15	هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ ذَلُولًا فَامْشُوا فِي مَنَاكِبِهَا وَكُلُوا مِنْ رِزْقِهِ وَإِلَيْهِ النُّشُورُ (١٥)	فعل أمر مبني على حذف النون لأنه من الأفعال الخمسة، و واو الجماعة فاعله.
	<u>فَامْشُوا</u>	Nunun Hazfi ile mebni emir fiilidir. Çünkü beş fiilendir. Faili sonundaki çoğulluk vavidir.

Tablo 11. (Devamı)

فعل أمر مبني على حذف النون لأنه من الأفعال الخمسة، و واو الجماعة فاعله .	وَكُلُوا	15
Nunun Hazfi ile mebni emir fiilidir. Çünkü beş fiildendir. Faili sonundaki çoğulluk vavıdır.		

2. 3. Mülk Sûresinde İsimlerin İ'râb Durumları ve Yapıları

2. 3. 1. Mu'rab (değişken) İsimler

Mu'rab; ismin cümledeki yeri itibariyle İ'râb bakımından sonunun harekesinin değişmesidir.

Kaynaklar alimlerin i'râb harekelerinin delalet ettiği mana ifade eden isimler olduğu görüşündedirler. Bazen lafzın manası i'rab harekelerinin birbirinden ayırt edilmesiyle elde edilir. Eğer lafızların manaya kapalı olduğu bilinirse, manayı belirlemek ancak i'rab ile olur. Manası belirleninceye kadar gayele lafızda gizlidir. Bu ölçü onun üstünlük ya da noksanlığını ortaya çıkaracak beyan değildir. Asıl ölçü, ona dönünceye kadar doğruyu yanlıştan ayırlamamasıdır. Bunu ancak duygusunu/hissini gizleyen inkâr edemez. Yoksa kendindeki hakikatlerde yanılan inkâr eder⁶².

1. Birinci âyette geçen (تَبَارَكَ) fiili, mazî fiil olup câmidir(türememiştir). Fâili “الذي” ile başlayan sıla cümlesidir. Sıla cümlesi ibtidai (başlangıç) cümlesi olmasıyla İ'râbda mahalli yoktur.

(بَيْدِه) “الباء” ismin sonunu kesra kılan “cer” harfidir. “يد” kelimesi ise ias-i mescur(sonu kesralı isim)dir. Ve muzafır(tamlanandır). “الهَاء” ise muzafun ileyh(tamlayan)dir. (بَيْدِه) terkibi haber mukaddeme (öne geçmiş haber)dir.

(الْمَلِكُ) Mübteda muahhar(sonra gelen müpteda)dir.

(وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ) cümlesi sıla cümlesine atıftır.

2. İkinci âyetteki (الذي) önceki ism-i mevsulden bedeldir. (لِيلُوكُمْ) harf-i cerdir, “يلُوكُمْ” ism-i mecrur olup masdar-ı müevveldir. Aynı zamanda âyetin başında geçen “أَحْسَنَ” fiiline müteallıktır. “أَيْكُمْ” ism-i istifha (soru ismi)dir müptedadır. “أَحْسَنَ” kelimesi ise onun haberidir. “عَمَلًا” kelimesi de temyizdir (kapalı anlamı açıklayandır).

⁶² Cürcânî, Abdulkâhir, “Delâilu'l-İ'câz”, Beyrut, tsz. s.28.

“الغفور” cümlesi mef ‘ûlün bihtir. “وهو العزيز” cümlesi sıla cümlesine atıftır. “الغفور” kelimesi de “العزيز” kelimesinin sıfatıdır.

3. Üçüncü âyetteki (الذي) ism-i mevsul “الغفور” kelimesinin na’tı(sıfatı)dır. “طباقا” kelimesi de “سبع” kelimesinin na’tıdır. “طبق” kelimesinin çoğuludur. “جبل، ج جبال” gibi. “تفاوت” cümlesi başlangıçtır. “في خلق” terki bindeki harf-i cer ve ism-i mecruru “ما ترى” fiili ile gerçekleşen şeyin durumuna mütaallıktır. “تفاوت” kelimesi ise mef ‘ûldür. “من” kelimesi ise fazlalıktır. “فارجع البصر” terki bi ile başlayan cümle de başlangıç cümlesi olup “هل ترى” cümlesi onun mef ‘ûlüdür. “Bak” anlamını taşır. “فطور” kelimesi “ترى” fiilinin mef ‘ûlüdür. Yine buradaki “من” ekleme bir harftir.

4. Dördüncü âyette geçen “كرتين” kelimesi mef ‘ûlü mutlakın yerine geçmiştir. İkili kelimedir ve çokluk bildirir. “خاسئا” kelimesi halidir. “وهو حسير” terki bi ise gizli zamirin halidir. “هو” kelimesi müpteda olup “حسير” kelimesi de onun haberidir. “ينقلب” şimdiki veya gelecek zamanı gösteren fiil olup emir kipi olması nedeniyle de meczûmdur. Yani sükun ile gelmiştir. “البصر” kelimesi fâildir.

5. Beşinci âyetin başlangıcındaki “الواو” başlangıç vavı olup i’râpta mahalli yoktur. “بمصاييح” terki bindeki “مصاييح” kelimesi gayr-i munsarîf olduğu için/kesra kabul etmediği için, fetha ile mecrurdur. “رجوما” kelimesi de ikinci mef ‘ûldür.

6. Altıncı âyetin başındaki “الواو” başlangıç vavı olup i’râpta mahalli yoktur. “للذين” kelimesi öne geçmiş haber, “عذاب” kelimesi de mübteda muahhardır/sonradan gelen mübtedadır. “كفروا” kelimesi geçmiş zaman/mazî fiilidir. Faili ise fiile bitişen çoğulluk vavıdır. “بريهم” harf-i cer ve mecruru ile birlikte fiile bağlıdır. Cümle ise “للذين” nin sılasıdır. “جهنم” kelimesi muzafun ileyhtir/tamlayandır. İsim cümlesi kendisinden önce gelen cümleye atfedilmiştir. “وبئس المصير” terki binde “بئس” kelimesi camid fiil olup zem/yerme fiil olarak bilinir. Faili ise “المصير” kelimesidir. Yerme/zemme ait kelime ise izzili olup takdiri “النار” kelimesidir. “وبئس المصير” cümlesi başlangıç ifade eden bir cümle olup i’râpta mahalli yoktur.

7. Yedinci âyet şart ifade eden başlangıç cümlesidir. “إذا” şart edatı, mazî fiilin (geçmiş zaman kipinin) başına gelmiş fiili olarak amel etmeyen ama mana itibariyle amel eden şart edatıdır. “ألقوا” kelimesi mazî fiil olup faili kelimeye bitişik olan çoğulluk vavıdır. “سمعوا” kelimesi de mazî fiil olup faili kendisine bitişik olan çoğulluk vavıdır. “شهيقا” kelimesi ise “سمعوا” fiilinin mef ‘ûlüdür. “هي” zamir olup isim cümlesinin başına gelmiş ve müpteda olarak adlandırılır. “تفور” muzârî fiil olup faili gizli “هي” zamiridir.

“الواو” vav-ı haliyedir. “وهي تفور” isim cümlesi olarak hal cümlesidir. Bu cümlelerin başında gelen “الواو” vav-ı haliyedir.

8. Sekizinci âyette “تفورا” fiili ile başlayan cümle bir önceki âyette geçen “تفورا” fiilinin faili olan “هي” zamirinden haldir. Yani o zaminin durumunu bildirmektedir. “كلما” lafzındaki “كل” kelimesi zarf olup “حين” (zaman) anlamındadır. Sonra gelen “سألهم خزنتها كل وقت” ise masdar masıdır ve ifadenin tam açılımı “سألهم خزنتها كل وقت” demektir. “سألهم” cümlesi yeni başlayan bir başlangıç cümlesidir. “ألقي” cümlesi sıra cümlesidir. “ألم يأتيكم نذير” cümlesi ise mef’ûl olup soru anlamında gelmiştir.

9. Dokuzuncu âyetin başında gelen “قالوا بلى” ifadesi bir önceki âyetin sonunda gelen sorunun cevabı niteliğindedir. “قد” kelimesi mazî fiilin başına gelmiş kesinlik ifade eder. “جاء” fiili “قد” lafzıyla “artık gelmiştir” anlamını taşır. “جاء” mazî fiil olup kendisine bitişen “نا” zamiri de onun mef’ûlüdür. “نذير” kelimesi ise mazî fiilin fâilidir. “فكذبنا” cümlesi de fiil ve failiyle birlikte “جاءنا” cümlesine atfedilmiştir. Atıf edatı ise “فكذبنا” lafzının başındaki “فا” dır. “قلنا” lafzındaki “قل” mazî fiil olup kendisine bitişen “نا” zamiri ise failidir. “ما” nefiy(olumsuzluk) edatı olup “ما نزل الله” cümlesini olumsuzlaştırarak “Allah göndermedi” anlamını vermiştir. “من شيء” terkiibinde “من” zaittir(fazlalıktır). Hem kendisinden sonra gelen “شيء” kelimesini mecrur kılmış, anlamında bir değişiklik yapmamıştır. “شيء” kelimesi “نزل” fiilinin mef’ûlüdür. “إن أنتم إلا” cümlesi “قلنا” fiiline ait açıklamadır ve başlangıç cümlesidir. “إن” kelimesi nefiy (olumsuzluk) edatıdır.

10. Onuncu âyet “قالوا” fiiliyle başlamakta olup bu cümle önceki âyette geçen “قلنا” cümlesine atfedilmiştir. Atıf edatı âyetin başındaki “الواو” harfidir. “قالوا” mazî fiil olup faili bu fiile bitişmiş olan çoğulluk vavıdır. “لو” cezm etmeyen şart edatıdır. Yani fiilin sonunu sükun yapmayan edattır. “كنا نسمع” terkiibindeki “كان” nakıs/nasih fiil olup “نا” zamiri de onun ismidir. “نسمع” fiili muzârî olup faili ise gizli zamir olan “نحن” dır. “نسمع” ile başlayan fiil cümlesi “كان” fiilinin haberidir. “أو” lafzı atıf edatı olup kendisinden sonra geleni önce gelene atfeder. “ننقل” fiil cümlesi “نسمع” fiil cümlesine atfedilmiştir. “ما” nefiy (olumsuzluk) edatıdır. “كنا” daha önce de ifade ettiğimiz gibi nakıs fiil olup “نا” zamiri de onun ismidir. “في أصحاب” terkiibi de onun haberidir. “السهير” kelimesi ise muzafun ileyh/tamlayan olup “ما كنا” cümlesi şartın cevabıdır ve i’râpta mahalli yoktur. “لو” ve “ما” ve ondan sonraki cümleler de “قلنا” fiili ile gelen cümlelerin aynısıdır.

11. On birinci âyetin başında gelen “اعترفوا” terkinbinde “اعترفوا” mazî fiil olup faili kendisine bitişik olan çoğulluk vavıdır. Fiilin başında gelen “الفاء”başlangıç vavı olduğu için cümle de başlangıç cümlesidir. “بذنبهم” terkinbi harf-i cer ve mecruru ile birlikte “اعترفوا” fiiline bağılıdır. Başlangıç cümlesinin İ’râbda mahalli yoktur. “فسحقاً” terkinbindeki “الفاء” atıf harfî olup “سحقاً” kelimesi de gizli fiilin mef ‘ûlü mutlağıdır. O gizli fiil de “سحق” fiilidir. “لأصحاب” terkinbi “سحقاً” kelimesine aittir/bağılıdır. “السعير” kelimesi ise “أصحاب” kelimesini tamlayandır/muzafun ileyhtir.

12. On ikinci âyet “إن الذين” terkinbi ile başlar. “إن” Fiile benzeyen harftir. “الذين” onun ismidir. “يخشون” muzârî fiil olup faili çoğulluk vavıdır. Bu fiil cümlesi aynı zamanda sıla cümlesidir. “ربهم” mef ‘ûldür. “بالغيب” harf-i cer ve mecruru ile birlikte “يخشون” fiiline aittir/bağılıdır. “لهم” terkinbi harf-i cer ve mecruru ile birlikte öne geçmiş haber olup müptedası “مغفرة” kelimesidir. Bu isim cümlesi “إن” nin haberidir. “إن” ile başlayan cümle başlangıç cümlesi olduğu için i’râpta mahalli yoktur. “وأجر” kelimesi “مغفرة” kelimesine atfedilmiş olup “كبير” kelimesi de “أجر” kelimesinin sıfatıdır.

13. On üçüncü âyette “وأسرؤا قولكم” terkinbinde “أسرؤا” terkinbi emir fiil olup faili kendisine bitişik olan çoğul vavıdır. “قولكم” terkinbi de mef ‘ûlüdür. Bu cümle başlangıç ifade eden bir cümle olduğundan i’râpta mahalli yoktur. “أو” Atıf edatı olup “أجهرؤا” fiil cümlesinin “أسرؤا” cümlesine atfetmiştir. “به” harf-i cer ve mecruru olan zamir “أجهرؤا” fiiline aittir/bağılıdır. “إنه عليم” terkinbinde “إن” fiile benzeyen harf olup ismi “ه” zamiridir. Haberi ise “عليم” kelimesidir. Bu isim cümlesi açıklayıcı bir cümle olup i’râpta mahalli yoktur. “بذات” harf-i cer ve mecruru ile birlikte “عليم”kelimesine bağılıdır. “الصدور” kelimesi ise “ذات” kelimesini tamlayan (muzafun iley) bir ögedir.

14. On dördüncü âyetin başında gelen “ألا” kelimesi cümleyi açan/başlatan “خلق” dir. “هو” dir. “يعلّم” muzârî fiil olup faili gizli zamir “هو” mazî fiildir faili ise gizli zamir “هو”dir. Cümle ise “من” ism-i mevsulünün sıla cümlesidir. “وهو اللطيف الخبير” terkinbinde “هو” mübtedadır. “اللطيف” haberdir. “الخبير” kelimesi ise “اللطيف” kelimesinin sıfatıdır. İsim cümlesi cümle olarak haldir.

15. On beşinci âyette “هو الذي” ile başlayan cümle başlangıç cümlesi olup “هو” mübtedadır “الذي” ism-i mevsulü ise haberdir. Cümleinin i’râpta mahalli yoktur. “جعل” mazî fiil, faili ise “الذي” ism-i mevsulüne işaret eden gizli “هو” zamiridir. “لكم” Harf-i cer ve mecruru ile birlikte “جعل” fiiline bağılıdır/aittir. “الأرض” birinci mef ‘ûl, “ذلؤا” ikinci mef ‘ûldür. Cümle tamamen sıla cümlesidir. “فامشؤا” terkinbinde “الفاء” atıf edatı olup

“hemen ardından” anlamı taşır. “امشوا” kelimesi fiil olup faili çoğulluk vavidir. BU cümle fiil ve faili ile birlikte “جعل” başlayan cümleye atfedilmiştir. “في مناكبها” harf-i cer ve mecruru ve muzafun ileyhi(tamlayanı) ile birlikte “امشوا” fiiline aittir/bağlıdır. Cümle halinde takdir edilen şartın cevabıdır. İ’rapta mahalli yoktur. “وكلوا من رزقه” terkibi vav ile önceki cümleye atfedilmiştir. “وإليه النشور” terkinde “إليه” öne geçen haberdur “النشور” kelimesi ise sonra gelen mübtedadır. Cümle olarak da hal cümlesidir.

16. On altıncı âyetin başında “أمنتم” terkinin ilk hemzesi soru harfidir. “أمنتم” terkinde “أمن” mazî fiil “تم” zamiri ise faildir. Cümle ise başlangıç cümlesi olup i’râpta mahalli yoktur. “من” mef’ûldür. “في السماء” terkibi ism-i mevsulün sılasına aittir. “أن” terkinde “أن” nasb edatı olup fiili muzârîn başına gelir ve sonunu mansup/fethalı kılar. “يخسف” muzârî fiil olup “أن” ile mansuptur. “بكم” terkibi harf-i cer ve mecruru ile birlikte “يخسف” fiiline aittir. “الأرض” kelimesi mef’ûldür. “أن” ve “يخسف” fiili birlikte masdar-ı müevvel olup ism-i mef’ûlden bedeldir ve mansupluk / fethalık makamındadır. “إذا” terkinde “الفاء” atıf harfidir. “إذا” ise “hemen/anında” anlamında zarftır. “هي” zamiri müpteda, “تمور” kelimesi muzârî fiil olup faili gizli “هي”dir. “تمور” cümlesi fiil ve failiyle birlikte “هي” müptedasının haberidir. “هي تمور” isim cümlesi ise önceki cümleye atfedilmiştir.

17. On yedinci âyet “أم أمنتم” terkinde “أم” harf-i atıf harfi olup “بل” anlamındadır. “أمنتم” kelimesi mazî fiildir ve faili ise “تم” zamiridir. “من” mef’ûldür. “في السماء” terkibi gizli olan sıra cümlesine aittir. “أن” nasb edatıdır. “يرسل” mansup muzârî fiildir faili ise gizli “هو” zamiridir. “عليكم” harf-i cer ve mecruru ile “يرسل” fiiline aittir. “حاصبا” mef’ûldür. “أن يرسل” terkibi masdar-ı müevvel olup ism-i mevsulden bedeldir ve nasb mahallindedir. “فستعلمون” terkinde “الفاء” başlangıç harfidir. Fiilin başındaki “س” gelecek ifade eder “تعلمون” fiili muzârî olup faili, fiile bitişen çoğulluk zamiri vavidir. Başlangıç cümlesinin i’râpta mahalli yoktur. “كيف” öne geçmiş haber olup soru ismidir. Müptedası sonra gelen “نذير” kelimesidir. Hazfedilmiş/gizlenmiş mütekellim yâ’sından önce mukadder bir zamme ile merfu’dur. İsim cümlesi “تعلمون” fiilinin mef’ûlünü engelleyendir.

18. On sekizinci âyet “ولقد” ifadesiyle başlar ve “الواو” yemin ifade eder ve harf-i cerdir. “ولقد” kelimesinin başındaki “اللام” yemin vavının cevabı olarak “لام الواقعة” diye adlandırılır. “قد” lafzı ise tahkik içindir. Yani mazî fiilin başına gelir kesinlik ifade eder. “كذب الذين” terkinde “كذب” mazî fiildir. “الذين” failidir. Cümle yeminin cevabıdır. İ’rapta

mahalli yoktur. “من قبلهم” harf-i cer ve mecruru ile birlikte ism-i mevsulün sılasına bağlıdır. “كيف” terkininde “الفاء” açıklayıcı başlangıç harfidir. “كيف” kelimesi soru ismidir. Öne geçen haberdur. “كان” mazî fiil olup nakıs/nasîh fiildir. “نكير” kelimesi “كان” fiilinin ismi olup hazfedilen mütekellim yâ’sından önceki üzerine mukadder zamme ile merfu’dur. Cümle mukadder şartın cevabıdır. İ’rapta mahalli yoktur.

19. On dokuzuncu âyetde “أولم” terkininin başındaki hemze soru harfidir. “لم” ile hemze arasında geçen “الواو” isti’naf) başlangıç) harfî olup i’râpta mahalli yoktur. “لم” cezm edatı olup muzârî fiilin başına geldiğini cezm eder, yani sahîh fiil ise sükun kılar, illetli ise illet harfini düşürür, beş fiilden biri ise nununu düşürür. Burada nun harfini düşürmüştür. Çünkü fiilin aslı “يرون” idi. “يروا” kelimesi fiili muzârî olup “لم” edatıyla meczum olmuş ve nun düşmüştür. Fiile bitişik olan “الواو” ise bu fiilin failidir. Cümle başlangıç cümlesi olması nedeniyle i’râpta mahalli yoktur. “إلى الطير” terkinî harf-i cer ve mecruruyla birlikte “يروا” fiiline aittir/bağlıdır. “فوقهم” kelimesi mekân zarfidir. “صافات” kelimesi de haldur. “ويقبضن” terkininde “الواو” atıf harfî olup “يقبضن” cümlesini bir önceki cümleye bağlar/atfeder. “يقبضن” muzârî fiil olup sükun üzere mebnidir. Dişilik nunu ise bu fiilin failidir. “ما يمسكهن” terkininde “ما” nefîy edatıdır. “يمسكهن” muzârî fiildir. “إلا” hasr (sınırı daraltıp bir şeye ait kılmak) ifade eden istisna edatıdır. “الرحمن” kelimesi “يمسكهن” fiilinin failidir. Çünkü istisna üslûbunda cümle olumsuz olup müstesna minhü yoksa istisna edatından sonra gelen müstesna failidir. İstisna üslûbunu oluşturan cümle başlangıç cümlesi olduğu için i’râpta mahalli yoktur. “إنه” terkininde “إن” fiile benzeyen nasîh harftir. İsmi ise “هـ” zamiridir. “بكل” herf-i cer ve mecruru ile birlikte sonra gelen “بصير” kelimesine aittir/bağlıdır. “شيء” kelimesi muzafun ileyhtir/tamlayandır. “بصير” kelimesi ise “إن”nin haberdur. Cümle açıklayıcı bir cümledir.

20. Yirminci âyetin başında “أمن” terkininin açılımı “أم من” şeklindedir. Bu terkipteki “أم” atıf harfî olup “بل” anlamındadır. “من” soru ismi olup müptedadır. “هذا” işaret ismi olup “من”in haberdur. “الذي” ism-i mevsuldür. “هذا” işaret isminden bedeldir. “هو جند” terkininde “هو” müpteda, “جند” haberdur. Bu isim cümlesi “الذي” ism-i mevsulünün sılasıdır. “لكم” kelimesi de “جند” kelimesinin sıfatıdır. “ينصركم” terkininde “ينصر” muzârî fiil olup “كم” zamiri onun mef’ûlûdür. Faili ise gizli zamir “هو”dur. Bu cümle de “جند” kelimesinin ikinci sıfatıdır. “من دون” herf-i cer ve mecruru ile birlikte “ينصر” fiiline aittir. “الرحمن” kelimesi “دون” kelimesinin tamlayanıdır. “إن” nefîy edatıdır.

“الكافرون” müptedadır. “إلا” istisna edatı hasr(daraltma) anlamındadır. “في غرور” terkibi ise “الكافرون” müptedasının haberidir. Bu cümle ara cümle olup i’râpta mahalli yoktur.

21. Yirmi birinci âyet yine “أَمَّنْ هَذَا الَّذِي” terkibiyle başlamıştır. İ’râbı bir önceki âyette verilmiştir. “يَرْزُقُ” terkinde “يَرْزُقُ” muzârî fiil olup zamme ile merfudur. “كَمْ” zamiri mef’ul olup faili gizli “هُوَ” zamiridir. Cümle ise “الَّذِي” ism-i mevsulünün sılasıdır. “إِنْ أَمْسَكَ” terkinde “إِنْ” şart harfidir iki fiili muzârîyi/mazîyi cezm eder. “أَمْسَكَ” mazî fiil olup şart fiilidir. Şartın cevabı ise gizlidir. “رَزَقَهُ” mef’ulün bihtir. Cümle başlangıç cümlesidir vr i’râpta mahalli yoktur. “بَلْ لَجُوا” terkinde “بَلْ” atıf harfi olup bir başka cümleye geçişi sağlar. “لَجُوا” mazî fiil olup faili kendisine bitişik olan çoğulluk vavidir. “فِي عَتَوْ” herf-i cer ve mecruru ile birlikte “لَجُوا” fiiline bağlıdır. “وَنُفُورٌ” terkibi başındaki vav ile “عَتَوْ” kelimesine atfedilmiştir. Cümle kendinden önceki cümleye atfedilmiştir.

22. Yirmi ikinci âyet “أَمَّنْ” terkibi ile başlamaktadır. Baştaki “الهمزة” soru harfidir. “الفاء” ise başlangıç harfidir. “مَنْ” ism-i mevsul olup müptedadır. “يَمْشِي” muzârî fiil olup faili gizli “هُوَ” zamiridir. Cümle “مَنْ” ism-i mevsulünün sılasıdır. “مَكْبًا” halidir. “عَلَى وَجْهِهِ” harf-i cer ve mecruru ile birlikte “مَكْبًا” kelimesine bağlıdır. “أَهْدَى” kelimesi ise müpteda olan “مَنْ” ism-i mevsulünün haberidir. İsim cümlesi başlangıç cümlesi olması nedeniyle de i’râpta mahalli yoktur. “أَمَّنْ” terkinde “أَمْ” atıf harfidir. “مَنْ” müptedadır. “يَمْشِي” muzârî fiil olup faili gizli zamir “هُوَ” dir. “يَمْشِي” cümlesi fiil ve faili ile birlikte “مَنْ” ism-i mevsulünün sılasıdır. “سُويًا” kelimesi halidir. “عَلَى صِرَاطٍ” terkibi herf-i cer ve mecruru ile birlikte “سُويًا” kelimesine bağlıdır. “مُسْتَقِيمٌ” kelimesi “صِرَاطٍ” kelimesinin sıfatıdır. “مَنْ” müptedasının haberi gizli olup önceki cümlelerin buna delalet etmesidir. İsim cümlesi önceki cümleye atfedilmiştir.

23. Yirmi üçüncü âyet “قُلْ” (de ki) ifadesiyle başlat ve “قُلْ” kelimesi emir kipi olup sükun üzere mebnidir. Faili ise gizli zamir “أَنْتَ” dir. Cümle başlangıç cümlesi olması nedeniyle i’râpta mahalli yoktur. “هُوَ الَّذِي” terkinde “هُوَ” müptedadır. Haberi “الَّذِي” ile başlayanterkiptir. Cümle “mekulül kavldır”, yani “القول” sözcüğünden sonra gelmiştir. “أَنْشَأَكُمْ” terkinde “أَنْشَأَ” kelimesi mazî fiildir, “كَمْ” terkibi de onun mef’ulüdür. Faili ise gizli zamir olup takdiri “هُوَ” dir. Cümle “الَّذِي” ism-i mevsulünün sılasıdır. “وَجَعَلَ” terkinde “جَعَلَ” kelimesi mazî fiildir, faili gizli zamir “هُوَ” dir. “لَكُمْ” harf-i cer ve mecruru ile birlikte “جَعَلَ” fiili ile ilgilidir. “السَّمْعَ” kelimesi mef’uldür. “وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ” kelimeleri vav atıf edatıyla “السَّمْعَ” kelimesine atfedilmiştir. Cümle olarak da önceki

cümleye ma'tuftur (atfedilmiştir). "قليلًا" hazfedilmiş (gizlenmiş) mef 'ûlû mutlakın sıfatıdır. "ما" zaittir (fazlalıktır). "تشكرون" muzârî fiildir, nunun varlığı ile merfudur. Çünkü beş fiilden biridir. Fiile bitişik olan "الواو" ise faildir. Cümle açıklayıcı cümle olup i'râpta mahalli yoktur.

24. Yirmi dördüncü âyet de "قل" lafzıyla başlamaktadır. "قل" emir fiilidir ve sükun üzere mebnidir. Faili gizli "أنت" zamiridir. Cümle başlangıç cümlesi olup i'râpta mahalli yoktur. "هو الذي" terkiibinde "هو" müptedadır, sükun üzere mebni olup mahallen merfudur. "الذي" haberdur, sükun üzere mebni olup mahallen merfudur. Cümle "القول" sözcüğünden sonra geldiği için "mekulül kavî" denir. "نرأكم" terkiibinde "نرأ" mazî fiildir, fetha üzere mebnidir. Faili gizli "هو" zamiridir. "كم" mef 'ûldür. "في الأرض" harf-i cer ve mecruru ile birlikte "نرأ" fiili ile ilgilidir. Cümle "الذي" ism-i mevsulünün sılasıdır. "و إليه" harf-i cer ve mecruru ile birlikte sonra gelen "تحشرون" fiili ile ilgilidir. "تحشرون" muzârî fiil olup meçhul(belirsiz) kipinde gelmiştir. "الواو" naib-i failidir. Cümle önceki cümleye atfedilmiş olup i'râpta mahalli yoktur.

25. Yirmi beşinci âyet "ويقولون" terkiibi ile başlamaktadır. Burada "الواو" başlangıç vavıdır. İ'râpta mahalli yoktur. "يقولون" muzârî fiil olup faili kendisine bitişen çoğulluk vavıdır ve nunun varlığı ile merfu'dur. Cümle başlangıç cümlesi olması nedeniyle i'râpta mahalli yoktur. "متى" soru ismidir. Öne geçmiş haberdur. Müptedası ise sonra gelen "هذا" ism-i işaretidir. "الوعد" kelimesi ism-i işareten bedeldir. İsim cümlesi "القول" sözcüğünden sonra geldiği için "mekulül kavî" dir. "إن كنتم" terkiibinde "إن" şart edatıdır. Mazî/muzârî fiili cezm eder. "كان" nakıs fiil olup "تم" onun ismidir. "صادقين" kelimesi de "كان"nin haberidir. Cümle başlangıç cümlesi olduğundan i'râpta mahalli yoktur. Şartın cevabı ise mahzuftur(gizlidir). Bu şart cümlesi mekulül kavldir. Yani "القول" sözcüğünden sonra gelmiştir.

26. Yirmi altıncı âyet yine "قل" kelimesi ile başlamaktadır. "قل" emir kipi olup faili gizli zamir "أنت"dir. Cümle başlangıç cümlesi olduğundan i'râpta mahalli yoktur. "إنما" terkiibinde "إن" fiile benzeyen harf olup sonun "ما الكافة"(ma-i kaffe) gelmesi nedeniyle amel etmemiştir. Çünkü bu tür isim ve harfler ismini nasp haberini ref ederler. "العلم" müptedadır. "عند" mekân zarfıdır ve gizli habere aittir. "الله" lafza-i celal muzafun ileyhtir. Yani tamlayandır. Cümle ise "القول" sözcüğünden sonra geldiği için "mekulül kavî"dir. "وإنما" terkiibinde "الواو" atıf harfidir, i'râpta mahalli yoktur. "إنما" terkiibinde "إن" ismini nasp, haberini ref eden nasih harftir. "ما" ise "إن"yi amel etmekten

terkibinde “هو” müpteda, “الرحمن” haberdur. İsim cümlesi “قل” lafzından sonra geldiği için mekulül kavldur. “آمن” terkibinde “آمن” mazî fiildir, faili ise “نا” zamiridir. “به” harfi cer ve mecruru ile birlikte “آمن” fiili ile ilgilidir. Cümle hal cümlesidir. “وعليه” terkibi harf-i cer ve mecruru ile birlikte sonra gelen “توكلنا” fiiline bağıdır. “توكلنا” terkibinde “توكل” mazî fiil olup faili “نا”dır. Cümle ise kendinden önceki cümleye atfedilmiştir. “تعلمون” terkibinde “الفاء” başlangıç harfidir. “السين” istikbal/gelecek içindir. “تعلمون” muzârî fiil olup faili kendisine bitişmiş olan vavdır. Nunun varlığı ile merfudur. Cümle başlangıç cümlesi olduğundan i’râpta mahalli yoktur. “من” soru ismidir ve müptedadır. “في ضلال” Müpteda ile haberi arasına geldiği için “zamirul fasl” diye adlandırılır. “في ضلال” harf-i cer ve mecruru ile birlikte şibih cümle olup haberdur. “مبين” kelimesi “ضلال” sözcüğünün sıfatıdır. İsim cümlesi “تعلمون” fiilinin mef’ûlü yerine geçmiştir. “ستعلمون” cümlesi başlangıç cümlesi olup i’râpta mahalli yoktur.

30. Otuzuncu âyet de “قل” lafzıyla başlamaktadır. “قل أرايتم” terkinin i’râbı yirmi sekizinci âyette verilmişti. “إن” cizm eden şart edatıdır. “أصبح ماؤكم غورا” terkibinde “أصبح” mazî fiildir ve “كان”nin kardeşlerinden nakıs fiildir. “ماؤكم” ismi, “غورا” haberdur. Cümle başlangıç cümlesi olup i’râpta mahalli yoktur. “فمن” terkibinde “الفاء” şartın cevabı olarak gelmiş “من” ise soru ismidir ve müptedadır. “يأتیکم” terkibinde “يأتي” muzârî fiildir “کم” haberdur. Faili ise gizli zamir “هو” dir. Fiil cümlesi “من” müptedasının haberdur. İsim cümlesi de şartın cevabı olarak mahallen meczumdur. “ماء” harf-i cer ve mecrur ile birlikte “يأتیکم” fiili ile ilgilidir. “معين” kelimesi de “ماء” kelimesinin sıfatıdır.

2. 3. 2. Mebni (değişmeyen) İsimler

Mebni; kelimenin sonu cümle içinde hangi konumda gelirse gelsin değişmez. Mu’rab ise değişendir. Kelime cümle içerisinde “ya merfudur ya mansuptur ya da mecrurdur”. Ancak mebni bir kelime daima mebnidir. Sadece geldiği hareke üsere; “ref” mahallinde mebni, nasb mahallinde mebni, cer mahallinde mebni” şeklinde ifade ederiz. Bunların dışında i’râpta mahalli olmayan bir kelime ya da terkip geldiğinde sadece “mebni” deriz.

Mülk sûresindeki âyetleri tek tek okuyarak mebni kelimeleri belirlemeye çalıştık. Sonra da Nahiv kaidelerini mebni isimler üzerinde uygulamalı olarak çözmeye çalıştık.

Mülk sûresinde çoça lazım veya geçici mebni isimler bulduk. Tahlili/çözümü ise aşağıdaki gibidir:

1. Birinci âyette “الذي” ism-i mevsulü sükûn üzere mebni olup merfu yerindedir çünkü faildir. Nitekim nahiv kaidesi olarak failler daima merfudur. “بيده” kelimesinde “هـ” zamiri mebni isim olduğundan mahallen mecrurdur. Kendisindeki kesra değişmez asli harekesidir. “هو” Zamir olup müptedadır. Müptedalar daima merfu olduğu için bu zamir de merfu makamında ancak mebni olduğu için mahallen merfu diye İ'râb ediyoruz.

2. İkinci âyette yine “الذي” ism-i mevsulü ile başlamış ve mebni bir isimdir. Birinci âyetteki ism-i mevsulden bedeldir ve sükun üzere mebni olup mahallen merfudur. “ليبلزكم” terki bindeki “كم” terki bi, “الكاف” mef'ul olup muttasıl zamirdir. Zamme üzere mebnidir. “الميم” ise müzekker (erkek) çoğula işaret eder. “أيكم” terki binde “أي” soru ismi olup müptedadır ve zamme ile merfudur. “كم” terki binde “الكاف” muttasıl zamir olup zamme üzere mebnidir mahallen mecrurdur. Çünkü muzafun ileyhtir. “الميم” ise müzekker/erilliğie işaret eder, i'râpta mahalli yoktur. “الواو” terki binde “الواو” başlangıç harfidir, i'râpta mahalli yoktur. “هو” Ayrık zamirdir, fetha üzere mebni olup mahallen merfudur. Çünkü müptedadır. “الضي” ve “كم” ve “هو” zamiri lazım mebni isimlerdendir.

3. “الذي” ism-i mevsul olup sükun üzere mebnidir ve mahallen merfû'dur. Önceki âyette geçen mahzuf müptedanın ikinci haberidir. “هو”, “العزیز” kelimesinin sıfatıdır. “هل” soru harfi olup i'râpta mahalli yoktur⁶³. “الذي” önceki ism-i mevsulün ikinci bedelidir. Bir başka görüşe göre “العزیز تاعفور” terki binden bedeldir. Başka bir görüş ya “na't” veya mahzuf müptedanın haberi olarak mahallen merfû'dur. “هل” soru harfidir⁶⁴. “الذي” ve “هل” mebni isimlerdir.

4. “ثم” atıf harfi olup fetha üzere mebnidir. İ'râpta mahalli yoktur. “إليك” terki binde “إلى” harf-i cer olup sükun üzere mebnidir. “الكاف” Bitişik zamir olup fetha üzere mebnidir ve mahallen mecrurdur. “ينقلب” fiiline tabidir. “الواو” haliyedir, “هو” Ayrık zamirdir ve fetha üzere mebnidir. Müpteda olduğundan mahallen merfû'dur.

⁶³ Not: **Mebni isimler şunlardır;** ism-i mevsuller, ism-i işaretler, zamirler, soru isimleri, şart isimleri, isim fiiller, mürekkep sayılar, muzaf ya da muzafa benzer olmayan cinsini nefyeden Lâ, Münâda-münada müfret ve münada nekre-i maksude-, Bkz.ed-Debbân, Abdülkerim et-Tikrîti, “Tavdîhu Katru'n-Nedâ”, Dâiretu Şuûni'l-İslamiyye ve'l-'Amelu'l-Hayrî, Dubai 2012, s.67-68.

⁶⁴ Behçet Abdülvahit Salih, “İ'râbu'l-mufasssal likitabi'l-mürettel”, Amman 1993, c.11, s.86-87.

5. “زينا” fiilindeki “نا” zamiri sükun üzere mebnidir ve mahallen merfû’dur. “وجعلنا” terki bindeki “نا” zamiri ise sükun üzere mebni olup mahallen merfû’dur, “ها” zamiri sükun üzere mebni olup mahallen mansuptur. “أعتدنا” terki bindeki “نا” zamiri sükun üzere mebni mahallen mansuptur. “هم” lafzı gaib zamiri olup “اللام” ile mahallen mecrurdur.

6. “للاذين” İsm-i mevsuldür ve fetha üzere mebni mahallen mecrurdur. Harf-i cer ve mecruru ile birlikte öne geçen habere aittir. Fiile bitişik olan çoğulluk vavı mahallen merfû’ olup sükun üzere mebnidir. “هم” lafzı bitişik zamir olup izafetle /tamlamayla mahallen mecrurdur ve sükun üzere mebnidir.

7. “إذا” zamanda şart edatı olup gelecek zaman zarfı ifade eder ve sükun üzere mebnidir. “فيها” terki binde “في” harf-i cer olup sükun üzere mebnidir, “ها” muttasıl zamir olup sükun üzere mebnidir ve mahallen mecrurdur. “فيها” terki bi harf-i cer ve mecruru ile birlikte “ألقوا” fiiline aittir. “لها” terki binde “اللام” harf-i cer, “ها” mecrurdur ve “سمعوا” fiiline aittir. “و هي” terki binde “الواو” haliyedir, “هي” munfasıl zamir olup sükun üzere mebnidir ve müpteda olduğundan mahallen merfû’dur.

8. “من” harf-i cerdir ve fetha üzere mebnidir. “كلما” zaman zarfıdır ve şart isminin cevabıdır. “فيها” harf-i cer ve mecruru ile birlikte “ألقى” fiili ile ilgilidir. “ما” mastar ma’sıdır. “كلما” terk’b’ zarfın yerine geçmiştir. “إذا” anlamına gelmektedir. “هم” gaib zamiridir. Mahallen mensup olup öne geçmiş mef’ûldür. “ها” bitişik sükun üzere mebni ve izafetle/tamlamayla mahallen mecrurdur. “ألم” terki bindeki “الهمزة” tevbih/kınama içindir. Soru lafzıyla gelmiş harftir. “الكاف” bitişik zamir olup zamme üzere mebnidir. Mef’ûl makamında mahallen mansuptur. “الميم” çoğulluk alametidir.

9. “قد” mazînin başına gelen ve kesinlik ifade eden bir harftir. İraptı mahalli yoktur. Fiillere bağılı olarak gelen “نا” bitişik zamir olup birinci fiilde mahallen mansup mef’ûl makamında sükun üzere mebnidir. İkinci ve üçüncü fiilde fail durumunda mahallen merfû’ olup sükun üzere mebnidir. “ما” nefiy edatı olup olumsuzluk bildirir. “أنتم” harf-i muhaffefe ve mühmeledir⁶⁵. Nefiy “ما”sı anlamında gelmiştir.

⁶⁵ Bu harf lafzı hafifletmek ve manada ihmal edilen bir şeyi vurgulamak için gelir. İstisna üslubuyla kullanılır. Bkz. İbn Cinnî, Ebu’l-Feth Osman, “Sırru Sınâti’l-İ’râb”, thk, Hasan Hindâvî, tsz. c.2, s.548.; el-Ukberî, Ebu’l-Bekâ, “el-Lübâb fî ‘ileli’l-Binâi ve’l-İ’râb”, thk. Muhammed osman, Mektebetu es-Sekâfetu’d-Dîniyye, 1.baskı Kahire 2009, s.160,

munfasıl/ayrık zamir olup sükun üzere mebnidir. Mahallen merfû' olup müptedadır⁶⁶. “إِلا” istisna edatı olup i'râpta mahalli yoktur. “فِي” harf-i cerdir ve sükun üzere mebnidir.

10. “لَوْ” lafzının sonundaki “الْوَاوُ” çoğulluk zamiridir, ref' mahallinde faildir. “لَوْ” Cezmetmeyen şart edatlarındandır, şart ve cevap fiilleri alır. Fiile bitişen “نَا” mahallenmerfû' olup “كَانَ” nin ismidir ve sükun üzere mebnidir.

11. “هَمْ” muttasıl zamir olup sükun üzere mebnidir ve izafetle mahallen mecrurdur.

12. “إِنَّ” Fiile benzeyen harftir ve ismini nasp haberini ref' edendir. “الَّذِينَ” ism-i mevsul olup fetha üzere mebnidir ve “إِنْ” nin ismi olarak mahallen mensuptur. “يَخْشَوْنَ” fiilinin sonundaki “الْوَاوُ” çoğulluk vavı olup muttasıl zamirdir ve ref' makamında faildir. “اللَّامُ” terkiibindeki “هَمْ” gaib zamiri olup izafetle mecrurdur. “لَهُمْ” terkiibindeki “لِ” harf-i cerdir, i'râpta mahalli yoktur. “هَمْ” gaib zamiri olup harf-i cerle mecrur olmuştur. Harf-i cer ve mecruru öne geçmiş haberle ilgilidir.

13. “وَأَسْرَوْا” terkiibinin başındaki “الْوَاوُ” ibtidaiyye/başlangıç vavıdır, i'râpta mahalli yoktur. “أَسْرَوْا” fiilindeki “الْوَاوُ” bitişik zamir olup çoğulluk ifade eder ve ref' mahallinde faildir. “قَوْلَكُمْ” terkiibindeki “كَمْ” ekinin “الْكَافُ” muttasıl zamir olup zamme üzere mebnidir, izafetle mahallen mecrurdur. “الْمِيمُ” ise çoğulluk alametidir ve erillige delalet eder. “أَجْهَرُوا” terkiibindeki “الْوَاوُ” da fiile bitişen zamir olup çoğulluk ifade eder, mahallen merfû' dur, fiilin faili durumundadır. “بِهِ” terkiibindeki “الْبَاءُ” harf-i cerdir, ve “إِنَّهُ” bitişik zamir olup mecrurdur. Harf-i cer ve mecruru “أَجْهَرُوا” fiiline bağlıdır. “إِنَّهُ” terkiibindeki “الْهَاءُ”, “إِنْ” nin ismidir, zamme üzere mebni mahallen mansuptur.

14. “أَلَا” terkiibindeki “الْهَمْزَةُ” soru harfî olup inkâr anlamını taşır. Nefiy edatı olan “لَا” nın başına gelmiştir, bir şeyi ispatta mübalağa ifade eder. “لَا” nefiy edatı olup i'râpta mahalli yoktur. “مَنْ” ism-i mevsuldür, sükun üzere mebni olup ref' mahallinde faildir. “هُوَ” munfasıl zamirdir fetha üzere mebni olup mahallen merfu' dur ve müptedadır.

15. “هُوَ” munfasıl zamirdir mahallen merfû' müptedadır ve fetha üzere mebnidir. “لَكُمْ” ism-i mevsuldür, sükun üzere mebnidir, mahallen merfû' olup haberdur. “لَكُمْ” harf-i cer ve mecruru ile birlikte “جَعَلَ” fiiline bağlıdır. “فَامْشُوا” fiilindeki “الْوَاوُ” muttasıl zamir olup mahallen merfû' dur, faildir ve çoğulluk ifade eder. “مَنْكَبُهَا” terkiibindeki “الْهَاءُ” muttasıl zamirdir, sükun üzere mebnidir, izafetle mahallen mecrurdur. “كُلُوا”

⁶⁶ Behçet Abdulvahit Salih, “İ'râbu'l-mufasssal likitabi'l-mürettel”, s. 93.

fiilindeki “الواو” muttasıl zamir olup mahallen merfu faildir. “رزقه” terki bindeki “الهَاء” muttasıl zamir olup izafetle mahallen mecrurdur. “إليه” terki bindeki “الهَاء” muttasıl zamir olup harf-i cer ve mecruru öne geçmiş habere bağlıdır. “هو” müptedadır, “الذي” ismi mevsuldur ve “جعل” cümlesi sıla cümlesidir, i’râpta mahalli yoktur. “لكم” harf-i cer ve mecruru ile birlikte “ذلولاً” mef ‘ûlüne bağlıdır. “إليه” öne geçmiş bir haberdir.

16. “أأمنتم” terki bindeki “الهمزة” inkâr anlamında soru harfidir. “من” mef ‘ûldür, “أن” masdar harfî ve hafif olanıdır. Muzârî fiilin başına gelir ve masdar anlamı verir. “بكم” harf-i cer ve mecruru “يخسف” fiiline bağlıdır. “فإذا” terki binde “الفاء” atıf harfidir ve i’râpta mahalli yoktur. “إذا” fücâiyye/ani/hemen yapılacak işi gösterir. “هي” müptedadır.

17. “أم” atıf harfidir, i’râpta mahalli yoktur. “أمنتم” terki binde “التاء” muttasıl zamir olup zamme üzere mebnidir, mahallen merfû’ dur ve faildir. “الميم” çoğulluk alametidir. “من” ism-i mevsuldür, sükun üzere mebnidir ve mef ‘ûl dür. “عليكم” terki binde “على” harf-i cerdir, “كم” zamir dir, “الكاف” zamirdir ve zamme üzere mebnidir. “الميم” çoğulluk alametidir. Harf-i cer ve mecruru ile birlikte “يرسل” fiiline aittir. “فستعلمون” fiilin sonuna bitişen “الواو” çoğulluk zamiri olup mahallen merfudur ve faildir. “كيف” soru ismidir, öne geçmiş haberdir. “نذير” kelimesi sonra gelen müptedadır.

18. “الذي” ism-i mevsuldür ve faildir, mahallen merfû’ dur. “من قبلهم” terki bi harf-i cer ve mecruru ile birlikte ism-i mevsulün gizli sılası ile ilgilidir. “فكيف” terki bindeki “الفاء” atıf harfidir. “كيف” soru ismi olup fetha üzere mebnidir ve “كان” nakıs fiilinin öne geçmiş haberi dir⁶⁷.

19. “أو” terki binde “الهمزة” soru harfidir. “لم” nefiy edatıdır sükun üzere mebnidir. “يروا” fiiline bitişik zamir olup ref’ mahallinde faildir. “فوق” mekân zarfidir ve mansuptur, “الطير” kelimesinin hazfedilmiş durumuna aittir. “هم” zamiri izafetle mahallen mecrurdur. “يقبضن” kelimesindeki “النون” muttasıl zamir olup, fetha üzere mebnidir ve mahallen merfû’ faildir. “هنّ” muttasıl zamir olup fetha üzere mebnidir ve mahallen mansup olarak öne geçen mef ‘ûl dür. “إنه” terki bindeki “هـ” zamiri “إن” nin ismidir.

20. “أمن” terki binde “الهمزة” ve “من” soru ismidirler. “من” aynı zamanda müpteda olup mahallen merfû’ dur. “هذا” ism-i işarettir ve mahallen merfû’ haberi dir. “الذي” ism-i

⁶⁷ Muhyiddin Derviş, “İ’râbu’l-Kur’âni’l-Kerim ve Beyânuhu”, c.8, 7. Baskı, 1999 Beyrut, s.14.

işaretten bedeldir, ya daism-i işaretin sıfatıdır. “هو” müptedadır, “لكم” na’ttır. “ينصركم” cümlesi ikinci na’ttır veya haldir⁶⁸.

21. “امن هذا الذي” terkibi daha önceki âyette i’râb edilmişti. “يرزقكم” cümlesi ism-i mevsulün sılasıdır, i’râpta mahalli yoktur. “رزقه” terki bindeki “هـ” muttasıl zamir olup zamme üzere mebnidir ve izafetle mahallen mecrurdur. “لجوا” fiilinin sonundaki “الواو” bitişik zamiridir ve çoğulluk ifade eder faildir, mahallen merfû’ dur.

22. “افمن” terki binin başındaki “الهمزة” soru harfidir. “من” ism-i mevsul “الذي” anlamındadır, sükun üzere mebni olup mahallen merfû’ müptedadır. “وجهه” terki bindeki “هـ” muttasıl zamir olup izafetle mahallen mecrurdur. İkinci “من” öncekine “أم” ile atfedilmiştir⁶⁹.

23. “هو” müptedadır, “الذي” haberdur. “لكم”, “جعل” fiiline bağlıdır. “ما” zaid olup te!kid ve azlık ifade eder⁷⁰.

24. Bu âyetin i’râbı da önceki âyetin i’râbı gibidir.

25. “يقولون” fiilinin sonundaki “الواو” bitişik zamir olup mahallen merfû’ dur ve faildir. “متى” soru ismidir, mahallen mansup olup zaman zarfidir. Zarf Öne geçmiş mahallen merfû’ olan hazfedilmiş habere bağlıdır. “هذا” sonra gelen müptedadır. “التاء” bitişik zamir olup zamme üzere mebnidir mahallen merfû’ dur “كان” nin ismidir. “الميم” eril çoğul ifade eder.

26. “إنما” kelimesindeki “إن” isim cümlesinin başına gelir, müptedayı kendine isim yapar haberi de kendine haber yapar, ismini mansup haberini de merfû’ kılar. “ما” ma-i kaffe denir ki “إن” nin amel etmesini engeller. “عند الله” terki bindeki “عند” zarftır ve “العلم” müptedasının haberidir. “أنا” munfasıl zamir olup sükun üzere mebnidir ve mahallen merfû’ olarak müptedadır.

27. “لما” terki binde “الفاء” başlangıç ismidir, i’râpta mahalli yoktur. “لما” cezmetmeyen şart edatıdır, sükun üzere mebnidir ve zaman zarfı olarak mahallen mansuptur ve “لما” nın cevabına aittir. “رأوه” terki binde “الواو” bitişik zamirdir, fail olarak mahallen merfû’ dur. “الهاء” bitişik zamirdir, 25. Âyetteki “الوعد” kelimesine işaret eder, zamme üzere mebnidir ve mef’ûl olarak mahallen mansuptur. “الذين” ism-i mevsul olup fetha üzere mebnidir, izafetle mahallen mecrurdur. “كفروا” terki bindeki “الواو” bitişik zamirdir, çoğulluk vavı olup fail olarak mahallen merfû’ dur. “هذا” işaret

⁶⁸ Ebu’l-Beka el-Ukberî, “et-Tibyân Fî İ’râbi’l-Kur’ân, 2. Baskı, Beyrut 2010, s.17.

⁶⁹ Behcet Abdulvahid Salih, “İ’râbu’l-mufasssal likitabi’l-mürettel”, c.12, s.102.

⁷⁰ Muhyiddin Derviş, “İ’râbu’l-Kur’âni’l-Kerim ve Beyânuhu”, c.19.

ismidir, sükun üzere mebnidir, müpteda olarak mahallen merfû' dur. “الذي” ism-i mevsuldür, sükun üzere mebnidir, haber olarak mahallen merfû' dur. “كنتم” terkindeki “التاء” bitişik zamirdir, zamme üzere mebnidir, “كان” nin ismi olarak mahallen merfû' dur. “الميم” erillik ve çoğulluk alametidir. “به” terkihi harf-i cer ve mecrur ile birlikte “كنتم” lafzı ile ilişkilidir. “تدعون” terkindeki “الواو” bitişik zamir olup sükun üzere mebnidir ve fail olup mahallen merfû' dur.

28. “أرأيتم” terkindeki “الهمزة” soru harfî olup inkar anlamı taşır. “إن” şart edatıdır, sükun üzere mebnidir, i'râpta mahalli yoktur. “أهلكني” fiiline bitişik “النون” vikaye/fail ile mef 'ûlü birbirinden ayıran nündür, i'râpta mahalli yoktur. “الياء” mef 'ûldür. “من” ism-i mevsulü, “الياء” ya atfedilmiştir. “معي” zarftır ve “من” ism-i mevsulünün hazfedilmiş sılasıyla ilişkilidir. İkinci “من” soru ismidir, nefiy anlamındadır “kimse yok” anlamındadır. Mahallen merfû' olup faildir.

29. “هو” munfasıl/ayrık zamir olup fetha üzere mebnidir mahallen merfudur müptedadır. “أنا” terkindeki “تا” bitişik zamir olup sükun üzere mebnidir ve mahallen merfû' faildir. “به” harf-i cer ve mecruru ile birlikte “أنا” terkihiine bağıdır. İkinci “تا” bitişik zamirdir, sükun üzere mebni olup mahallen merfû' dur ve faildir. “الواو” bitişik zamirdir, fail olarak mahallen merfû' dur. “من” soru ismidir, sükun üzere mebnidir, mahallen merfû' olup müptedadır. “من هو في ضلال مبين” cümlesi mahallen merfû' olup “من”in haberidir.

30. “أرأيتم” terkinin i'râbı önceki âyette geçen aynı terkinin i'râbı gibidir. “من” soru ismidir müptedadır. “يأتیکم” cümlesi haberdur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. SÛRENİN BELAĞAT KISMI

Bu bölümde Mülk sûresinde Arapça ilimlerinden belağat ilminin konularını ele alacağız. Elde edilen konuları âyetler hangi lafızlarla dile getirdiği ve bu konuların sınırlarının neler olduğunu tespit etmeye çalışacağız. Sûredeki konulara girmeden belağatin tarifi üzerinde kısaca durmakta okuyucu ve araştırmacılar için fayda vardır. Kur’ân-ı Kerimin mu’cizu’l-beyân oluşuna ahiret, ceza, iman gibi konularda birtakım sorular ve cevaplarla örnekler verdiğini müşahade edeceğiz.

Sûrede haberi üslûplar, muhatabın durumuna göre gelmiş ve öldükten sonra dirilmeye ve cezaya delil olmuştur. Özellikle inşaî üslûplardan soru türlerinin çok geçmesi, gerçek hayatı, ölümü ve dirilişi, Allah’a, gücüne/kudretine, birliğine iman duygu ve düşüncelerini uyandırmaya dikkat çekmetir. Bu üslûplar aracılığı ile muhatabın kişiliğine tesir etmek, Allah (c.c)’ın gazabını çekme konusunda uyarma ve şuurlu bir çekimi de sûrede görmekteyiz. Kullanılan üslûplarla manaları şahsileştirme ve canlandırma gibi bir üslûbu da gözlemlemekteyiz. Emirlerle uymanın nehiylerden kaçınmanın gerekliliğini de edebî üslûplarla bize bildirmektedir. Çalışmamızı üç kısma ayırdık.

3. 1. Belağatın Tanımı

Belağat kelimesi sözlükte “sözün fasih ve açık seçik olması” anlamında mastardır. Bazı kaynaklar “ulaşmak; olgunlaşmak, erginlik çağına varmak” manasındaki “bülûğ” kelimesiyle bir ilişkisinin olduğunu söyleseler de kelimenin bab ve masdar değişikliği nedeniyle bu anlamı vermek pek isabetli olmadığı da kaynaklarca ifade edilmektedir⁷¹.

Belağat; düzgün ve yerinde söz söyleme usul ve kaidelerini inceleyen ve meânî, beyân ve bedî’ olmak üzere üç kısma ayrılan bir ilimdir.

⁷¹ DİA, mad: “Belâgat”, Hulusi Kılıç, c.5, s.380.

3. 2. Beyân İlmi ve Sûredeki Göstergeleri

Beyân ilminin teorik açıdan tarifi: Sözlükte “beyân”, “بان- بين” lafızlarından alınmıştır. “Açık seçik olmak veya anlaşılır/açık konuşma” şeklinde tarif edilir. “Hakikatin/gerçeğin açıklaması” şeklinde ifade ederiz. Yani hakikatin keşfi/bilinmesi ve ortaya çıkarılmasıdır. Yine “bu iş beyân konusunda zengindir/çoktur” şeklinde de ifade edebiliriz. Bir başka ifadeyle açıklamaya/izaha ihtiyaç yoktur demektir⁷². Kur’ân-ı Kerimde üç âyette “ilan etmek” (Âl-i İmrân 3/138), “açıklama” (el-Kıyâme 75/19) ve “ifade etme” (er-Rahmân 55/4) anlamlarında kullanılmıştır. “إِنَّ مِنَ الْبَيَانِ لَسُحْرًا” (ifadenin öylesi vardır ki büyüleyici bir etkiye sahiptir; Buhârî, “Nikâh”, 47, “Tıb”, 51) hadisinde ise “söz ve ifade” manasına gelmektedir⁷³.

Edebiyat terimi olarak beyân, mânâyı ifadede lafzı açıklığa kavuşturmak için gereken melekeyi kazandıran, duygu ve düşünceleri değişik yollarla ifade etme usul ve kaidelerini inceleyen ilim demektir. Bir dilde anlatılmak istenen mânâyı birbirinden farklı açıklık ve nitelikte ifade eden lafızlar vardır. Örneğin; bir kimsenin cesur olduğu, “o cesurdur”, “o cesaretle aslan gibidir”, “o aslan gibidir”, “o aslandır” sözleriyle anlatılabilir. Birinci örnek diğerlerinden daha açık ve herkesin kolayca anlayabileceği bir ifade şekli olmakla beraber hepsinin en zayıfıdır. Sonuncusu ise hepsinden kuvvetli, ancak diğerlerine göre açıklık derecesi en az olanıdır⁷⁴.

Beyân ilmi, bir kelimenin gerçek anlamda kullanılması demek olan hakikatle ilgilenmez. Ancak mecazın anlaşılabilmesi için hakikati anlamak gerekir ve bu sebeple hakikat da beyânın konuları arasında yer alır. Meselâ bilinen hayvan kastedilerek “aslan” denirse bu kelime hakiki mânasında kullanılmış olur ve açık olup olmama diye bir şey düşünülmez. Hakikat lugavî (hayvan için söylenen “aslan” gibi), şer’î (“dua” anlamındaki **salât**ın “namaz” anlamında kullanılması gibi), umumi örfî (“yerde yürüyenler” demek olan **dâbbe** kelimesinin “binek hayvanı” anlamında kullanılması gibi) ve hususi örfî (ilmî terimler gibi) olmak üzere dört çeşittir. Mecaz, bir kelimenin gerçek anlamından başka bir anlamda kullanılmasıdır⁷⁵.

⁷² El-Munazzamatu’l-Arabiyyetu li’t-Terbiyeti ve’s-Sekâfeti ve’l-‘Ulûm, “el-Mu’cemu’l-Arabiyyu’l-Esâsî”, Tunus 1988, s.149.

⁷³ DİA, “Beyân”, Nasrullah Hacımüftüoğlu, c.6, s.22.

⁷⁴ DİA, “Beyân”, Nasrullah Hacımüftüoğlu, c.6, s.22.

⁷⁵ DİA, “Beyân”, Nasrullah Hacımüftüoğlu, c.6, s.22.

Teşbih, “lafızların, bir şeyin bir vasıfta diğer bir şeyle ortaklığına delâlet etmesi” demek olup müşebbeh, müşebbehün bih, teşbih edatı ve vech-i şebek olmak üzere dört unsurdan meydana gelir. Her teşbihte bu dört unsurun bir arada bulunması şart değildir. İki veya üçü bulunmayabilir. Müşebbeh, müşebbehün bih ve vech-i şebek aklî, hissî (duyularla idrak olunan gül ve yanak gibi) ve vehmî (idrak olunamayan, fakat mümkün olsaydı ancak duyular yardımıyla idrak edilebilecek olan, kılıca benzetilen gulyabani dişi vb.) olabilir. Ayrıca müşebbeh ile müşebbehün bihin bir veya daha çok olmalarına göre birtakım hususiyetler de tesbit edilmiştir⁷⁶.

Kinaye ise gerçek mânasını düşünmeye engel olacak bir karine bulunmamak şartıyla bir sözü başka bir mânada kullanma sanatıdır. Meselâ bir kimse hakkında kullanılan “gözü açık” sözü hem onun gözünün kapalı olmadığına hem de dikkatli, fırsatlardan faydalanmayı bilir, zararın geleceği yeri sezer, kendini şartlara göre ayarlar vasıfta olduğunu ifade eder⁷⁷.

İstiâre “bir şeyde abartı için/sebebiyle benzetme/teşbih konusunda hakiki manayı ifade etmektir. Ancak benzeyen ile benzetilenden birinin lafız olarak ya da takdiri olarak zikredilmesiyle birlikte gelmesidir. Örneğin; “جعلت الشيء بالشيء” veya “جعلت الشيء للشيء” şeklinde ifade edersek – birinin diğerine benzemesiyle birlikte- “bir şeyi başak bir şeyle isimlendirdik” anlamı kastedilmiş olur. Nitekim bir lafzın asli anlamından hakiki olmayan başka bir anlama taşınması durumunda “mecâz” anlamı verilir ki bu da istiârenin bir diğer kısmını oluşturmaktadır. Bu tür mecâzî kullanımlar muhatabın şahsında büyük etkiler bırakır ve dikkatini çeker. İstiâre teşbihten daha belîğ/anlaşılr olarak kabul edilir⁷⁸.

3. 2. 1. Beyân İlminin Çeşitleri

Önceki kısımda beyân ilminin tarifini verdik. Şimdi ise bu ilmin çeşitleri konusunda kısaca bilgi vermeye çalışacağız.

3. 2. 1. 1. Tasvir: “Kur’ân-ı Kerimin üslûbunda tercih edilen edattır. Nitekim seyyid Kutub şöyle der: Tasvir, zihinsel ve duygusal durumu/manayı hayal ve hisle

⁷⁶ DİA, “Beyân”, Nasrullah Hacımüftüoğlu, c.6, s.22.

⁷⁷ DİA, “Beyân”, Nasrullah Hacımüftüoğlu, c.6, s.22.

⁷⁸ DİA, “Beyân”, Nasrullah Hacımüftüoğlu, c.6, s.22.; Hüsyin ed-Dervîş-Ali Ebura, “Ulûmu’l-Belâgati’l-Arabiyye Fî Mukaddimeti İbn Haldun”, Nablus 2012, s.41-44.

tasviretmek/şekillendirmektir. Aynı zamanda hissedilen bir olayı görsel hale getirmektedir.”⁷⁹

Beyân ilmindeki tasvir benzerliğini Zemahşeri, Kur’ân-ı Kerimin i’câzının yönlerinden biri olarak sayar. Maâni ve beyânı müstakil kur’ân ilimlerinden sayar. Ancak Kur’ân ilimlerinde ihtisas yapmış kişi bu iki beyân ve maânî ilimlerinin hakikatine ve inceliklerine odaklanabilir. Fakat biz Tasvir yalnızca beyân ilmiyle sınırlanamaz. Tasvirin lafız, te’lif ve diyalog gibi kısımları vardır. Ayrıca çekicilik ve etkili olma gibi durumu da vardır. Burdan da anlıyoruz ki sadece bilmek yetmiyor düşünmek te gerekiyor.

İşte bu nedenle sûrede teşbihin bütün şekilleri Allah (c.c.)’n kitabı Kur’ân-ı Kerimde teşbih, mecâz, istiâre ve kinâye şeklinde lafız, diyalog ve benzeri örnekleri sunulmaktadır.

Tasvirin türlerine örnekler:

3. 2. 1. 1. 1 Kinâye: (تَبَارَكَ الَّذِي بِيَدِهِ الْمُلْكُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ) (Mutlak hükümlerlik elinde olan Allah, yüceler yücesidir ve O’nun herşeye gücü yeter.) “قدير” kelimesiyle Allah (c.c.)’in gücüne işaret eder ve kinaî olarak Allah(c.c.)’in fiilini ifade eder.

(وَأَسِرُّوا قَوْلَكُمْ أَوِ اجْهَرُوا بِهِ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ) (Sözünüzü ister gizleyin, ister açığa vurun; bilin ki O, kalplerin içindekilerini bilmektedir.) Kinâî bir üslûpla hiçbir şeyin Allah (c.c.)’tan gizlenemeyeceğini ve ilmi insanların kalplerindekini de ihtiva etmektedir/kapsamaktadır.

(قُلْ هُوَ الَّذِي ذَرَأَكُمْ فِي الْأَرْضِ وَإِلَيْهِ تُحْشَرُونَ) (De ki: sizi yeryüzünde çoğaltıp yayan o’dur, ancak o’nun huzuruna gelip toplanacaksınız.) Haşri zikrederek kinâî olarak ölümü ifade etmiştir.

3. 2. 1. 1. 2. İstiâre: (تَبَارَكَ الَّذِي بِيَدِهِ الْمُلْكُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ) Bu âyette “اليد”(el) kelimesini “القدرة” (güç) kelimesine benzetmiştir. İbn Aşûr şöyle der: “El bir temsildir, varlığı mümkün olan, yardımı olmayan, icat ve ilan etmeyi değiştirmeyi mutlak tasarrufu oluşturan makul bir durumu/şekli, birşeyi eliyle tutan sahip olana benzetmiştir. Bu teşbih oluşumlarda hissedilebilen makul bir teşbihtir.”⁸⁰

⁷⁹ Seyyid Kutup, “et-Tasvîru’l-fennî fi’l-Kur’âni’l-Kerim”, Dâru’s-Şurûk, 1992, s.36.

⁸⁰ Muhammet Tahir b. Aşur, “et-Tahrir ve’t-Tenvir”, Tunus, c.14, s.10.

(الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا وَهُوَ الْعَزِيزُ الْعَفُورُ) (O ki, hanginizin daha güzel davranacağını sınamak için ölümü ve hayatı yaratmıştır. O, mutlak galiptir, çok bağışlayıcıdır.) Bu âyette “ليبلونكم” terkinde “البلوى” ilim veya gizli bir işi açığa çıkarmaktan istiâredir. Ya da gizli birşeyi ortaya çıkarmayı, seçmeyi ve hazırlık amaçlı güzel iş yapmayı teşvik etmeye benzetmiştir.

(الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ طِبَاقًا تَرَىٰ فِي خَلْقِ الرَّحْمَنِ مِن تَفَافُوتٍ فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرَىٰ مِن فُطُورٍ) (O ki, birbiriyle âhenkli yedi göğü yaratmıştır. Rahmân olan Allah’ın yaratışında hiçbir uygunsuzluk göremezsin. Gözünü çevir de bir bak, bir bozukluk görebiliyor musun?) Bu âyette geçen “من تفاوت” terkihi abartı anlamı taşır ve zıtlık ile tutarsızlıktan müsteardır. Hisle makul bir teşbihtir ve şirk ehlini ortaya çıkarmak maksatlıdır.

(تَكَادُ تَمَيَّزُ مِنَ الْغَيْظِ كُلَّمَا أُلْقِيَ فِيهَا فَوْجٌ سَأَلْتَهُمْ خَزَنَتُهَا أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَذِيرٌ) (Neredeyse cehennem öfkesinden çatlayacak! Her ne zaman oraya bir topluluk atılsa, onun bekçileri onlara: Size, (bu azap ile) korkutucu bir peygamber gelmemiş miydi? Diye sorarlar.) Bu âyette Kâfirlere çetin ve kızgın azap hakkında bahseder. İstiâre-i temsiliyye vardır. Yani neredeyse parçalara ve birbirinden ayrılırlar. İztırabın şiddetinden birbirlerinden vazgeçerler. Ateşi şahsa benzetmiş ki o da “canlılığı cansız maddeyle tabii görüntüsüyle değiştirmiş.”⁸¹ Nitekim cehennemi şiddetinin coşkusuyla onlara karşı kızgınlığına benzetmiştir. Benzeyen hafzedilmiş ona işaret eden bir gerekliliği simge olarak getirmiştir. Çünkü kızgınlık birbirinden ayırır ve kırılğan hale getiri. Hemen hemen ıztırabının şiddetinden birbirinden ayırır.” Ayırma işi; kızgınlıkta aşırı olmaktır. Akledenin eylemini akletmeyene isnat edilmiştir.⁸² Bu da istiâre-i mekniyyedir.

İstiâre-i temsiliyye yapan ki o da buna layıktır çünkü benzeyen bir resimdir/tablodur. Kızgın ve kaynayan Cehennem bir resimdir. Öyle ki, neredeyse birbirinden ayıracak. Azalarını kaynamanın ve kızgınlığının şiddetiyle birbirinden ayıracak.

(أَفَمَنْ يَمْشِي مُكِبًّا عَلَىٰ وَجْهِهِ أَهْدَىٰ أَمَّنْ يَمْشِي سَوِيًّا عَلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ) (Şimdi (düşünün bakalım) yüzüstü kapanarak yürüyen mi (varılacak) yere daha iyi erişir, yoksa doğru yolda düzgün yürüyen mi?) Bu âyetle ilgili olarak İbn Aşur şöyle der: “(يمشي مكبا على وجهه) terkinde istiâre vardır. Çünkü bu, müşriklerin kendisine fayda sağlayacak birini bulmak için işlerini tanrılar arasında paylaştırmaları durumuna bir benzetmedir. Yürüyen

⁸¹ Seyyid Kutup, “et-Tasvîru’l-fennî fi’l-Kur’âni’l-Kerim”, Dâru’s-Şurûk, 1992, s.73.

⁸² Muhyiddîn Dervîş, “İ’râbu’l-Kur’ân ve Beyânuhu”, el-Yemâme, Dâru İbn-i Kesir, c.4, s.151.

belirli bir yolu olmayan yere girmeyi yönelen kişinin durumuna benzetmiştir. Kendiliğinden bitip ne tarafa yöneleneceğini bilmeyen bir bitkinin durumunu yaklaşma isteğinin şiddetiyle bir tarafa yönelen kişiye benzetiliyor. Aynı yöne doğru yürüyen Rabbine iman edip ona güvenen kişiye benzetiliyor. Buradaki tasvir üslûbu Allah (c.c.)’ın nimetlerini hatırlamaya yöneliktir. Burada manayı canlandırmaya ve bu nedenle de mü’minin doğru görüşlü ve açık bir yolda yürüdüğünü ifade ediyor. Kafir ise doğru yolu bulamadığını ve kör olduğunu ve ayağı kayıp yüzüstü düştüğünü ifade ediyor. İşte burada mü’min ile kafiri canlandırıyor.

Canlandırma cisim/şekillendirir. “Teşbih değil de manevi bir canlandırmadır.” Veya manevi vasıflandırmadır. Konuları ve amaçları/hedefleri hayal hissiyle şekillendirmeden ibarettir.

3. 2. 1. 1. 3. Mecâz: (تَبَارَكَ الَّذِي بِيَدِهِ الْمُلْكُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ) Bu âyette geçen “يد” kelimesinde mecâz-ı Mürsel vardır. Alâkası/ilgisi ise sebebiyettir. Çünkü “el” güç ve kudretin sebebidir. Allah (c.c.) şöyle buyuruyor: (قُلْ هُوَ الرَّحْمَنُ أَمَنَّا بِهِ وَعَلَيْهِ تَوَكَّلْنَا فَسَتَعْلَمُونَ مَنْ هُوَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ) (De ki, (sizi imana davet ettiğimiz) O (Allah) çok esirgeyicidir, biz O’na iman etmiş ve sırf O’na güvenip dayanmışızdır. Siz kimin apaçık bir sapıklık içinde olduğunu yakında öğreneceksiniz!) Bu âyette “sapıklıktan” maksadın dünyada ne üzere olduklarını belirtmektir. Bu da “اعتبار ما كان” önceden ne halde olduklarına itibar etme anlamında mecâzdır.

(وَلَقَدْ زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحَ وَجَعَلْنَاهَا رُجُومًا لِلشَّيَاطِينِ وَأَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابَ السَّعِيرِ) (Andolsun ki biz, (dünyaya) en yakın olan göğü kandillerle donattık. Bunları şeytanlara atış taneleri yaptık ve onlara alevli ateş azabını hazırladık.) Bu âyette güzel manzarası sebebiyle “النجوم” (yıldızlar) kelimesi “مصابيح” lambalara/ışıklara benzetilmiştir. Bu benzetme “Teşbih-i Belîğ” olarak adlandırılır. Teşbih-i belîğde lamba fiziki lambaya benzemediğini ancak asıl anlamının dışında başka anlamda ama açık bir mecâzla metafor haline getirilmiştir.

(إِذَا أُلْقُوا فِيهَا سَمِعُوا لَهَا شَهِيقًا وَهِيَ تَفُورُ) (Oraya atıldıklarında, onun kaynarken çıkardığı uğuktuyu işitirler.) Burada “الشهيق” kelimesi yaşamanın bir işaretidir. Cehennem ise dirilerin sesi gibidir. O ses rahatsız edici olup rahatlatıcı olmayan bir sestir. O sesleri inkâr eder. Tasvirsî üslûp olarak inkarlarını hafifletme ve caydırma için gelmiştir.

(هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ ذَلُولًا فَامْشُوا فِي مَنَاكِبِهَا وَكُلُوا مِنْ رِزْقِهِ وَإِلَيْهِ النُّشُورُ) (Yeryüzünü size boyun eğdiren O'dur, şu halde yerin omuzlarında (üzerinde) dolaşın ve Allah (c.c.)'ın rızkindan yiyin. Dönüş ancak onadır.) âyette geçen “المناكب” kelimesi “منكب” kelimesinin çoğuludur. O da omuz başı ile pazunun eklem yeridir. Omuz yüksek bir yer olup yoldur. Burada açık istiâre vardır. Yolu omuz başına benzetilmiştir.

3. 3. Bedî’ İlmi ve Çeşitleri

Bu kısımda belâğatin diğer bir bölümü olan bedî’i ele alacağız. Abdulfettah Lâşin’in “Kitâbu’l-Bedî’ fî dav-i Esâlibi’l-Kur’âni’l-Kerim” adlı eseri dikkatimizi çekmektedir. Sûrenin içerdiği bazı i’câz’ın beyânı ve bilinmesi gereken hükümler vardır. Tezin problemi olarak sûrede bulunan bedî’ çeşitleri nelerdir? İ’câz yerlerini ortaya çıkarmaya ne kadar katkı sağlamaktadır? Sûre üzerinde güzelliğin göstergesi nedir? Kolay olması açısından konuyu bilip tanımak için bir plan üzerinde çalıştık. Birinci kısımda Bedî’ ilmini tarifini ve çeşitlerini, ikinci kısımda sûredeki bedî’ ilminin çeşitlerini ele almaya çalıştık.

Bedî’ kelimesi sözlükte “örneksiz ve modelsiz olarak bir şey icat eden, örneği ve modeli olmadan yaratılmış olan” demektir. Nitekim Kur’ân-ı Kerîm’de, “O göklerin ve yerin eşsiz yaratıcısıdır” (el-Bakara 2/117) meâlindeki âyette yer alan bedî’ bu mânâyı ifade etmektedir⁸³.

İbn-i Manzur “İsânu’l-Arab” adlı eserinde: “onu yeniden ilk defa ortaya koymak”, “harika bir şey yaratmak”, “icat etmek”, olarak tanımlar. Allah (c.c.)’ın eşyayı yaratması ve icat etmesi sebebiyle, herşeyden önce ilk yaratan/icat eden olması veya yaratıcı olması caizdir. Allah (c.c) “Gökler ve yer hayranlık uyandırıcıdır” buyurmuştur. Şair de “muhteşem yaptı, icat etti” denir.⁸⁴

Modern sözlükler de eskilerin verdiği aynı manayı vermişlerdir. Mu’cemu’l-Vasît adlı sözlük te: “ilk defa ortaya çıkardı, ilk defa yarattı ister iyi ister kötü olsun niteliğinde gayesine ulaştı”, Buna da bedî’ denir. Harika bir şey yarattı ve yeni bir şey getirdi. Bir şeyin icat edilmesi ilk defa yeniden yaratılmış olmasıdır. Kur’ân-ı Kerimde “بديع السموات والأرض” şeklinde ifade edilir. “الميدع” kelimesinin çoğulu “البدائع” dir. Bir

⁸³ DİA, “Bedî’” mad. Nasrullah Hacımüftüoğlu, c.5, s320.

⁸⁴ İbn Manzur, Ebu’l-Fazl Cemaleddin Muhammed b. Mukrim el-İfrîkî, “İsânu’l-Arab”, Beyrut, s.37-38.

gayeye ulaşıldığında “هذا من البدائع” bu harika bir şeydir.”denir. Bu sözün güzelleştirme yolunu öğreten ilimdir⁸⁵.

3. 3. 1. Bedî’ İlminin Tanımı

Bir edebiyat terimi olarak bedî‘, edebî sanatlarla örülü ifadenin lafız bakımından kusursuz, mâna bakımından mâkul ve aynı zamanda bir âhenge sahip olmasının usul ve kaidelerini inceleyen ilim demektir⁸⁶.

Bedî‘, Arapçanın belâgat ilminin bir bölümü olarak maânî ve beyân ilminden sonra gelir. “Delaletinin açık ve seçik olmasıyla birlikte uygunluğu gözeterek sözü yönlerini güzelleştirme ilmidir” diye de tarif edilir⁸⁷. Kazvînin tarifinden anladığımıza göre bedî‘, dinleyicinin durumuna uygun olması şartıyla sözün güzelleştirilmesidir. İstenen manaya delaletin açık seçik olması şarttır. Lafız manaların güzel cümleler ve muhatabı etkileyici cümleler gibi bedî ‘î ve yaratıcı çeşitlilikle süslenmesidir. İster manevi ister lafzî güzellikler olsun bu tür süsleme yollarına bedî’ denir.⁸⁸

Temellerini Câhiz’in attığı kabul edilen belâgat ilminin bir bölümü olan bedîi edebî bir sanat olarak ilk inceleyen, prensiplerini açıklayan, ana konularını tarif eden kimse şair Halîfe İbnü’l-Mu‘tez’dir (ö. 296/908-909). *Kitâbü’l-Bedî‘* adıyla kaleme aldığı, sahasının ilk müstakil eseri olan çalışmasında bedî‘in muhdes şairlerin bir icadı olmayıp aksine bunun Kur’ân’da, hadiste, eski Arap şiirinde ve hatta bedevîlerin konuşma dilinde esasen var olduğunu, ilmî bir terim haline gelmeden önce şairlerin teşbih, cinâs, istiare vb. bedîî sanatları, onların tesir ve güzelliklerini idrak ederek kullanageldiklerini bol misal ve delillerle ispat etmeye çalışmıştır⁸⁹.

3. 4. Muhassinât-ı Bedî ‘iyyenin Çeşitleri

3. 4. 1. Muhassinat-ı Ma’neviyye: manayı/anlamı güzelleştirici sanatlardır. Bedî‘ ilminde mana ile ilgili sanatlar diğerlerine oranla daha büyük bir öneme sahiptir. Bu sanatlar düşünceye, tahayyüle, ihtiraslara ve yapıya bağlı sanatlardır⁹⁰.

⁸⁵ “El-Mu‘cemu’l-Vasît”, Mecme ‘ul-Lugati’l-arabiyye, 4.baskı, 2004, s.43-44.

⁸⁶ DİA, “Bedî’” mad. Nasrullah Hacımüftüoğlu, c.5, s320.

⁸⁷ El-Hatib el-Kazvîni, “el-îzâh fî ‘ulûmi’l-Belâğğa”, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut 2003, s.5.

⁸⁸ Muhammed Ahmed Kasım, “Ulûmu’l-Belağa (el-Maânî, el-Beyân ve’l-Bedî’ ”, Beyrut, s.52.

⁸⁹ DİA, “Bedî’” mad. Nasrullah Hacımüftüoğlu, c.5, s320.

⁹⁰ Dr. Mustafa Aydın, “Arap Dili Belagatinde Bedî’ ilmi ve sanatları”, s.23.

Muhassinât-ı Ma'neviyye, şöyle de tarif edilebilir: Mübalağa, soyutlanma, ayırma, kısımlara ayırma, sözü uzatıp yayma, terviye, müzavece irsâd, muraâi nazar, mukabele, tıbak, tecühül-ü ârif, gerekli söz, alay, içerime, tabi olma, hüsnü ta'lîl, yergiye benzeyen övgüyü te'kid etme, övgüye benzeyen yergiyi te'kid etme gibi sanatsal ifade tarzlarını içeren bir ilim dalıdır⁹¹.

Burada sözü güzelleştiren sanatlardan muhassinatın “muhassinat-ı maneviyye” kısmına değineceğiz ve sûreden örneklendirmeye çalışacağız. Allah (c.c.) bir âyetinde “وأنه هو” (şüphesiz o çok güler ve çok ağlar) ve bir diğer âyetinde “وأنه هو” (şüphesiz O, öldüren ve diriltendir.”(Necm 34-44) Burada “أضحك” ile “أبكى” arasında tıbak sanatı vardır. Aynı şekilde “أمات” ile “أحيا” kelimeleri arasında da tıbak sanatı vardır.

Tıbak sanatı muhassinât-ı ma'neviyyeden olup anlamsal olarak burada zıtlık ifade etmektedir. “Eğer lafızları Kur'ân-ı Kerimde istenenin dışında bir şekilde değitirseydik, “أضحك” lafzının yerine “سر” getirirdik, “أبكى” lafzının yerine de “أحزن” getirirdik. O zaman istediğimiz güzelliği ve mübalağayı elde edemezdik⁹².”

3. 4. 1. 1. Muhassinât-ı Ma'neviyyenin Çeşitleri

3. 4. 1. 1. 1. Tıbak: sözlükte; iki şeyin manada eşit olması, iki şey arasında birini diğerinden ayırıcı manada eşit olmasıdır⁹³. Terim olarak ise, karşıt iki zıt anlamlı kelimenin bir cümlede bir araya gelmesidir⁹⁴.

3. 4. 1. 1. 2. Tıbakın Kısımları: hakiki ve mecazi olmak üzere iki kısma ayrılır.

3. 4. 1. 1. 2. 1. Hakiki Tıbak: “Hakiki lafızların olmasıdır.” Bu da üç çeşittir. Ya iki isim ya iki fiil veya iki harf arasında olmasıdır. Allah (c.c.)'ın şu âyetinde olduğu gibi: (فهو في عيشة راضية في جنة عالية قطوفها دانية) (Artık o, meyveleri sarkmış yüce bir cennette hoşnut kalacağı bir hayat içindedir.) (Hakka 21-22-23) Bu âyetlerde “عالية” kelimesi ile “دانية” kelimesi arasında “yükseklik-alçaklık” anlamında zıt tıbak vardır.

⁹¹ İn ‘âm Fevvâl ‘Ukkâvi, “el-Mu’cem fî Ulûmi'l-Belagati”, Beyrut 1996, 2.baskı s.740-741.

⁹² Abdulfettah Laşin, “el-Bedî' fî Dav'i Esalibi'l-Kur'ân”, Dâru'l-Fikri'l-Arabîy, Kahire 2012, c.2, s.23-24.

⁹³ Abdulfettah Laşin, a.g.e., c.2, s.23-24.

⁹⁴ Abdulfettah Laşin, a.g.e., c.2, s.23-24.

3. 4. 1. 1. 2. 2. Mecâzî Tıbak: “Mecazi lafızlarla yapılan tıbaktır.”⁹⁵ Şu âyette olduğu gibi: (أولئك الذين اشتروا الضلالة بالهدى) (İşte onlar, hidayete karşılık sapıklığı/delaleti satın alanlardır.) (Bakara 16) “sapıklığın satın alınması ve hidayetin satılması mecazi anlam taşımaktadır. Bu nedenle “hidayet” ile “delalet” arasında mecazi bir tıbak vardır.

3. 4. 1. 1. 3. Tıbakın Çeşitleri

3. 4. 1. 1. 3. 1. Tıbak-ı îcâb/olumlu Tıbak: isim ve fiiller arasındaki karşıtlığa dayanan tıbaktır. Şu âyette; (تحسبهم أيقاظا وهم رقود) (Kendileri uykuda oldukları halde sen onları uyanık sanırsın.”(Kehf 18) Burada “uyku” anlamına gelen “رقود” ile uyanık anlamına gelen “أيقاظ” kelimeleri arasında olumlu/îcâbi bir tıbak vardır.

3. 4. 1. 1. 3. 2. Tıbak-ı Selbî/olumsuz Tıbak: Aynı köten türemiş iki kelimenin veya aynı kelimenin bir defa olumlu bir defa da olumsuz olarak ya da birinin emir, diğerinin de nehiy şeklinde bir ibarede gelmesine denir. Bu iki kelimenin ikisi de fiil olabileceği gibi ikisi de isim olabilir veya biri isim diğeri fiil de olabilir. (قل هل يستوي الذين يعلمون والذين لا يعلمون) (تعليم ما في نفسي ولا أعلم ما في نفسي) âyetinde geçen “يعلمون” kelimesi ile “لايعلمون” kelimeleri arasında, “تعلم” ile “لأعلم” kelimeleri arasında olumsuz tıbak vardır.

3. 4. 1. 1. 4. Tıbak’ın Sûrede Geçtiği Yerler ve Açıklamaları

2, 13, 16, 19, 22 ve 30. Âyetleri tıbak içermektedir.

(الذي خلق الموت و الحياة ليبلوكم أيكم أحسن عملا و هو العزيز الغفور) Bu âyetteki tıbak hakkında Zemahşeri el-Keşşâf adlı eserinde “الحیات” ile “الموت” arasında manevi tıbak olduğunu ve “varlığı hisle bilinir” der. Bir başka görüşe göre: “Birşeyin var/yaşayan olduğu; bilmeyi, takdir edilmeyi gerektirir. Ölüm ise yokluğu ifade eder. Hayat/yaşam ve ölümün yaratılmasıdır.”⁹⁶

Bu âyette “الموت” kelimesi ile “الحیات” kelimesi arasında olumlu/îcâbi tıbak vardır. “İki zıt anlamlı kelimeyi ortaya koymuştur.”⁹⁷

⁹⁵ Faysal Hüseyin, Tahir el-Ali, “el Belagatu’l-Müeyyessere fi’l-maânî ve’l-Beyan ve’l-Bedî”, 1. Baskı, Amman 1995, s.200.

⁹⁶ Ez-Zemahşeri, “el-Keşşâf”, Mahmud b. Ömer, c.6, Riyad 1997, s.169.

⁹⁷ Abdu’l-Müte’âl es-Sa’îdî, “Buğyetu’l-îzah li telh’isi’l-miftah fi ulumi’l-Belağa”, Mektebetü’l-âdâb, Kahire 1999, c.4, s.4-6.

(وَأَسِرُّوا قَوْلُكُمْ أَوْ أَجْهَرُوا بِهِ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ) âyetinde emir kipi iki şeyden birini ifade eder; gizleme ve açığa çıkarma, “gizlemeniz de açığa çıkarmanız da birdir ve Allah her ikisini de bilir.”⁹⁸ Anlamındadır.

El-Merâgî de: “sırrı/gizliyi cehalete takdim ederek kusur ve ayıplarını duyurmaktadır. Her durumda kaçınmaları gereken gizli ve aşikâr şeylerin vuku bulmasıdır. Çünkü sırrın/gizlinin meretebesi/derecesi açığa çıkarmanın mertebesinden öndedir. Hiçbir şey yoktur ki gizli kalmayıp açığa çıksın o da nefste gizli olandır.”⁹⁹

Müşrikler gizlediklerini de açığa vurduklarını da Allah (c.c.)’ın bilmediğine inanıyorlardı. Halbuki Allah onların gizlediklerini de açığa vurduklarını da biliyor. İşte âyet de bunu izhar etmektedir.

Bu âyetteki tıbak “أَسِرُّوا” ve “أَجْهَرُوا” emir kipinde gelen fiiller arasında cereyan etmiştir. Buradaki tıbak, olumludur. Sırrı/ gizliyi söylediğimizde hemen açığa vurmak da akla gelir.

3. 4. 2. Muhassinât-ı Lafziyye: Lafzı/sözü güzelleştiren sanatlarda ise, öncelik sözle/lafızla ilgili olup ardından manayı güzelleştirme gelir¹⁰⁰. Lafzî güzelliklerde güzelliğin öncelikle ve özellikle lafza ait olduğunun göstergesi, iki kelimeden biri eş anlamlısıyla değiştirildiğinde söz konusu güzelliğin kaybolmasıdır.

Bu Muhassinat çeşidinin diğerinden farkı; lafızlardan birinin değiştirilmesiyle güzelliğin kaybolmasını gerektirir. Örneğin; (وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُقْسِمُ الْمُجْرِمُونَ مَا لَبِثُوا غَيْرَ سَاعَةٍ) (Kıyamet koptuğu gün, suçlular(günahkârlar) dünyada bir saatten fazla kalmadıklarına yemin ederler.” Âyetinde geçen “السَّاعَةُ” (kıyamet günü) ile “ساعة” (saat) kelimeleri arasında tam bir cinâs vardır. Cinâs lafza ait güzelliklerdendir. Bunun lafzî güzelliklerden olduğunun alameti, “السَّاعَةُ” kelimesi eş anlamlısı ile değiştirilip de “وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ” (Kıyamet koptuğu gün) denildiğinde, cinâsın söze kazandırdığı lafzî güzelliğin tamamen yok olmasıdır¹⁰¹.

⁹⁸ Ez-Zemahşerî, “el-Keşşâf”, Mahmud b. Ömer, c.6, Riyad 1997, s.174.

⁹⁹ El-Merâgî, Ahmed Mustafa, “Tefsîru’l-Merâgî”, Mektebetu Mustafa el-Bâbî, Mısır 1946, c.29, s.13.; Münir Mahmud el-Mesîrî, “Delaletu et-Takdim ve et-Te’hir fi’l-Kur’âni’l-Kerim Diraseten Tahliliyyeten”, Mektebetu Vehbe, Kahire 2005, s.659-660.

¹⁰⁰ Feyyûd, Abdulfettah, “ilmu’l-Bedî”, Müessesetu’l-Muhtâr li’n-Neşri ve’t-Tevzî’, Kahire 2015, s.118; Cebr, Mustafa esseyyid, “Dirâsât fî İlmi’l-Bedî”, Derîm li’t-Tibâa, 2007, c.3, s.6.

¹⁰¹ Feyyûd, “ilmu’l-Bedî” s.114

İbn Nazım, “el-Muhassinât” yerine “fesâhat” terimini kullanmış ve bedî’ ilmini, önceki genel taksimden farklı olarak “el-fesâhat’l-ma’neviyye ve el-fesâhatu’l-Lafziyye” şeklinde ikiye ayırmıştır¹⁰².

3. 4. 2. 1. Cinâs: sözlükte “الجنس” kelimesinden alınmıştır. “İki şeyin birbirine benzemesi” anlamında mastardır. Bu kökten hareketle cinâs için, “tecânîs, tecânüs ve mücânese”¹⁰³ tabirleri de kullanılır. Tam cinâs ve nâkıs cinâs olmak üzere ikiye ayrılır.

Terim olarak cinâs, “iki kelimenin telaffuz bakımından birbirine benzemesi ve anlamca birbirinden farklı olmasıdır.”¹⁰⁴ Bir başka ifadeyle anlamları farklı, yazılış veya söylenişleri (sesleri) aynı yahut benzer olan kelimelerin nazm ve nesirde bir arada kullanılması yoluyla yapılan söz sanatını ifade eder¹⁰⁵.

3. 4. 2. 1. 1. Tam Cinâs: Anlamları farklı iki kelimenin dört hususta uyuşmasıdır: Harflerinin türü, harflerinin sayısı, hey’etleri¹⁰⁶ ve düzeni.

Yukarıda örneğini verdiğimiz şu âyette (ويوم تقوم الساعة يقسم المجرمون ما لبثوا غير ساعة) (Rum 30/55) cinâsın tam olduğunu ve “الساعة” ile “ساعة” kelimeleri arasında geçtiğini belirtmiştik. Yukarıda zikrettiğimiz dört şart da uymaktadır. Harflerinin sayısı, seslendirme ve harflerinin türü ve he’etleri birbirine mutabıktır. Tam cinâs kendi içerisinde üç kısma ayrılır; cinâs-ı mümasil, cinâs-ı müstevfî ve cinâs-ı mürekkeb.

3. 4. 2. 1. 2. Nâkıs Cinâs: Bu çeşit cinâsa gayr-i tâm/tam olmayan veya nâkıs/eksik adı da verilir. Harflerinin sayısı farklı olan lafızdır. Bazen başında, ortasında veya sonunda bir harf fazla olabilir. Şu âyette olduğu gibi (والتفت الساق بالساق إلى ربك يومئذ)

¹⁰² İbnu’n-Nâzım, Bedreddîn b. Malik, “el-Misbâh fi’l-Me’ânî ve’l-Beyân ve’l-Bedî’”, Mektebetu’l-Âdâb, thk. Hasan Abdulcelil Yusuf, tsz.s. 159.

¹⁰³ Safedî, Selahaddîn, “Cinânu’l-Cinâs”, Kostantiniyye 1299, s. 9-10; İbn Ma’sûm, Ali Sadreddîn, Matbaatu’n-Nu’mân en-Necefî’ş-Şerif, 2010, *Envâru’r-Rebî’ Fî Envâ ‘i’l-Bedî’*, c.1, s.97.

¹⁰⁴ İbnu’l-Mu‘tez, *Kitâbu’l-Bedî’*, s. 36; Askerî, *Kitâbu’s-Sinâ’ateyn*, s. 321; Sekkâkî, *Miftâhu’l-Ulûm*, s.429; İbnü’l-Esîr, *el-Meselû’s-Sâir*, I, 262; İbn Ebi’l-İsba‘, *Tahrîru’t-Tahbîr*, s. 102; İbnu’n-Nâzım, *el-Misbâh*, s. 183; Kazvînî, *el-İzâh*, s. 288; Subkî, *‘Arûsu’l-Efrâh*, II, 282; Taftazânî, *Muhtasar*, II, 269; Mer’î el-Hanbelî, *el-Kavlu’l-Bedî’*, s. 60; İbn Ma’sûm, *Envâru’r-Rebî’*, I, 97; Hâşimî, *Cevâhiru’l-Belâğa*, s. 325.

¹⁰⁵ Kılıç, Hulusi,; yetiş, Kâzım, “Cinâs”, DİA, 1993, c.8, s.12.

¹⁰⁶ İbn Reşîk, *el-‘Umde*, I, 530; İbn Münkız, *el-Bedî’*, s. 12; Sekkâkî, *Miftâhu’l-Ulûm*, s. 429-430; İbnü’l-Esîr, *el-Meselû’s-Sâir*, I, 262; İbn Ebi’l-İsba‘, *Tahrîru’t-Tahbîr*, s. 102; İbnu’n-Nâzım, *el-Misbâh*, s. 183; Kazvînî, *el-İzâh*, s. 288; Hillî, *Şerhu’l-Kâfiye*, s.60-71; Safedî, *Cinânu’l-Cinâs*, s.13, 20-36; Subkî, *‘Arûsu’l-Efrâh*, II, 283-92; Taftazânî, *Muhtasar*, II, 269 vd.; İbn Hicce, *Hızânetü’l-Edeb*, I, 54 vd.; Mer’î el-Hanbelî, *el-Kavlu’l-Bedî’*, s. 60-80; İbn Ma’sûm, *Envâru’r-Rebî’*, I, 97-98; Hâşimî, *Cevâhiru’l-Belâğa*, s. 325.

(المساق (kıyame 75/29-30) Bu âyette “الساق” ve “المساق” kelimeleri arasında nakıs cinâs vardır. Çünkü harflerinin sayısı bakımından bir diğerinden fazladır.

3. 4. 2. 1. 3. Musahhaf Cinâs: Bu tür cinâsa cinâs-ı hatti, cinâd-ı tashîf ve tecnîsi tashîf de denir. “İki lafzın yazılışı aynı, harflerinin noktalarının farklı olmasıdır.”¹⁰⁷ Şu âyette olduğu gibi: (الَّذِينَ ضَلَّ سَعِيَهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ يَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ يُحْسِنُونَ صُنْعًا) (Kehf 18/104) Bu âyette “يحسبون” kelimesi “يشعرون” veya “يعلمون” anlamlarında gelmiş “يحسبون” kelimesi de “يفعلون” anlamında gelmiştir. “يحسبون” kelimesi ile “يحسنون” lafızı arasında birinci kelimedeki “الباء” harfiyle ikinci kelimedeki ona karşılık gelen “النون” harfinin noktaları farklıdır. Bu noktalar dikkate alınmadığı zaman iki kelimenin yazılışları birbirine benzer.

3. 4. 2. 1. 4. Lahik Cinâs: “Harflerin türlerinin farklı olup, mahreçlerinin de birbirinden uzak olmasıdır. Bu farklılık ya bir harftedir ya da birden fazla harfte olur.”¹⁰⁸ (وَيَلْ لَّ كُلِّ هَمْزَةٍ لَمْزَةٍ) âyetinde “همزة” kelimesi ile “لمزة” kelimesi arasında başlarındaki “هـ” ve “ل” harflerinin mahreçlerinin birbirinden uzak olmasında cinâs-ı Lahik vardır.

3. 4. 2. 1. 5. Kalb Cinâs: “Harflerin sıralanışının farklı olmasına cinâs-ı kalb ya da tecnîs-i kalb denir. Bu tür cinâsa cinâs-ı Aks da denmiştir. Bu da iki lafızdan birisi tersinden okunduğunda meydana gelen cinâstır.”¹⁰⁹ Bu tür cinâsa ait örnekler Kur’ân-ı Kerimde oldukça azdır.

Bu cinâsın; Kalb-i Kül, Kalb-i Ba’z, Maklûb-i Mucennah ve Cinâs-ı müstevi şeklinde türleri vardır.

Mülk sûresinde geçen cinâsa örnek verecek olursak; (الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ طِبَاقًا مَا فِي خَلْقِ الرَّحْمَنِ مِنْ تَفَافُوتٍ فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرَى مِنْ فُطُورٍ) âyetinde “Allah (c.c.)’ın kudretini/gücü ile yedi göğün birbiri üstüne yaratılmasını örneklendirmiştir. Tam bir uygunluk vardır. Eğer iyice dikkat ettiğinde ve tekrar tekrar baktığında yaratma ve yaratmanın azameti/büyükliğünün inceliğini görürsün. Düzenin bozulmadığını itiraf etmekten başka bir şey yapamazsın. Çünkü onları birleşmiş ve örülmüş halde görürsün ve yaratılışında hiçbir ayrılık görmezsin.”¹¹⁰ Burada âyetin kasteddiği emir kipinin açıklanması ve Hal/durumun tefsiridir. Yani göğün yedi tabaka olarak yaratılmasının

¹⁰⁷ Hamza b. Turgut el-Aydîni, “el-Hevâdî fî şerhi’l-mesâlik”, nşr. Ali Bulut, Etüt Yay. Samsun 2009, s.257.

¹⁰⁸ Kazvîni, “Îzâh” c.2, s.387.; Taftazânî, “Muhtasar”, s. 424; Aydınî, a.g.e., s.253; İbrahim Muhammed Allân, “el-Bedî’ fi’l-Kur’ân Envâuhü ve Vezâifuhü”, Şarika 2002, s.118-120.

¹⁰⁹ Kazvîni, “Îzâh”., c.2, s.388.; Taftazânî, “Muhtasar”, s. 424; Aydınî, a.g.e., s.256; Allân, a.g.e., s.122.

¹¹⁰ Muhammed Tâhir b. Aşûr, “et-Tahrîr ve’t-Tenvîr”, Tunus 1984, c.29, s.24.

Allah (c.c.)'ın kemâl sıfatına ve kudretine/gücüne işarettir. Bu âyete dikkatlice baktığımızda cinâs-ı nakıs hissediyor veya cinâs-ı iştikak'ı elde ederiz. “خَلَقَ” ve “خُلِقَ” kelimeleri arasında birinci kelime mazî fiil ikinci kelime mastar olarak geldiğini anlarız. Ancak her iki kelimenin manayı ifade etmede özellikleri birbirinden ayrılmaktadır. Her iki kelime de harflerinin sayısında aynı fakat birinci kelime “الف ve اللام” fetha ile ikinci kelime ise “الف in kesra” ile geldiğini görürüz.

Bu cinâs çeşidi manayı güçlendirmek ve güzelleştirme işini yapmıştır. İfadeyi de güç ve tesir bakımından artırmıştır. Aynı zamanda açık ve kullağa geldiğinde bir hareket belirtisi oluşturmaktadır.

(ثُمَّ ارْجِعِ الْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ يَنْقَلِبْ إِلَيْكَ الْبَصَرُ خَاسِئًا وَهُوَ حَسِيرٌ) âyet-i kerimede “Allah (c.c.) bize defalarca gökyüzüne bakmamızı ve üzerinde çatlaklar, kusurlar/düzensizlik veya parçalanmalar arayarak düşünmemizi emrediyor. Sonunda göz, aradığını bulamamış, kör olmuş, kaybolmuş ve aradığını, yani göklerdeki kusurun varlığını bulamamış ve idrak edememiş olarak geri dönecektir.¹¹¹” Allah'ın insanlara nimetlerinden biri de onlara bu kâinatın tasarımına, güzelliğine ve mükemmelliğine bakarak ve düşünerek karşılık verme yeteneğini bahşetmiş olmasıdır. Kur'ân, göklerin güzelliğine ve idrakine dikkat çekmiştir. Allah'ın gücüne da dikkat çeker.

Âyet-i Kerime “البصر” ile “البصر” kelimeleri arasında cinâs-ı gayr-i tâm'ı içermektedir. “Bu iki kelime harflerinin şekliyle aynıdır.¹¹²” Çünkü birinci “البصر” kelimesinde “الراء” fetha ile, ikinci “البصر” kelimesinde “الراء” zamme ile gelmiştir. Bu, iki kelimenin bağlamdaki güzelliğini ve gücünü arttırdı ve aynı zamanda konuşmaya müzikal bir tını ve dinleyicinin kulağını cezbeden bir ritim kazandırdığı için anlamın vurgulanmasına ve netleştirilmesine de katkıda bulundu.

3. 4. 2. 2. Mukâbele: Sözlükte; karşılamak, karşılaşmak gibi anlamlara gelen mukâbele, terim olarak ise bir ifadede birbirine karşıt olmayanları zikrettikten sonra aynı sıraya göre bunların karşıtlarını zikretmektir. Bazı âlimler mukabeleyi tıbâk sanatı içerisinde ele almışlardır¹¹³. Bir başka tarifile “iki zıt manaya gelen lafzı bir arada zikretmektir”¹¹⁴. (فَلْيَضْحَكُوا قَلِيلًا وَلْيَبْكُوا كَثِيرًا) (Tevbe 81) Bu âyette mukâbele “لِيَضْحَكُوا قَلِيلًا”

¹¹¹ Hâzin, “Lübâbu't-Te'vî fi maânî't-Tenzîl”, thk. Abdusselam Muhammed Ali Şâhin, Lübnan 2004, c.7, s.

¹¹² Abdülaziz Atik, “İlmü'l-Bedî”, s.206.

¹¹³ Kazvîni, “İzâh”, c.2, s.341.; Taftazânî, “Muhtasar”, s. 388; Aydınî, a.g.e., s.216; Allân, a.g.e., s.229.

¹¹⁴ Şefî' es-Seyyid, “Esâlîbi'l-Bedî' fi'l-Belâğati'l-Arabiyye”, Kahire 2006,

ile “ليكوا كثيرا” terkipleri arasındadır. Burada önce gülmek ve azlıkla ilgili lafızlar, ardından ağlamak ve çoklukla ilgili lafızlar peşpeşe gelmiştir.

Buradaki mukabele üslûbu, ilâhi kudreti/gücü tasvir eden ifadeyle bu hayttaki canlılık konusunda önemli bir rol oynamıştır. Bu canlılık beşerin mutluluğunun kaynağıdır. O, can veren ve alandır ve bunun ötesinde ilâhî kudretin başka bir tecellisi yoktur.

Mülk Sûresinde 6. ve 12. âyetlerde de mukabele sanatını görmekteyiz.

(وَلَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ ۖ وَيُنْسِ الْمَصِيرُ)

“Bu, onların etkisinin bir devamıdır ki, azap şeytanlar için özel olarak hazırlanmıştır ve manası şudur: Allah'ı inkâr eden herkes için cehennem azabıdır. Cümlede fayda arttı, ondan önceki cümle değiştirildi, o yüzden onlara atfedildi.”¹¹⁵ “بُنْسِ” terkibini anlamı ise “cehennem kafirler için gidecekleri ne kötü yerdir!”

“Kur’ân'ın korkuya arzuya uyma yollarından örnek niteliğinde bir itiraz geldi. Allah korkusundan yüz çeviren kâfirler için hazırlananları anlatırken, onlar için hazırlananları takip etti. Onlar, müşriklerin durumlarından kendilerini ayıran ve aldanıştan önce gelen şeyleri beklediklerini bilerek, gaybda Rablerinden, mağfiret ve mükâfattan korkarlar. Bir şeyden sorumlu tutulmaktan korktukları için kalpleri için zengin bir güven vardır. İslam'a, Allah'a ve benzerlerine karşı aşırı inançsızlık, ardından büyük bir mükâfatın müjdelenmesiyle, zararın uzaklaştırılmasının fayda sağlamaktan daha öncelikli olduğu ve bunun büyük anlamında büyük olarak tanımlandığı kanunu konuşuldu. Tıpkı yukarıda (Şüphesiz ki sen büyük bir sapıklık içindesin) sözünde zikredildiği gibi.”¹¹⁶

(وَلَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ ۖ وَيُنْسِ الْمَصِيرُ) âyetinde Rablerini inkar eden, yoldan çıkan, kendilerine iyilik yapmayan şehvet düşkünlerini bekleyen şiddetli tehlike, ateşe layıktır ve birçokları bunu, açık bir şekilde bildirildiği gibi, ne kötü bir akıbet olarak nitelendirmektedir. "Görmeden Rablerinden korkanlar için, onlara bir mağfiret ve büyük bir mükâfat vardır." âyetiyle bize müjdelenmiştir.

3. 4. 2. 3. Secî’: Sözlükte, güvercin, kumru vb. kuşların nağmeli bir şekilde ötmesi, dişi devenin tek düze ve uzun sesler çıkararak inlemesi, bir şeyi kastetmek gibi anlamlara gelmektedir. Terim olarak ise, “iki ya dadaha fazla ibarenin fâsıla sonlarının

¹¹⁵ Muhammed Tâhir b. Aşûr, “et-Tahrîr ve’t-Tenvîr”, c.29 s.24.

¹¹⁶ Muhammed Tâhir b. Aşûr, a.g.e, s.30.

aynı olmasıdır.” Secî’ bir harfte meydana gelebileceği gib, birden fazla harfte, bir kelime veya birden fazla kelimedede de meydana gelebilir.¹¹⁷”

Secî’, mutarref, murassa ve mütevâzî olmak üzere üç kısımdır.

3. 4. 2. 3. 1. Mutarref Secî’: İki fâsılanın vezin bakımından birbirinden farklı olması ya da birden çok fâsılanın farklı şekilde gelmesidir. (أَلَمْ نَجْعَلِ الْأَرْضَ مِهَادًا) ve « () (Nebe’ 7) âyetlerinde geldiği gibi.

3. 4. 2. 3. 2. Murassa’a Secî’: İki ya da daha fazla bölümden birinde lafızların Vezin ve kafiye bakımından aynı olmasıdır. Kur’ân-ı Kerimden örnek olarak (إِلَّا حَمِيمًا): (Nebe’ 31) وَغَسَّاقًا

3. 4. 2. 3. 3. Mütevâzî Secî’: İki tarafın vezin ve kafiyede aynı olmasıdır. Şu âyetlerde olduğu gibi: (فيها سرر مرفوعة)(وأكواب موضوعة) ونمارق مصفوفة) (Gâşiye 13-16) Buradaki seçi sükûn üzere gelen “التاء” da dır. En iyi secî’ harflerinin sayısının eşit ve son fâsıllarını birbirinin aynısı olmasıdır. (وَأَمَّا السَّائِلَ (فَأَمَّا الْيَتِيمَ فَلَا تَقْهَرْ) (Daha sonra son fâsılları uzun olması/uzatılması: (وَاللَّجَمِ إِذَا هَوَىٰ) (Duha 9-10) (فَلَا تَنْهَرِ) (Necm 1-2) (مَا ضَلَّ صَاحِبُكُمْ وَمَا غَوَىٰ)

Fâsılalarda son kelimenin üçüncü harfinin uzatılmasıdır:

(Burûc 5-7) (الْأَنَارِ ذَاتِ الْوُفُودِ) (إِذْ هُمْ عَلَيْهَا قُعُودٌ) (وَهُمْ عَلَىٰ مَا يَفْعَلُونَ بِالْمُؤْمِنِينَ شُهُودٌ) âyetlerinde olduğu gibi.

Secî’in asıl kullanım yeri nesirdir. Bazen nadir de olsa şiirde de görülür. Ebû Firâs el-Hemedânînin şu beytinde olduğu gibi:

وأفعالنا للراغبين كرامة
وأموالنا للطالبين نهاب

Mülk Sûresinde gelen secî’ ise: (وَقَالُوا لَوْ كُنَّا نَسْمَعُ أَوْ نَعْقِلُ مَا كُنَّا فِي أَصْحَابِ (Bu âyette kastedilen “Bunun, Cehennem bekçilerinin sorusuna cevaben söylenen sözden başka bir söz olduğunu belirtmek için bu sözü tekrarlıyorum. Daha ziyade bu, onların Cehennemdeki toplantılarında pişmanlık ve pişmanlık belirtisi olarak söylenen bir sözdür.¹¹⁸” Yani, eğer Allah’ın sözüne uymuş olsalardı, sonsuza kadar cehennemde kalmazlardı ve içinde bulundukları durumdan pişmanlık duymazlardı. Çünkü işiten ve anlayan, bu belalı kaynağın içinde yer almaz.

¹¹⁷ Kazvîni, “Îzâh”, c.2, s.393.; Taftazânî, “Muhtasar”, s. 429;es-Sekkâkî, Ebu Y’kub Yusuf b. Muhammed Ali, “Miftâhu’l-Ulum”, nşr. Naim Zerzur, Beyrut 1983, ; Aydınî, a.g.e., s.266; Abdurrahman Hasan Habenneke, Meydânî, “el-Belâğatu’l-Arabiyye Usuluha ve Ulumuha ve Fununuha,” Dimeşk 1996, c.2, 503-507; Tabak, AbdBelâğîyye fi’s-Sec’ ve’l-Fâsılati’l-Kur’âniyye”, Mısır 1993, s.22-23.

¹¹⁸ İbn Aşûr, a.g.e, s.27.

Bu iki âyetin sonunda fâsılalarda gelen “السعر” ve “السعر” kelimelerinde Secî’ olduğunu anlıyoruz. Bu iki kelimenin kafiye bakımından ve harflerinin sayısının da aynı olması bakımından seci ifade eder. Aynı zamanda her iki âyetin de sonu “الراء” ile bitmesi, ses ve müzik ritmi bakımından dinleyiciye haz verir.

(هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ ذَلُولًا فَامْشُوا فِي مَنَاكِبِهَا وَكُلُوا مِنْ رِزْقِهِ وَإِلَيْهِ النُّشُورُ) (أَمِنْتُمْ مَنْ فِي السَّمَاءِ
أَنْ يَخْسِفَ بِكُمْ الْأَرْضَ فَإِذَا هِيَ تَمُورُ)

Mülk sûresinin bu iki âyetinden de secî’nin çeşitlerinden biri olan secî’-i mutarrefi anlıyoruz. O da vezin ve kafiye bakımından birbirinden farklı olmasıdır. Bu âyette secîi “النشور” ve “تمور” kelimeleri arasında görüyoruz. Bu iki âyette son harflerinden “الراء” ile benzerlik taşımaları ve ses uyumu olması nedeniyle secî’ olmaktadır.

(أَمْ أَمِنْتُمْ مَنْ فِي السَّمَاءِ أَنْ يُرْسِلَ عَلَيْكُمْ حَاصِبًا فَسَتَعْلَمُونَ كَيْفَ نَذِيرِ) (وَلَقَدْ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَكَيْفَ كَانَ
نَكِيرِ)

Yani “yoksa yüce Allah gökten taş yağdıran bir fırtına göndermediğinden emin misiniz? Uyarılarımın ne demek olduğunu yakında anlayacaksınız! Onlardan öncekiler de (dinimi) asılsız saymışlardı; ama verdiğim ceza da nasıl olmuştu?” “ifadesiyle Lut kavmine ve Fil halkına gönderildiği gibi azap geldiğinde yalancıların sonu için uyarımın nasıl olduğunu göreceksiniz.¹¹⁹” Burada korkutmanın şiddeti ifade edilmektedir.¹²⁰

(وَأَسِرُّوا قَوْلَكُمْ أَوِ اجْهَرُوا بِهِ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ) âyetineki emir ve tehditle başlaması, hemen ardından uyarının geleceği ve azabın ifade edileceği anlaşılmaktadır.

Yukarıda metnini verdiğimiz Mülk sûresinin 17. ve 18. âyetlerinde “نذير” ve “نكير” lafızlarından her iki kelimenin vezin bakımından birbirine benzediğini ve ses uyumu ile de müzik ritmini canlandırıldığını görmekteyiz. Bu da dinleyicinin kulağına hoş bir sadânın geldiğini ve sözün etkileyici nağmelerinin vurgulandığını gösterir.

(أَمِنَ هَذَا الَّذِي هُوَ جُنْدٌ لَكُمْ يَنْصَرُّكُمْ مِنْ دُونِ الرَّحْمَنِ إِنَّ الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي غُرُورٍ (20) أَمِنَ هَذَا الَّذِي يَرْزُقُكُمْ
إِنْ أَمْسَكَ رِزْقَهُ بَلْ لَجُوا فِي عُتُوٍّ وَنُفُورٍ)

Bu âyet de müşriklerin kendilerinden azabı uzaklaştırdıkları anlaşılmaktadır. Bu da onları gurura sevketmektedir. Çünkü gurur nefsin zannıdır.

Burada soru üslûbu kullanılmış ve muhatabın acizliğini ortaya koymuştur. Nitekim şu putlarımızdan biri azabı bizden uzaklaştırır diyemeyeceklerdir.

¹¹⁹ Muhammed Ali es-Sâbûnî, “Safvetu’t-Tefâsîr”, Beyrut 1981, c.3, s.419.

¹²⁰ Muhammed Ali es-Sâbûnî, “Safvetu’t-Tefâsîr”, Beyrut 1981, c.3, s.419.

Bu âyette “sec-i murassaa”yı gözlemlemekteyiz. Vezin bakımından ve kafiye bakımından birbirine benzemekte ve birinci âyetteki “غرور” ikinci âyetteki “نفور” kelimesine mukabil gelmiştir. Hareke ve ses bakımından müzik ritmini de canlandırmaktadır.

(قُلْ هُوَ الَّذِي أَنْشَأَكُمْ وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ (23) قُلْ هُوَ الَّذِي دَرَأَكُمْ فِي الْأَرْضِ وَإِلَيْهِ تُحْشَرُونَ)

Bu âyette Allah (c.c.)’ın hitabı müşriklerin delil ve hücceti görmelerine yöneliktir. Peygamberin diliyle tehdit ve korkutmayı insanlara ulaştırmak istemesidir¹²¹.

Bu âyetten “seci-i Mutarrafa”yı gözlemliyoruz. Fâsılları (son kısmı) vezin ve kafiye bakımından farklılık arz etmektedir¹²². Âyetlerde geçen “تشكرون” ve “تحشرون” kelimeler arasında birinci kelime “التاء” harfinin fetha ile ikinci kelimedeki “التاء” harfinin zamme ile gelmesi, “ثين” harfinin birincide sükun ile ikinci kelimedeki “الثين” harfi fetha ile gelmesi ve her iki kelimedeki “النون” harfinin fetha ile gelmesi farklı vezinlerde ve kafiyede oldukları anlaşılmaktadır.

(قُلْ هُوَ الرَّحْمَنُ أَمَّنَا بِهِ وَعَلَيْهِ تَوَكَّلْنَا فَسَتَعْلَمُونَ مَنْ هُوَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ)
(قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَصْبَحَ مَاؤُكُمْ غَوْرًا فَمَنْ يَأْتِيكُمْ بِمَاءٍ مَعِينٍ)

Bu iki âyette de “cinâs-ı mutarrafa”yı gözlemlemekteyiz. O da her iki fâsılanın vezin bakımından farklı olması ve kafiye bakımından aynı olmasıdır¹²³.

3. 4. 2. 4. Fas/Fevâsıl/ Fâsıla: Arapça fasl kökünden türeyen ve çoğulu **fevâsıl** olan kelime sözlükte “ara, aralık, ayıran şey, bölme” gibi anlamlara gelmektedir. Matematikte ve yazıda kullanılan tire işaretiyle (-) namaz tesbihinde otuz üçlü birimlerin arasını ayıran nişânelere de Arapça’da fâsıla denilir. Bir görüşe göre terimin kaynağı Kur’ân’da geçen “fussilet” (Fussilet 41/3), “fassalnâhu” ve “mufassalât” (el-A‘râf 7/52, 133) kelimeleridir¹²⁴.

Fâsıla terimi aynı anlamda edebiyatta da kullanılmakta ve nesirde paragrafların, nazımda (aruz) mısraların sonuna rastlayan secî’ ve kafiyele fâsıla adı verilmektedir. Aruzda bu adı taşıyan kafiyeleler iki grupta toplanıp dört harekeli, bir sakin harften meydana gelenlere “fâsıla-i kübrâ”, üç harekeli, bir sakin harften meydana gelenlere de “fâsıla-i suğrâ” denilir. Yine aruzda “fevâsıl-ı müteâkibe”, “fevâsıl-ı muntazama” ve

¹²¹ İbn Aşûr, a.g.e, s.27.

¹²² Abdulaziz Atik, “İlmü’l-Bedî”, s.217.

¹²³ Faysal Tecmûr Ali, “el-Belâğatu’l-Müeyyessere fi’l-maânî ve’l-Beyân ve’l-Bedî”, s.22.

¹²⁴ Zerküşî, “el-Burhân”, c.1, s.53-101.; Muhammed el-Hasnâvî, *el-Fâsıla fi’l-Kur’ân*, Amman 1406/1986.

“fevâsıl-ı gayri muntazama” gibi terimler kullanılmaktadır. Mûsikide ise bugünkü karşılığı “aralık” olan fâsıla kelimesi iki ses arasındaki tizlik-peslik farkını ifade etmektedir¹²⁵.

3. 4. 2. 4. 1. Kur’ân-ı Kerim Fâsılası: Kur’ân âyetlerinin son kelimesine, içinde bulunduğu âyetle onu takip eden âyeti birbirinden ayırdığı için “fâsıla”, son harfine de “el-harfü’l-fâsıla” adı verilmiştir; bazı âlimlere göre ise fâsıladan maksat kelimenin tamamı değil sadece son harfidir¹²⁶.

3. 5. Ma’ânî Üslûpları

Retorik bilimi, ter kibin sırlarıyla, anlamların ve fikirlerin tasviriyle ve yöntemlerin zarif fiziki renklerle sunulmasıyla ilgilenir. Mülk Sûresi’ndeki belağat yöntemleri: Sözcükler ve anlamları, takdim ve te’hir, gizleme ve zikretme yöntemleri, kısaltma/icaz ve uzatma vb.dir. Ancak belağat ve beyân ilminde derinleşmiş birinin anlayabileceği amaç ve derslere sahiptir¹²⁷.

3. 5. 1. Haber ve İnşâ Üslûpları

Maânîlmi Haberî ve inşâî olmak üzere iki ana konuyu içermektedir.

Mülk Sûresinde maânî ilmine ait birçok belağat üslûbu vardır. Şimdi bu üslûpları derlemeye çalışacağız.

3. 5. 1. 1. Haber Üslûbu: Bu âyette yer alan maânî yöntemlerinden biri de sözlü veya yazılı olarak aktarılan ve konuşulan haber yöntemidir¹²⁸. Sözlükte haber; ilim/bilgi demektir. Sîbeveyh “el-Kitâb” adlı eserinde: “İstifham/sorunun karşıtı” olarak zikretmiş ve el-Ferrâ da buna benzer olarak “Meânî el-Kur’ân” adlı eserinde zikretmiştir. El-Müberraîd ise “Söyleyenin doğru ya da yalan bilgi olarak gelen şeydir” tarifinde bulunmuştur. Sa’leb ise “Kavâ ‘idu’ş-Şi’r” adlı eserinde Konuları sıralarken Emir, Nehiy, haber ve istihbâr diye dört kısma ayırmıştır¹²⁹. Ayrıca Kazvînî de “et-Telhîs” adlı eserinde el-Câhîz’dan nakille: “Doğru haberin vakıya uygun olması yalanı da uygun

¹²⁵ Öztuna, *TMA*, I, 43.

¹²⁶ Rummânî, *en-Nüket fi i ‘câzi’l-Kur’ân (Selâsü resâ’il fi i ‘câzi’l-Kur’ân* içinde, nşr. M. Halefullah – M. Zağlûl Sellâm), Kahire, ts. S.89.; el-Hasnevî, a.g.e., s.26.

¹²⁷ Ahmet Matlub, “Esâlîbu’l-Belâğiyye”, s.6.

¹²⁸ Kâmûsu’l-Maânî, 12/01/2022. İnternet sayfası.

¹²⁹ Dr. İn’âm Fevvâl Ukkâvî, “El-Mufasssal fi ‘Ulûmi’l-Belâğa”, Beyrut 1996, s.553.

olmamasıdır. Haber verenin itikadına göre yanlış olup olmamasına göre uygun olmasıdır. ”إن المنافقين لَكاذِبُونَ“¹³⁰

3. 5. 1. 1. 1. Haberin Kısımları

Üslûbu'l-Haberi üç kısma ayırır: İptidâi ki te'kid edatlarından arınmış sözdür. Diğer Talebî haberdir ki, Muhatabın tereddüdü sebebiyle sözün doğruluğunu bir te'kid edatıyla güçlendirmektir. Üçüncü haber çeşidi ise, İnkârî Haber olup muhatabın söylenen sözü kabul etmeyip inkâr edeceği hükmüyle birden fazla te'kid edatıyla sözün pekiştirilip güçlendirilmesidir¹³¹.

Görünümü ima edilenin yerine koyma ve bundan kaynaklanan retorik amaçları açıklama örnekleri:

(الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ طِبَاقًا مَا تَرَى فِي خَلْقِ الرَّحْمَنِ مِنْ تَفَافُوتٍ فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرَى مِنْ فُطُورٍ)

Birinci cümle (الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ طِبَاقًا) Allah (c.c.)'ın yaratılmışlarda kudretinin/gücünün görünümünü ortaya koymaktadır. Yedi göğü birbiri üstüne yaratmış. İkinci cümlede (مَا تَرَى فِي خَلْقِ الرَّحْمَنِ مِنْ تَفَافُوتٍ) bu yaratılmışlarda en küçük ihtilafı da nefyetmektedir/kaldırmaktadır. Ancak Allah (c.c.)'ın onların farklılıklarındaki sebebi de zikrettiğini görüyoruz. Çünkü onlar Rahman olan Allah (c.c.)'ın yarattıklarıdır. Birinci cümlede yedi göğü yarattığını zikrediyor ikinci cümlede bu cümleye dönecek zamiri zikretmiyor. Buna açık isim zamir yerine konulmuştur deriz. Bunun faydası ise “Ta’zim”dir. Ebu’s-Suûd Efendi de “الرحمن” zamirin yerine ta’zim ve hükmün illetine işaret etmek için koymuştur. Onun kahhar kudretiyle/gücüyle, rahmet ve üstün olsun diye yaratmıştır. Yaratmada yüce nimetleri olsun diye..¹³² der.

(أَمْ أَمِنْتُمْ مَنْ فِي السَّمَاءِ أَنْ يُرْسِلَ عَلَيْكُمْ) أَلَمْ تَنْتُمْ مَنْ فِي السَّمَاءِ أَنْ يَخْسِفَ بِكُمْ الْأَرْضَ فَإِذَا هِيَ تَمُورُ)
(حَاصِبًا فَسَتَعْلَمُونَ كَيْفَ نَذِيرِ)

Kâfirleri kötü inançlarına karşılık inkârı zikretmektedir. Çünkü onlar, Allah (c.c.) meleklerine onlara vereceği azabı kaldırmasını emretmesine inanıyorlardı.

İsm-i mevsûl “مَنْ” her iki âyette de zamirin/gizlinin yerine açık isim gelmesi kabilindendir. Çünkü önceki âyet ait zamirinin lafza-i celale “الله” lafzına döndürmektedir. Âyetin siyak ve sibakından anlaşılmaktadır.

¹³⁰ Münâfikûn 1; Dr. İn’âm Fevvâl Ukkâvî, “El-Mufasssal fî ‘Ulûmi’l-Belâğa”, Beyrut 1996, s.549.

¹³¹ Dr. İn’âm Fevvâl Ukkâvî, “El-Mufasssal fî ‘Ulûmi’l-Belâğa”, Beyrut 1996, s.549.;

¹³² İrşâdu akli’s-Selîm c.6, 274-275.

(قُلْ هُوَ الَّذِي دَرَأَكُمْ فِي الْأَرْضِ وَإِلَيْهِ تُحْشَرُونَ) bu âyette “yeryüzünde sizi yere batıracağına inandınız mı? Yoksa üzerinize çakıl taşlarını mı yağdıracağına inandınız?” Burada Allah (c.c.)’ın mülkü üzerinde tasarrufunun azametini açıklamaktadır. Lakin bunu ism-i mevsulle işaret etmektedir. Çünkü lafzın zahirinde Allah (c.c.)’ın bir mekâna girdiği yanlış anlaşılır. Bu da Allah (c.c.)’a layık değildir.

(اٰمَنَ هٰذَا الَّذِي هُوَ جُنْدٌ لَّكُمْ يَنْصُرُكُمْ مِنْ دُونِ الرَّحْمٰنِ اِنَّ الْكَافِرُونَ اِلَّا فِي غُرُورٍ) âyet putların acizliğinden ve hakaretinden bahsetmekte, putların kafirleri savınmada aciz olduklarından bahsetmektedir. Fâsıla, kafirlerin durumunun guru olduğunu açığa beyân etmektedir. Hepsî de Allah (c.c.)’ın azabının üzerlerine ineceği konusunda da gafildirler. Çünkü onlar inançlarında putlarına kanmışlar. Zor ve bela zamanında kendilerini savunacaklarına ve fayda vereceklerine kanmışlar. Âyette gelen fâsıla “ اِنَّ الْكَافِرُونَ اِلَّا فِي ” Hasr ve kasr üslûbudur. “الكافرون” kelimesindeki “ال” kapsamak/içine almak anlamındadır. Yani bütün kafirleri içermektedir. İsim cümlesi bu halleri ve dinleri üzere devam etmelerine delalet eder. “الغور” kelimesi ise nefsin faydalı bir şeyin meydana geleceğini zannetmesi ve vehmesidir ki bu da vakıanın/gerçeğin aksidir. “في” harf-i cerri de onların gurua sarılmalarının şiddetini ifade eder. Sanki gurur her taraftan onları sarmıştır¹³³.

(فَلَمَّا رَأَوْهُ زُلْفَةً سَيِّئَتْ وُجُوهُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَقِيلَ هٰذَا الَّذِي كُنْتُمْ بِهٖ تَدْعُونَ) âyet inatçı müşriklerin Allah teâlâ’nın başlarına saldıgı vaatleri(azabı) gördüklerindeki durumları hakkında bilgi vermektedir. Nitekim yüzleri buruşmuştur. Burada “ورأوه” ifadesini kullanmış sonrasında da “وجوه الذين كفروا” cümlesini getirmiştir. “وجوههم” dememiştir. Çünkü ism-i mevsulü zamirin yerine getirmiştir. Bu da onların küfrünü yermekle belağı bir fayda içindir. Aynı zamanda layık oldukları kötülüğün illetini açıklamaktadır.

(قُلْ اَرَأَيْتُمْ اِنْ اَهْلَكْنِيْ اِلٰهُ وَمَنْ مَّعِيَ اَوْ رَحِمْنَا فَمَنْ يُّجِيرُ الْكَافِرِيْنَ مِنْ عَذَابِ اٰلِيْمٍ)

Bu âyette de hitap müşrikleredir. Yani söyle bana, eğer Allah bana ve benimle birlikte olan müminlere azap yaşatırsa veya bize merhamet ederse, o halde, küfrüne rağmen seni azaptan kim kurtaracak? Allah sana, kâfirlerin dilediği gibi Peygamberi ve onunla beraber olan mü'minleri kurtaracaktır. Kafirlerin umduğu ya da ihmal ettikleri gibi.

“فمن يجيركم” Mekke müşriklerine hitaptır. Âyetin bitiminde “فمن يجيركم” demedi, aksine “فمن يجير الكافرين” dedi. Bu açık ifadede “الكافرين” lafzı onların kâfir olduklarına hükmün

¹³³ İbn Aşûr, a.g.e, c. 29, s.42-43.

illeti onlara azaptır o da küfürdür/inkardır. “الكافرين” lafzında “ال” takısı cins içindir, yani muhataplar Mekke müşriklerine ve onlardan sonra gelenlerdir.

Ebu’Suûd Efendi “الكافرين” lafzı zamirin yerine gelmiş ve küfürlerini tescil etmek ve Kurtuluşu nefyetmek içindir¹³⁴.

3. 5. 1. 1. 2. Takdim ve Te’hir

Hatipler onun kesin sırlar içerdiğini belirtmişler ve el-Cürçânî bu konuda şöyle demiştir: "Bu, pek çok faydası, pek çok faziletleri ve geniş bir fitratı olandır."¹³⁵

Takdim; cümlede sonra gelmesi gereken bir ögeyi diğerinin önüne almak şeklinde gerçekleşir. Bu da isim cümlesinde haberi mübtedâdan ya da ma’mulü filinden önce zikretmek şeklinde olur. Te’hir ise başta gelmesi gereken müpteda yada fiili ma’mulünden sonra gelmesi şeklinde oluşmasıdır.

Zerkeşî “el-Burhân fî ‘Ulûmi’l-Kur’ân” adlı eserinde takdim ve te’hiri “O belağat usulplarından biridir. Bunu, belağat ustalarının, konuşma kabiliyetlerinin ve onlara karşı teslimiyetlerinin bir göstergesi olarak getirmişlerdir; kalplerde en iyi yere ve en tatlı tada sahiptir.”¹³⁶

Mülk Sûresinde takdim ve te’hir örnekleri:

(الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا وَهُوَ الْعَزِيزُ الْغَفُورُ) Bu âyette “الموت” kelimesi “الحياة” kelimesinden önce gelmiştir. Bunun amacı iyi iş yapmaya davettir. Bunun delili de “أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا” ifadesidir. “Yani sûratle itaat edin” demektir.

“تَبَارَكَ الَّذِي بِيَدِهِ الْمُلْكُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ” âyetinde “بيده” harf-i cer ve mecruru müsnedün ileyhten önce gelmiştir. O da “الملك” tür. Bu takdimin maksadı “kasr”dır. Yani Mülk Allah teâlâ’nın elindedir başkasının değil. “وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ” cümlesinde de şibih cümle müsnedden önce getirilmiştir. O da müsnedün ileyh olarak “قدير”dir. İhtisas, önem ve ta’zim ifade etmek için gelmiştir. Müşriklerin iddialarını çürütmek ve kendilerini putlarına nispet etmelerini çürütmek için değil.

(إِنَّ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُم بِالْغَيْبِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ) müsnedün iley önem ve ihtisas için öne geçirilmiştir.

¹³⁴ İrşâdu akli’s-Selîm c.6, 274-275.

¹³⁵ Abdulkâhir Cürçânî, “Delâilu’l-İ’câz” thk. Mahmut Muhammet Şakir, Kahire 1992, s.106.

¹³⁶ Ez-Zerkeşî, “el-Burhân fî Ulumi’Kur’ân”, s.303.

”الجر“ kelimesi ”السر“ bu âyette (وَأَسِرُّوا قَوْلَكُمْ أَوِ اجْهَرُوا بِهِ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ) kelimesinin önüne geçmiştir. Açıkta ifade edilenin gizlendiğini kuşatmak üzere te’kidde abartı yapılmıştır.

”جعل“ (هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ ذَلُولًا فَامْشُوا فِي مَنَاكِبِهَا وَكُلُوا مِنْ رِزْقِهِ وَإِلَيْهِ النُّشُورُ) mef’ûl olan ”جعل“ kelimesini -sonra gelmesi gerekirken- öne geçene önem vermek ve sonra getirilene teşvik etmek için önce getirilmiştir. Muhatapların gecikmiş menfaatleri nefisleri tarafından beklenir ve yeteneklerinin faydası onlarda elde edilir. Yine ”إليه“ kelimesi ”النشور“ kelimesine önemini ve fâsılayı gözetmek için takdim edilmiştir.

”توكلنا“ (قُلْ هُوَ الرَّحْمَنُ آمَنَّا بِهِ وَعَلَيْهِ تَوَكَّلْنَا فَسَتَعْلَمُونَ مَنْ هُوَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ) ma’mûl olan ”توكلنا“ için öne geçirilmiş ve ”آمنّا“ ma’mûlü ise öne alınmamıştır. Çünkü Allah’a iman etmelerinde bir ihtisas öcelik olmadığını haber vermek içindir.

(فَلَمَّا رَأَوْهُ زُلْفَةً سَيِّئَتْ وُجُوهُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَقِيلَ هَذَا الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ تَدْعُونَ) âyetinde ”رأوه“ ifadesi gelecek için vakianın tahkikinde mazîye benzemesi sebebiyle mazî kipi ile gelmiştir. Çünkü seçimi tartışmasız olan biri (olan Allah) tarafından meydana getiriliyor¹³⁷.

3. 5. 2. Haber Cümleleri

3. 5. 2. 1. Üslûbu’l-İstifhâm/Soru Üslûbu: Bu âyetler istifhâm/soru üslûbu içermektedir. Bu tür üslûplar **inşâî** üslûplardandır.

Şu hâlde inşâ nedir önce onun tarifini yapmalı ki bu üslûpların ne olduğunu anlayalım. İnşâ; söylenen söz, hariçte (dış gerçeklikte) bir hüküm ifade etmiyorsa yani söz için ”doğrudur” ya da ”yanlıştır” gibi bir hüküm verilemiyorsa buna inşâ denir. Bir başka ifadeyle, söz söyleyen kimse hakkında ”doğru söylüyor” ya da ”yalancıdır” gibi bir hüküm verilmiyorsa buna inşâ denir. Emir, nehir, soru, nidâ ve temenni gibi cümleler inşâî ifadelerdir¹³⁸. Bir başka ifadeyle ”Bilgiyi daha önce bilinmezken öğrenmeyi istemek veya birşeyi daha önce bilinmeden öğrenmeyi istemek” şeklinde tarif edilir¹³⁹.

(”ثُمَّ ارْجِعِ الْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ يَنْقَلِبْ إِلَيْكَ الْبَصَرُ خَاسِئًا وَهُوَ حَسِيرٌ“)

Bu âyet inşâî üslûplardan emir üslûbunu içermektedir. Çünkü emir kipi ile başlamıştır. Fiilin/işin yüksek makamdan alt makamdaki bir kimseye talepte bulunmaktadır. Bu tür soru üslûbu sûrede çokça var olduğunu görüyoruz.

¹³⁷ Muhammed Ali Hamed, ”Mülk Suresindeki Belagat Üslupları”, s.62.

¹³⁸ Aydınî, a.g.e., s.30.

¹³⁹ Hasan el-Bendârî, ”el-Belâgati’l-Arabiyye”(ilmu’l-Maânî), s.63.

(فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرَىٰ مِنْ فُطُورٍ) âyetinde “هل” soru harfi “ما” anlamında gelmiş, te’kit ve bir şeyi isbat içindir. Yani ayrılma veya dengezsizlik gibi bir şey görebilir misin? Demektir. O da soru harfi ve isbat için olup önemi belirtmeye çalışır. Gökler ve yer yeni ve güzel bir yaratılmış varlıklardır. “Kur’ân-ı Kerim nefsi göğün güzelliğine alemin güzelliğine ve yatılmışların güzelliğini idrak etmeye yönlendirmektedir.¹⁴⁰” Aynı şekilde soru uzaklaştırmayı ifade etmektedir. Yani Rahman’ın yaratışındaki kusur olarak gördüğünüz şey, taaccüp/şaşkınlık ifade eder. Çünkü “هل” soru harfi nefiy ifade eder ve siyaki yer ve göğün yaratılışına taaccübe işaret eder.

(تَكَادُ تَمَيَّزُ مِنَ الْغَيْظِ كُلَّمَا أَلْفِيَ فِيهَا فَوْجٌ سَأَلَهُمْ خَزَنَتُهَا أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَذِيرٌ) Bu âyette “أ” hemze soru harfi ve peşine nefiy gelmiştir. Soru harfi takrirdir/belirlemedir. Çünkü Soru hemzesinden sonra nefiy edatı gelirse ispat olur.¹⁴¹»

3. 5. 2. 2. İnşâî Cümle Çeşitlerinden Emir Üslûbu

(قُلْ هُوَ الَّذِي أَنْشَأَكُمْ وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ)
(قُلْ هُوَ الَّذِي ذَرَأَكُمْ فِي الْأَرْضِ وَإِلَيْهِ تُحْشَرُونَ)

Bu iki âyette “قل” ifadesiyle gelen emir kipi, Rasulullah (s.a.v.)’in Allah ile olan irtibatını ifade etmektedir. Yine O, aynı zamanda nimetleri teşvik etmek, hatırlatmak ve insanların kendisine döneceklerini, verdiklerinin hesabını soracağını hatırlatmak için de gelmiştir¹⁴².

(قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَهْلَكَنِیَ اللَّهُ وَمَنْ مَعِيَ أَوْ رَحِمَنَا فَمَنْ يُجِيرُ الْكَافِرِينَ مِنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ)
(قُلْ هُوَ الرَّحْمَنُ أَمَنَّا بِهِ وَعَلَيْهِ تَوَكَّلْنَا فَسَتَعْلَمُونَ مَنْ هُوَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ)
(قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَصْبَحَ مَاؤُكُمْ غَوْرًا فَمَنْ يَأْتِيكُمْ بِمَاءٍ مَعِينٍ)

Bu âyetlerde emir kipi Rasulullah (s.a.v.)’in öncelikli görevi, inatlarından dönmeleri için onları uyarmak, durumlarını yeniden düşünüp konumlarını gözden geçirmelerini ve Rasulullah (s.a.v.)’in örnekliğini takip etmelerini sağlamaktır.

(قُلْ إِنَّمَا الْعِلْمُ عِنْدَ اللَّهِ وَإِنَّمَا أَنَا نَذِيرٌ مُبِينٌ)

Buradaki emir kipi Rasulullah (s.a.v.)e hitaben: De ki Ey Muhammed! İlim/bilgi ancak kıyamet günü Allah (c.c.)’a aittir. Ben ise uyarıcıyım. İnkarcılığınızın sonunu

¹⁴⁰ Seyyid Kutup, “Fî Zilâli’l-Kur’ân”, c.6, s.3631.

¹⁴¹ Ahmet Mustafa el-Merâğî, “Ulûmu’l-Belâğa”, 1999, s.90.

¹⁴² Muhammed Ali Hamed, “Mülk Suresindeki Belagat Üslupları”, s.72.

nedeniyle sizi korkutuyorum. Size apaçık bilgiyi açıklamak için Allah (c.c.) bana emretmiştir.¹⁴³”

¹⁴³ Muhammed Ali Hamed, “Mülk Suresindeki Belagat Üslupları”, s.75.

4. SONUÇ

Araştırmamızın sonunda ulaştığımız neticeleri şu şekilde zikredebiliriz.

Bu araştırma Mülk Sûresi'nin incelenmesinde farklı bir yöntem sunmuş olup, Mülk Sûresi'ni morfolojik, gramer ve retorik olarak inceledikten sonra bu sûrenin kelimelerini, anlamlarını ve çözümlemelerini açıklayarak bu sûrenin kelimelerini ve önemlerini ortaya koydum.

Tıpkı kitabın başında bahsettiğimiz gibi bu sûrenin fazileti hepimizden gizli olamayacağı, bu sûrenin büyük faziletini gösteren ve onun hakkında gelen hadislerden gizli değildir.

Her türemiş kelime ya da lafızın koyulduğu delaletten ism-i mef 'ûlün ism-i fâile veya ism-i tafdi gibi başka türemiş kelimeye de delalet ettiğini görmekteyiz. Önceki ve sonraki alimler ism-i fâil, ism-i mef 'ûl aslında olayın meydana gelişi için konulduğu görüşündedirler. Çoğunlukla her ikisi de sübuta/istikrar ve devamlılığa delalet eder.

Sarf/morfoloji alimleri sıfat-ı müşebbeheden maksadın, bir nassın/metnin/lafzın hudûsa/olayın gerçekleşmesine işaret ettiğini istiyorsak bu sîga/kip ism-i fâil ya da ism-i mef 'ûle çevrilir/dönüştürüleceği görüşündedirler. Yoksa kipinin değişmeden olayın gerçekleşmesine delalet ettiğini varsayabiliriz. Kur'ân metninin estetik ve sanatsal yönü ifade etmek istediği siyakta / metinde gizlidir. Aslında ifade etmede gereken şeyi farklı kiplerle de ifade eder. Örneğin ism-i fâil ile ifade ettiği bir anlamı ism-i mef 'ûl kastettiğini görürüz ve bunun ism-i mef 'ûl ile ifade etmesinden daha belîğ/edebî olduğunu anlarız. Bu da edebî sanatlardan biri olan mecâz veya kinaye ile yorumlanır.

İsm-i Fâil ile sıfat-ı müşebbehe delalet etmesi Kur'ân-ı Kerime dayanarak farklı üsluplarda edebî ve estetik sanat gayesi ile gelir/yapılır.

Sûrenin hemen hemen geneli kıyamet gününün dehşetinden bahseder. Bu nedenle de ism-i fâil veya ism-i mef 'ûl ifade etmek için koyulduğu oluşumun yerine devamlılığı ifade eder.

Kullandığımız eserler eski ve modern morfoloji kitapları, eski gramer ve morfoloji kitaplarından oluşmaktadır. Bu nedenle geçmiş alimlerin anladıklarıyla bağlantılı kurduk ve modern çağdaki alimlerin anladıklarını da aktardık. Okuduğumuz eserlerde bulduğumuz değişik mülâhazaları da ekledik. Ayrıca tefsirlerdeki bulunan yorumları ve bu sûreyle ilgili bilgileri de aktardık.

Bu sûreyi okuyan okuyucunun farklı ve geniş bir bilgiye sahip olacağı, bir araya getirilen edebi üslûplar vasıtasıyla Arap dilinin büyüklüğünü ve ayrıca Kur'ân-ı Kerimin eşsiz azametini tanıyacaklardır. Daha geniş ve daha net bilgi ve anlamlara sahip bir sûreyi anlamış olacaklardır.

KAYNAKÇA

- Abdulgani, Eymen Emîn. (2010). *es-Sarfu'l-Kâfi*. Kahire: Dâru't-Tevfikiyye li't-Türâs.
- Askerî, Ebû Hilâl. (1320). *Kitâbu's-Sinâ'ateyn*. 1. baskı.
- Atik, Abdulaziz. (tsz). *İlmu'l-Bedî'*. Beyrut: Dâru Nahdati'l-Arabiyye.
- Atiyye, Muhammed Abdulhalık. (1991). *El-Muharriru'l-Vecîz*. (thk. es-Seyyid Abdu'l-âî). 1. baskı. Katar.
- Atiyye, Muhsin Ali. (2007). *el-Vâdih fî Kavâ'idî'n-Nahviyye ve'l-Ebniyeti's-Sarfîyye*. 1. baskı. Amman: Ürdün.
- Aydın, Mustafa. (2018). *Arap Dili Belagatinde Bedî' İlmi ve Sanatları*. İstanbul: İşaret Yayınları.
- Bâcenîd, Ebûbekir. (2021). *es-Sarfu'l-Müeyesser*. 2. baskı. Kahire: Dâru'l-İlm.
- Behcet, Abdulvahid Salih. (1993). *İ'râbu'l-mufasssal likitabi'l-mürettel*. c. 12. Amman: Dâru'l-Fikri Li'n-Neşri ve't-Tevzî'.
- Cebr, Mustafa Esseyyid. (2007). *Dirâsât fî İlmi'l-Bedî'*. Cilt 3. Derîm li't-Tibâa.
- Cürcânî, Abdulkâhir. (1992). *Delâilu'l-İ'câz*. (thk. Mahmut Muhammet Şakir). Kahire.
- Derviş, Muhyiddîn. (tsz). *İ'râbu'l-Kur'ân ve Beyânuhu*. Cilt 4. el-Yemâme: Dâru İbn-i Kesir.
- Diyanet İşleri Başkanlığı. (tsz). *Kur'ân-ı Kerim Me'âli*.
- Ebu's-Suûd, İbn Muhammed el-İmâdî el-Hanefî. (tsz). *İrşâdu akli's-Selîm*. (thk. Abdulkadir Ahmed Atâ). Riyad: Mektebetu'r-Riyâd el-Hadîse.
- ed-Dâmin, Hatim Salih. (tsz). *es-Sarf*. Dubai: Külliyyetü'd-Dirâsâtî'l-İslâmiyye ve'l-Arabiyye.
- ed-Debbân, Abdulkarim et-Tikrîfî. (2012). *Tavdîhu Katru'n-Nedâ*. Dubai: Dâiretu Şuûni'l-İslamiyye ve'l-'Amelu'l-Hayrî.
- ed-Derviş, Hüseyin., Eburas, Ali. (2012). *Ulûmu'l-Belâgati'l-Arabiyye Fî Mukaddimeti İbn Haldun*. Nablus.
- el-Âbid, Ahmed., Ahmed Muhtar Ömer, vd. (1988). *el-Mu'cemu'l-Esâsî*. Tunus.
- el-Aydinî, Hamza b. Turgut. (2009). *el-Hevâdî fî şerhi'l-mesâlik*. (thk. Ali Bulut). Samsun: Etüt Yayınları.
- el-Begavî, Muhyi's-Sünne, Ebû Muhammed el-Hüseyin b. Mes'ûd. (tsz). *Me'âlimu't-Tenzîl fî Tefsîri'l-Kur'ân-tefsîri Begavî*. (thk. Muhammed Abdullah Münîr-

- Süleyman Müslim el-Huraş vd.) 4. baskı, c. 8. Dâru Tayyibeti li'n-Neşri ve't-Tevzî'.
- el-Bendârî, Hasan. (tsz). *el-Belâgati'l-Arabiyye (ilmu'l-Maânî)*.
- el-Cârim, Ali., Emîn, Mustafa. (2009-2010). *En-Nahvu'l-vâdih*. Kahire: Dâru'l-Mısriyye es-Suûdiyye.
- el-Hanbelî, Mer'î b. Yusuf. (2004). *el-Kavlu'l-Bedî'*. thk. Muhammed b. Ali es-Sâhil. Riyad: Kûnûz İşbiliyâ.
- el-Hasnâvî, Muhammed. (1986). *el-Fâşıla fî'l-Kur'ân*. Amman.
- el-Kazvînî, el-Hatib. (2003). *el-Îzâh fî 'ulûmi'l-Belâgğa fî'l-Me'ânî ve'l-Beyân ve'l-Bedî'*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- el-Merâgî, Ahmed Mustafa. (1946). *Tefsîru'l-Merâgî*. Mısır: Mektebetu Mustafa el-Bâbî.
- el-Merâgî, Ahmet Mustafa. (1999). *Ulûmu'l-Belâgğa*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- el-Mesîrî, Münir Mahmud. (2005). *Delaletu et-Takdim ve et-Te'hir fî'l-Kur'ânî'l-Kerim Diraseten Tahliliyyeten*. Kahire: Mektebetu Vehbe.
- El-Munazzamatu'l-Arabiyyetu li't-Terbiyyeti ve's-Sekâfeti ve'l-'Ulûm. (1988). *el-Mu'cemu'l-Arabiyyu'l-Esâsî*. Tunus.
- el-Müberrid, Ebu'l-Abbas Muhammed b. Yezid. (1994). *el-Muktadab*. (thk. Muhammed Abdulhalik Adîme). Kahire.
- el-Ukberî, Ebu'l-Bekâ. (2009). *el-Lübâb fî 'ileli'l-Binâi ve'l-Î'râb*. (thk. Muhammed Osman). 1. baskı. Kahire: Mektebetu es-Sekâfetu'd-Dîniyye.
- el-Ukberî, Ebu'l-Beka. (2010). *et-Tibyân fî Î'râbi'l-Kur'ân*. 2. baskı. Beyrut.
- es-Sa'îdî, Abdu'l-Müte'âl. (1999). *Buğyetu'l-îzah li telh'isi'l-miftah fî ulumi'l-Belağğa*. Kahire: Mektebetü'l-âdâb.
- Es-Sa'dî, Abdurrahman b. Nâsır b. Abdullah. (2000). *Tefsîru'l-Kerîmi'r-Rahmân fî Tefsîri'l-Mennân*. (thk. Abdurrahman b. Mu'allâ el-Lüveyhık). Müessesetu'r-Risâle.
- es-Sâbûnî, Muhammed Ali. (1981). *Safvetu't-Tefâsîr*. Cilt 3. Beyrut.
- es-Sekkâkî, Ebu Y'kub Yusuf b. Muhammed Ali. (1983). *Miftâhu'l-Ulum*. (thk. Naim Zerzur). Beyrut.

- et-Taberî, Ebû Ca'fer, Muhammed b. Cerîr. (tsz). *Câmi 'u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*. (thk. Abdullah Abdu'l-Muhsin et-Turkî). Merkezu'l-Buhûs el-Arabiyye ve'l-İslâmiyye.
- ez-Zemahşerî, Mahmud b. Ömer. (1997). *el-Keşşâf*. (thk. Adil Ahmed Abdu'l-Mevcûd ve Ali Muhammed Muavvid. Riyad).
- Ez-Zerkeşî, Bedreddîn Muhammed b. Abdullah. (1990). *el-Burhân fî Ulumi'Kur'ân*. (thk. Yusuf Abdurrahman el-Maraşlî vd.). Beyrut: Dâru'l-Ma'rife.
- Faysal, Hüseyin., Tahir, el-Ali. (1995). *el-Belagatu'l-Müeyssere fî'l-maânî ve'l-Beyan ve'l-Bedî'*. 1. baskı. Amman.
- Feyruzâbâdî, Mecdüddin Muhammed b. Ya'kub. (1996). *Besâiru zevi't-Temyîz fî letâifi'l-Kitâbi'l-'Azîz*. (thk. Muhammed Ali en-Neccâr). Kahire.
- Feyyûd, Abdulfettah. (2015). *İlmu'l-Bedî'*. Kahire: Müessesetu'l-Muhtâr li'n-Neşri ve't-Tevzî'.
- Ğalâyînî, Mustafa. (1994). *Câmi 'u'd-Durusi'l-Arabiyye*. Cilt 1. Beyrut: Mektebetu'l-Asriyye.
- Hacımuftüoğlu, Nasrullah. (1992). *Bedî'* (mad.), *Diyanet İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 3, 320-322. İstanbul.
- Hacımuftüoğlu, Nasrullah. (1992). *Beyân* (mad.), *Diyanet İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 6, 22-23. İstanbul.
- Hâşimî, Ahmed. (1999). *Cevâhiru'l-Belâğâ*. Beyrut: Mektebetu'l-Asriyye.
- Hâzin, Alâuddîn Ali b. Muhammed b. İbrahîm el-Bağdâdî. (2004). *Lübâbu't-Te'vî fî maânî't-Tenzîl*. (thk. Abdusselam Muhammed Ali Şâhin). Lübnan.
- Hillî, Safiyyuddîn. (1992). *Şerhu'l-Kâfiye*. (thk. Nesîb Neşâvî). Beyrut: Dâru Sadr.
- İbn Aşûr, Muhammed et-Tâhir. (2021). *Tefsîru et-Tahrîr ve't-Tenvîr*. Beyrut: Dâru İbn Hazm.
- İbn Cinnî, Ebu'l-Feth Osman. (tsz). *Sırru Sinâti'l-İ'râb*. (thk. Hasan Hindâvî).
- İbn Ebi'l-İsba' el-Mısrî. (tsz). *Tahrîru't-Tahbîr*. (thk. Hafnâ Muhammed Şeref).
- İbn Hicce el-Hamevî, Ebûbekr Ali. (1987). *Hızânetü'l-Edeb ve Ğâyetu'l-Ereb*. Beyrut: Mektebetu'l-Hilâl.
- İbn Hişâm. (tsz). *Evdahu'l-Mesâlik ilâ Elfîye İbn Mâlik*. Beyrut: Dâru'l-Fikr.

- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer el-Kureşî el-Basrî ed-Dimeşkî. (1419). *Tefsîru'l-Kur'ân'i'l-Azîm*. (thk. Muhammed Hüseyin Şemseddin). Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer el-Kureşî el-Basrî ed-Dimeşkî. (tsz). *Muhtasar Tefsîr-i İbn Kesir*. Dersaadet.
- İbn Ma'sûm, Ali Sadreddîn. (2010). *Envâru'r-Rebî' fî Envâ'i'l-Bedî'*. Matbaatu'n-Nu'mân en-Necefî's-Şerif.
- İbn Manzur, Ebu'l-Fazl Cemaleddin Muhammed b. Mukrim el-İfrîkî. (1988). *Lisânu'l-Arab*. mad. "ق ل خ". Beyrut: Dâru İhyâ-i't-Turâsi'l-Arabiyye.
- İbn Münkız, Üsâme. (2006). *el-Bedî' fî'n-Nakdi's-Şi'r*.
- İbn Reşîk el-Kayruvânî, Ebu Ali Hasan. (1981). *el-'Umde*. (thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd). Dâru'l-Cîl.
- İbn Yaiş, Ali b. Ya'îş İbn Ebî es-Serâyâ Muhammed b. Ali, Ebu'l-Bekâ. (2001). *Şerhu'l-Mufasssal li Zemaşşerî*. Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- İbnu'l-Mu'tez, Abdullah. (1982). *Kitâbu'l-Bedî'*. Dâru'l-Mesîre.
- İbnu'n-Nâzım, Bedreddîn b. Malik. (tsz). *el-Misbâh fî'l-Me'ânî ve'l-Beyân ve'l-Bedî'*. (thk. Hasan Abdulcelil Yusuf). Mektebetu'l-Âdâb.
- İbnü'l-Esîr, Ziyâuddîn. (tsz). *el-Meseli's-Sâir fî Edebi'l-Kâtib ve's-Şi'r*. (thk. Ahmed el-Hûfî ve Bedevî Tabânâ). Dâru Nahdati Mısır.
- İbrahim, Muhammed Allân. (2002). *el-Bedî' fî'l-Kur'ân Envâuhu ve Vezâîfuhu*. Şarika.
- İn'âm Fevvâl 'Ukkâvî. (1996). *el-Mu'cem fî Ulûmi'l-Belagati*. 2. baskı. Beyrut.
- Josef İlyas Corcis ve Nâsîf. (1998). *el-Vecîz fî'n-Nahv ve's-Sarf*. 1. baskı.
- Kılıç, Hulusî. (1992). *Belâgat* (mad.). *Diyanet İslâm Ansiklopedisi (DİA)*. c. 5, s. 384-387. İstanbul.
- Kılıç, Hulusî. (2009). *Sarf* (mad.). *Diyanet İslâm Ansiklopedisi (DİA)*. c. 36, s. 136-137. İstanbul.
- Kılıç, Hulusî., Yetiş, Kâzım. (1993). *Cinâs* (mad.). *Diyanet İslâm Ansiklopedisi (DİA)*. c. 8, s. 12-14. İstanbul.
- Kutup, Seyyid. (1992). *et-Tasvîru'l-fennî fî'l-Kur'ânî'l-Kerim*. Dâru's-Şurûk.
- Kutup, Seyyid. (2003). *Fî Zilâli'l-Kur'ân*. 1. baskı. Dâru's-Şark.
- Laşın, Abdulfettah. (2012). *el-Bedî' fî Dav'i Esalibi'l-Kur'ân*. Kahire: Dâru'l-Fikri'l-Arabiyye.

- Matlub, Ahmet. (1980). *Esâlîbu'l-Belâğîyye*. Kuveyt: Vekâletu'l-Matbû'ât.
- Mecme'u'l-Lugati'l-Arabiyye. (2004). *El-Mu'cemu'l-Vasît*. 4. baskı.
- Meydânî, Abdurrahman Hasan Habenneke. (1996). *el-Belâğatu'l-Arabiyye Usuluha ve Ulumuha ve Fununuha*. Dimeşk.
- Muhammed, Ahmed Kasım. (tsz). *Ulûmu'l-Belağa (el-Maânî, el-Beyân ve'l-Bedî')*. Beyrut.
- Öztuna. (tsz). *TMA*. Cilt 1.
- Rummânî, (tsz). *en-Nüket fî i'câzi'l-Kur'ân (Şelâsü resâ'il fî i'câzi'l-Kur'ân)*. (thk. M. Halefullah ve M. Zağlûl Sellâm). Kahire.
- Safedî, Selahaddîn. (1299). *Cinânu'l-Cinâs*. Kostantiniyye.
- Sibeveyh, Ebî Bişr Amr b. Osman b. Kanber. (1988). *el-Kitab* (Kitâbu Sibeveyh). (thk. A. Muhammed Harun). c. 2. 2. baskı. Kahire: Mektebetü'l-Hanci.
- Subkî, Bahâuddîn. (tsz). *'Arûsu'l-Efrâh fî Şerhi Telhîsu'l-Miftâh* (thk. A. Hindâvî). Mektebetu'l-Asriyye.
- Şefî' es-Seyyid. (2006). *Esâlîbi'l-Bedî' fî'l-Belâğati'l-Arabiyye*. Kahire.
- Şerifu'd-Din, Ca'fer. (1999). *el-Mevsû'atu'l-Kur'âniyye ve Hasâisu's-Suver* (c. 10, s. 77). Beyrut: Dâru't-Tekrîb Beyne'l-Mezâhibi'l-İslamiyye.
- Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed. (2007). *Fethu'l-Kadîr*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife.
- Tabak, Abd. (1993). *Belâğîyye fî ş-Sec've'l-Fâsılati'l-Kur'âniyye*. Mısır.
- Taberânî, Ebu'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed. (tsz). *el-Mu'cemu'l-Evsat* (thk. Tarık b. 'İvedullah b. Muhammed ve Abdulmuhsin b. İbrahim el-Hüseynî).
- Taftazânî, Mes'ûd b. Ömer. (2010). *Muhtasar el-Ma'ânî*. Karaçi: Mektebetu'l-Büşrâ.
- Tirmizî, Ebu 'İsâ Muhammed b. 'İsâ b. Sevre. (tsz). *Fezâilu'l-Kur'ân* (thk. İbrahim Atve 'İvad).
- Ukkâvî, İn'âm Fevvâl. (1996). *El-Mufasssal fî 'Ulûmi'l-Belâğa*. Beyrut.
- Vâhidî, Ali. (1990). *Esbâbu'n-Nuzûl*. Beyrut.
- Yaşaroğlu, M. Kâmil. (2020). *Mülk Sûresi* (mad.), *Diyanet İslâm Ansiklopedisi (DİA)*. İstanbul.
- Zerkeşî, (tsz). *el-Burhân*. c. 1, s. 53-101.
- Zuhayli, Vehbe. (1991). *et-Tefsîru'l-Münîr*. Dâru'l-Fikr: Dimaşk.

Kâmûsu'l-Maânî. İnternet sayfası erişim tarihi: 12/01/2022.

<https://www.almaany.com/ar/dict/ar-ar/>

Bernâmecu Kutrub li Tasrifi'l Ef 'âl : 08.08.2024

<https://qutrub.arabeyes.org/>

ÖZGEÇMİŞ

Mursal SAADAT A Lise öğrenimini Albanatulmomenat Lisesinde, lisans eğitimini ise Şehit Pro. Rabbani Eğitim Üniversitesi Edebiyat Fakültesi/Arapça Dil ve Edebiyatı bölümünde tamamladı. Ardından Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı'nda Yüksek Lisans kazandı. Halen burada eğitimine devam etmektedir. 2014-2016 yılları arasında Al-Rehman Lisesi'nde, 2016-2019 yılları arasında Gubar Şamal Lisesi'nde öğretmenlik görevini yerine getirmiştir.

